

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

21.9.2017

Alivaltiosihteeri
Timo Lankinen

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelma 2018 taustamuistio

Selvitys- ja tutkimussuunnitelma on valmisteltu valtioneuvoston tutkimus-, ennakointi- ja arviointitoimintaa koordinoivassa työryhmässä (TEA -työryhmä) valtioneuvoston kanslian johdolla.

Selvitys- ja tutkimussuunnitelman teemoilla on kytkentä päätöksenteon tietotarpeisiin. Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi on toiminut valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman laadinnassa tietotarpeiden tunnistamisen lähtökohtana. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman numerointi noudattaa toimintasuunnitelman numerointia.

Selvitys- ja tutkimussuunnitelma koostuu seuraavista osakokonaisuuksista ja niille valituista selvitys- ja tutkimusteemoista: 1) työllisyys ja kilpailukyky, 2) osaaminen ja koulutus, 3) hyvinvointi ja terveys, 4) biotalous ja puhtaat ratkaisut, 5) digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen, 6) reformit, 7) hallituksen keskeiset kivijalkahankkeet 8) muut tietotarpeet.

Taustamuistiossa on kuvattu valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman 2018 selvitys- ja tutkimusteemojen:

- Tietotarpeen kuvaus ja perustelut
- Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muihin selvitys- ja tutkimustoimintaan
- Tietotuotannon pääasialliset muodot

1. TYÖLLISYYS JA KILPAILUKYKY

1.1 Toimeentulotuki ja asumiskustannukset

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €
Aikajänne: 2/2018–2/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallitus päätti puoliväliriihessä käynnistää valmistelut työllisyyttä ja toimeliaisuutta parantavasta sekä eriarvoisuutta vähentävästä sosiaaliturvan kokonaisuudistuksesta. Sosiaaliturvan uudistamisen näkökulmasta keskeistä on ymmärtää ja pystyä arvioimaan nykymuotoisen sosiaaliturvan vaikutuksia uudistustarpeiden paikantamisen näkökulmasta. Rekisteripohjaisiin aineistoihin liittyvä tutkimus ja mm. mikrosimulointimenetelmät ovat perinteisesti mahdollistaneet Suomessa syvällisen ja seikkaperäisen sosiaaliturvan tarkastelemisen. Toimeentulotukeen liittyvät tarkastelut ovat kuitenkin olleet rajoittuneita aineistoon liittyvistä pulmista johtuen. Viimesijaisena etuutena toimeentulotukeen liittyvät kysymykset ovat kuitenkin olennaisen tärkeitä sosiaaliturvan toimivuuden ja kotitalouksien toimeentulon näkökulmasta.

Esimerkiksi toimeentulotukeen, asumiskustannuksiin, ja vuokratason liittyviä kysymyksiä ei ole tarkasteltu luotettavin kvantitatiivisin menetelmin (laadullista, asiantuntija-arvioihin perustuvaa tarkastelua on tehty mm. Sosiaali- ja terveysministeriö (2000): Vuoden 1998 perusturvamuuotosten arviointitutkimuksen loppuraportti, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2000:16), kun vastaavaa tutkimusta esimerkiksi asumistuen osalta on pystytty tekemään (mm. Eerola & Lyytikäinen (2017): Housing allowance and rents: Evidence from a stepwise subsidy system, VATT working papers 88). Toisaalta esimerkiksi toimeentulotuen luonne väliaikaisena, viimesijaisena etuutena on hämärtynyt ja toimeentulotukea saadaan usein jatkuvana etuutena. Ilmiön taustalla olevien muun muassa ensisijaiseen sosiaaliturvaan ja kotitalouksien eri tilanteisiin liittyvien tekijöiden seikkaperäinen arviointi on tärkeää sosiaaliturvan uudistamisen näkökulmasta.

Perustoimeentulotuen siirtyminen vuoden 2017 alusta Kansaneläkelaitoksen maksettavaksi on mahdollistanut luotettavan, rekisteripohjaisen tietoaineiston kertymisen perustoimeentulotuen saajista. Luotettava ja kattava yksilötason aineisto mahdollistaa aiempaa täsmällisemmän tieteellisen selvitystyön tekemisen aiheesta.

Hankkeen on tarkoitus tuottaa sekä kuvailevaa tilastollista selvitystietoa toimeentulotuen saajista sekä empiiristä tutkimustietoa toimeentulotuen vaikutuksista. Hankkeen onnistunut toteutus edellyttää näin ollen vaativien tilastollisten menetelmien hallitsemista sekä kokemusta mikroaineistoihin liittyvästä tutkimus- ja selvitystyöstä. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Tutkimuskysymyksiä:

- Millaiselta toimeentulotukiasiakkaiden joukko näyttää, ja millainen merkitys toimeentulotuella on heidän tulojensa muodostumisessa?
- Miten toimeentulotuen saajat asuvat ja millaiset ovat heidän asumiskustannuksensa?
- Tarpeelliset asumiskustannukset korvataan toimeentulotuessa ilman omavastuuta ja toimeentulotuessa on sovellettu tarpeellisina pidettävien asumismenojen kuntakohtaisia rajoja. Onko toi-

meentulotuella vaikutuksia vuokratasoon? Ovatko tarpeellisenä pidettävät asumismenojen rajat yhtenäisiä suhteessa asumismenoihin eri puolilla maata?

- Toimeentulotuki on viimesijainen, väliaikaiseksi tarkoitettu etuus, jonka käyttö on kuitenkin pitkittynyt. Millaisissa tilanteissa olevat kotitaloudet ovat pidempiaikaisia toimeentulotuen asiakkaita?
- Toimeentulotukeen sisältyy 150 euron arvoinen ns. suojaosa työnteon kannusteiden parantamiseksi. Miten yleistä ja millaista toimeentulotuen ja työnteon yhdistäminen on?
- Toimeentulotuen perusosa on riippuvainen yksilön iästä ja perhesuhteista. Miten ajantasainen ja tarkoituksenmukainen järjestelmä on? Miten yleistä esimerkiksi vanhempiensa luona asuvien 18 vuotta täyttäneiden toimeentulotuen käyttö on?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitus sopi puoliväliriihessä sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen valmistelun käynnistämisestä. Samoin hallitus linjasi toimeentulotuen asumismenojen johdonmukaisten kriteerien laatimisesta. Toimeentulotukeen liittyvää, tilastollisiin tietoihin perustuvaa tutkimusta on toistaiseksi ollut aineistorojotteista johtuen heikosti, ja hankkeessa on tarkoitus tuottaa tällaista tietoa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Kuvaileva tilastollinen selvitys, sosiaaliturvan vaikutusten ex post -arviointia, ratkaisuvaihtoehtojen tarkastelua sekä ex ante -arviointia.

1.2 Miten joustava hoitoraha on vaikuttanut työllisyyteen ja työtunteihin

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €
Aikajänne: 2/2018–3/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vuoden 2014 alusta voimaan tulleen joustavan hoitorahan tavoitteena on lisätä pienten lasten vanhempien ja muiden huoltajien mahdollisuuksia sovittaa yhteen perhe- ja työelämä nykyistä joustavammin parantamalla heidän taloudellisia mahdollisuuksiaan osa-aikaiseen työskentelyyn. Tavoitteena on erityisesti tukea kotihoidon tukea saavien asteittaista siirtymistä työelämään.

Hoitorahan määrään vaikuttaa keskimääräinen viikkotyöaika. Kun viikoittainen työaika on enintään 22,5 tuntia tai työaika on enintään 60 % tavanomaisesta, hoitoraha on 243,13 e/kk. Hoitoraha on 162,09 e/kk, kun työaika on yli 22,5 tuntia mutta enintään 30 tuntia viikossa tai yli 60 %, mutta enintään 80 % alan kokopäivätyön työajasta. Kumpikin vanhemmista voi saada tuen, jos työajan lyhennys pidetään eri aikaan.

Ennen joustavaa hoitorahaa osa-aikaisesti työskenteleville alle 3-vuotiaan lapsen vanhemmille maksettiin osittaista hoitorahaa. Osittaisen hoitorahan suuruus oli 96,41 e/kk vuonna 2013. Osittaiseen hoitorahaan verrattuna joustava hoitoraha on siis suuruudeltaan 2,5-kertainen, jos työaika on 60 prosenttia tavanomaisesta. Jos työaika on 80 prosenttia tavanomaisesta, joustava hoitoraha on 1,7-kertainen. Joustava hoitoraha kompensoi lyhyemmästä työajasta koituvaa ansionmenetystä osittais-

ta hoitorahaa voimakkaammin.

Vaikka joustavan hoitorahan tavoitteena on nimenomaan tukea kotihoidon tukea saavien asteittaista siirtymistä työelämään, sitä voivat saada myös jo töihin palanneet työaikaansa lyhentävät vanhemmat ja vanhemmat, jotka työskentelivät osa-aikaisena jo ennen lapsen syntymää. Joustavan hoitorahan kokonaisvaikutus työtunteihin riippuu siitä, onko kotihoidon tuelta osa-aikaiseen työhön siirtyvien työtuntien määrän kasvu suurempi kuin jo töihin palanneiden työajan lyhennys. Hankkeessa tulisi siis selvittää, olisivatko joustavaa hoitorahaa saavat olleet kokoaikaisesti töissä vai kotona ilman joustavaa hoitorahaa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Ketkä nykyisin käyttävät joustavaa hoitorahaa (ikä, sukupuoli, lasten lukumäärä, oma ja mahdollisen puolison tulotaso, koulutus, toimiala, alue, joustavan hoitorahan merkitys tulonmuodotuksessa, joustavan hoitorahan taso/työtunnit)? Joustavan hoitorahan saajien varhaiskasvatuspalvelujen eli päivähoidon käyttö: osa vai kokoaika?
- Mikä on ollut joustavan hoitorahan lyhyen aikavälin vaikutus sekä työllisyyteen että työtunteihin? Lisäksi vaikutuksia tulee tarkastella mm. iän, koulutuksen, tulojen ja toimialan suhteen.
- Lisäksi tulee tehdä vaihtoehtolaskelma siitä, mikä vaikutus olisi julkiseen talouteen, jos joustava hoitorahan taso olisi sama kuin osittaisen hoitorahan.

Hakemuksessa tulee ilmoittaa, mitä aineistoja hakijalla on käytössään analyysiä varten. Analyysi edellyttää hyvää ekonometristä osaamista.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelman tavoite työllisyysasteen nostamisesta 72 prosenttiin.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Poliittikkatoimien ex post- ja ex ante -arviointi.

1.3 Työllisyys- ja kannustimet: ehdotus informaatio- ja byrokratialoukkuja koskevan tieteellisen kokeilun toteuttamiseksi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €

Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Työllisyysasteen nostaminen ja työmarkkinoiden kohtaannon parantaminen on keskeinen Sipilän hallituksen tavoite. Tavoitteen saavuttamiseksi on toteutettu lukuisia uudistuksia, jotka tähtäävät sekä työttömien palveluiden tehostamiseen että työllisyyden kannustimien parantamiseen.

Monimutkainen sosiaaliturva- ja verojärjestelmä voi johtaa tilanteisiin, jossa työttömän työnhakijan on vaikea hahmottaa työn teon taloudellisia kannustimia. Työnhakijoilla voi olla vaikeuksia ymmärtää sosiaaliturvajärjestelmän yksityiskohtia erityisesti tilanteissa, jossa hän saa useita tulosidonnaisia

etuuksia päällekkäin. Yksilön näkemys työnteon taloudellisesta kannustavuudesta voi perustua virheellisiin käsityksiin. Työnteon kannattavuuden hahmottamista vaikeuttaa myös se, että työttömien palveluiden ja sosiaaliturvan eri etuuksien käytännön toteutus tapahtuu eri hallinnonalojen toimesta eri paikoissa ja usein eri aikaan.

Toinen keskeinen usein esille nostettu työllistymisen este on byrokratialoukku. Byrokratialoukussa olevan henkilön on vaikea ottaa vastaan tilapäistä tai lyhytkestoista työtä. Byrokratialoukku juontaa juurensa muuttuvien tulojen vaikutukseen tukien yhteensovittamiseen, maksatuksessa tapahtuviin viiveisiin ja tukien takaisinperintään. Lyhytkestoinen työ aiheuttaa sekä epävarmuutta tuloista että vaivaa. Byrokratialoukkuun viitataan hyvin yleisesti julkisessa keskustelussa ja esimerkkitapauksissa. Tutkimustietoa byrokratialoukun olemassaolosta ei kuitenkaan ole.

Hankkeessa suunnitellaan työttömille työnhakijoille suunnattu satunnaistettuun koeasetelmaan perustuva kokeilu, jossa tarkastellaan työttömille tuotettavan sosiaaliturvaan ja verotukseen liittyvän informaation ja byrokratiaa vähentävän etuuspäätösten pidentämisen ja/tai samaan aikaan tehtyjen etuuspäätösten vaikutusta työttömyyden kestoon ja työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Esiselvityksen tuotos on siis käytännössä toteuttamiskelpoinen satunnaistettu kokeilu. Hankkeessa tulee huomioida teoreettisten näkökulmien lisäksi käytännön toteutukseen liittyviä tekijöitä.

Työllisyyskokeilun tarkoituksena on selvittää voidaanko työllisyyttä edistää pelkästään sillä, että työnteon taloudelliset kannustimet esitetään selvemmin. Hankkeeseen tulee sisällyttää systemaattinen katsaus kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen kenttäkokeisiin perustuvien informaatiokokeilujen vaikuttavuudesta työllisyyden ja kannustimien näkökulmasta. Kirjallisuuskatsauksessa ei tarvitse rajautua pelkästään työttömille työnhakijoille suunnattuihin kokeiluihin. Suunnitellussa kokeilussa tarjottavan informaation tulisi linkittyä mm. työttömyysturvaan ja työttömän mahdollisesti saaman asumistuen suojaosiin, mutta myös muut työttömyyteen liittyvät informaatiokokeiluideat ovat tervetulleita. Esiselvityksessä tulee suunnitella myös tarjottavan informaation toteutustapa (tarkat henkilökohtaiset laskelmat vs. yleinen informointi sosiaaliturva- ja verojärjestelmän toiminnasta), koe- ja kontrolliryhmät ja kokeilun käytännön toteutus kustannusarvioineen.

Koeasetelma suunnitellaan siten, että kokeilun vaikutukset voidaan luotettavasti arvioida sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Luotettava arvio tarkoittaa sitä, että kokeilun tulokset voidaan tulkita aitoina syy-seuraussuhteina ilman, että vaikutukset sekoittuvat samaan aikaan tapahtuviin lainsäädännön ja suhdannetilanteen muutoksiin. Arvioivat vastemuuttajat päätetään etukäteen ja esiselvityksessä on hyvä kiinnittää huomiota näiden tietojen saatavuuteen ja vaikutukseen toteuttamisen aikatauluun. Suunnitelmaan tulee sisältää ehdotus otannan toteuttamistavasta ja siihen liittyvät voimalaskelmat.

Toteuttamiskelpoinen kokeilu vaatii suunnittelulta hyvää institutionaalista osaamista ja tarkkaa suunnitelmaa siitä miten ja kenen toimesta informaatio- ja byrokratialoukkuja koskeva kokeilu voidaan käytännössä toteuttaa. Tämä tarkoittaa myös hallinnollisen ja ICT-työn etukäteistä arviointia ja tiivistä yhteistyötä potentiaalisten toteuttajatahojen kanssa.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Sipilän hallitus linjasi puoliväliriihessä huhtikuussa 2017 sosiaaliturvauudistuksen käynnistämisestä. Tätä tavoitetta tukee samassa yhteydessä linjattu tutkimuksellisin periaattein tapahtuva suojaosiin liittyvä informaatiokokeilu ja työttömien byrokratiaa vähentävä päätösten pidentämiskokeilu. Luotettavien tulosten saaminen kokeilusta edellyttää huolellista suunnitelmaa, jossa tuotetaan teoreetti-

nen ja käytännöllinen lähtökohta kokeilun toteuttamiseksi. Tämän hankkeen tarkoitus on tuottaa valmis suunnitelma kokeilun toteuttamiseksi.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Hanke on luonteeltaan politiikkatoimien arviointia.

1.4 Alueellisen liikkuvuuden ja monipaikkaisuuden mahdollisuudet ja seuraukset

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 300 000 €

Aikajänne: 2/2018–12/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Tutkimuksella kartoitetaan keinoja ja välineitä, joilla edistetään työvoiman ja työn kohtaantoa, työvoiman ja työn liikkuvuutta sekä työn monipaikkaisuutta. Hallitus on nostanut esiin alueellisen liikkuvuuden parantamisen keskeisenä keinona työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaannon edistämässä ja samalla mm. positiiviseen rakennemuutokseen vastaamisessa. Hallituksen puolivälitarkastelussa sovittiin työttömien alueellista liikkuvuutta ja pendelöintiä tukevista toimista (työtarjoosten ja liikkuvuusavustuksen käytön laajentaminen, kohdennettu viestintä liikkuvuuden taloudellisista tukimuodoista, liikkuvuusavustuksen soveltamisalan laajennus).

Monipaikkaisuus on erityisesti digitaalisuuden ja tekoälyn myötä kasvava ilmiö. Monipaikkaisuus käsittää mm. asumisen ja vapaa-ajan asumisen sekä lähi- ja etätöiden ja tarjoaa näkökulmia erilaisen aluetyyppien (maaseutu, kaupunki, saaristo) vuorovaikutukseen. Työllisyyden, työvoiman liikkuvuuden, yrittäjyyden tai alueiden kasvupotentiaalin näkökulmasta monipaikkaisuutta ei toistaiseksi ole juuri tutkittu.

Tietoa tarvitaan sekä nykyisistä parhaista keinoista, pullonkauloista ja esteistä että uusista mahdollisuuksista liikkuvuuden ja monipaikkaisuuden edistämiseksi. Tietoa tarvitaan olemassa olevien TE-palveluiden merkityksestä liikkuvuuden edistämässä ja siitä, miten tulevat kasvupalvelut parhaiten vastaisivat alueellisen liikkuvuuden haasteeseen.

Eri hallinnonalojen ja alueellisten toimijoiden uudenaikaiset yhteistyön mahdollisuudet tulee kartoittaa liittyen mm. rekryointipalveluja sekä asumista ja liikkumista koskeviin ratkaisuehdotuksiin. Tutkimuksen kohteena olevan alueellisen liikkuvuuden tulee käsittää päivittäinen pendelöinti, ns. pitkän matkan pendelöinti ja pysyvämpi asuinpaikan vaihtaminen sekä monipaikkainen asuminen, työskentely ja yrittäminen.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä on monipaikkaisuuden nykytila ja mittakaava? Mitkä ovat keskeisimmät keinot ja välineet, joilla edistetään ja voidaan edelleen edistää työn ja työvoiman kohtaantoa ja lisätä liikkuvuutta? Miten työn ja tuotannon sijoittumista ja investointeja uusille alueille ja toimialoille voidaan edesauttaa ja siten edistää kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa? Mitä esteitä ja pullonkauloja alueelliselle liikkuvuudelle ja monipaikkaisuuden hyödyntämiselle on ja miten niitä voitaisiin poistaa?

esim. sääntelyä purkamalla ja joustavoittamalla tai verotuksen keinoin?

- Minkälaisia mahdollisuuksia työikäisten monipaikkaisuus ja työvoiman liikkuvuus luo eri alueiden kasvulle, yrittäjyydelle ja työllisyydelle? Mitkä ovat parhaat tavat vaikuttaa alueelliseen liikkuvuuteen a) työnvälityksen ja työn vastaanottamisen, b) asuntomarkkinoiden, c) perheen ja d) muuttamiseen liittyvien taloudellisten kannustimien osalta?
- Miten liikkuvuuden ja kohtaannon edistämisessä voidaan huomioida paremmin mm. a) digitalisaation, tekoälyn ja alustatalouden luomat uudet mahdollisuudet, b) eri toimijoiden verkostoyhteistyön mahdollisuudet, c) toimittaja- ja alihankintaverkostot osana osaamisen hankintaprosessia, d) pääkaupunkiseudun erityispiirteet e) toiminnallisten alueiden ja kasvuvyöhykkeiden ulkopuolisten maaseutualueiden erityispiirteet ja f) ulkomailta tulevat kansainväliset osaajat.
- Miten ilmiötä voidaan mitata tilastollisesti ja esittää kartografisesti? Miten yhteiskuntarakenteen suunnittelussa, kuten infrastruktuurin ja palvelujen suunnittelussa ja tarjonnassa, voidaan huomioida monipaikkaisuus ja sen mahdollistaminen? Miten paikkaperustaisuus voi tukea eri alueiden välistä vuorovaikutusta?

Hankkeessa voidaan suunnitella myös toteutettavissa oleva tutkimuksellinen koeasetelma, jolla voitaisiin kartoittaa eri toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke liittyy hallitusohjelman toteutukseen, erityisesti [Työllisyys ja kilpailukyky](#) ja [Osaaminen ja koulutus](#) -painopisteisiin. Hallituksen puolivälitarkastelun työllisyyspakettia ja mm. positiivista rakennemuutosta ja liikkuvuuden edistämistä koskevat uudet avaukset liittyvät kiinteästi hankkeen toteutukseen. Hankkeella on kiinteä yhteys myös [tulevaisuuden kunta](#) -hankkeeseen ja VN TEAS -hankkeeseen monipaikkaisuuden mahdollisuuksista.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Kustannusanalyseja

1.5 Työttömien määräaikaishaastattelujen evaluointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €

Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Pääministeri Juha Sipilän hallitus on päättänyt tehostaa työvoimapalvelukokonaisuutta. Tehostamistoimiin on vuoden 2017 talousarviossa osoitettu 17 miljoonaa euroa. Näihin tehostamistoimiin kuuluvat mm. työttömien määräaikaishaastattelut.

Määräaikaishaastatteluille asetetut keskeisimmät tavoitteet ovat olleet:

- työttömän työnhakijan nopea työllistyminen
- pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisy

- avointen työpaikkojen nopea täyttyminen.

Määräaikaishaastatteluilla on haluttu saavuttaa myös muita päämääriä. Niiden avulla on pyritty tukemaan työllistymissuunnitelmassa sovittujen toimien toteutumista ja edistämään työnhakijan oma-toimista työnhakua. Lisäksi haastatteluilla on haluttu parantaa työnhakijan osaamisen ja kyvykkyysien tunnistamista sekä mm. yhteensovittaa henkilöasiakkaiden osaamista työnantaja- ja yri-tysasiakkaiden rekrytointitarpeisiin nähden.

Määräaikaishaastattelujen vaikutukset työllisyyteen ilmenevät lyhyellä aikavälillä työttömyyden ta-son tai rakenteen muutoksen kautta. Työttömyyden tasoon taas vaikuttavat työttömyyden virroissa ja työttömyyden kestossa tapahtuneet muutokset. Jonkinlaisia viitteitä on saatu siitä, että määräai-kaishaastattelujen myötä työttömyyttä ja pitkäaikaistyöttömyyttä on saatu purettua.

Useat määräaikaishaastattelujen vaikutukset tulevat kuitenkin viiveellä. Vaikutukset kytkeytyvät muihin toimintaympäristön muutoksiin mm. yleisen taloustilanteen muutoksiin. Lisäksi kaikkia vaiku-tuksia ei tiedetä. Haastattelujen vaikutukset työllisyyteen ja asiakkaiden palveluprosessiin on arvioi-tava ennen kuin päätöksiä jatkosta tehdään. Väliraportti tuotetaan ennen syksyn 2018 budjettineu-vottelua.

Tutkimuskysymyksiä:

Määräaikaishaastattelujen toteuttamistavat ja niiden vaikutukset

- Miten henkilökohtaiset haastattelut on toteutettu?
- Mitkä ovat olleet henkilökohtaisten haastattelujen vaikutukset?

Määräaikaishaastattelujen vaikutukset työllistymiseen

- Ovatko haastattelut vaikuttaneet työllisten tai työvoiman ulkopuolella oleviin tai piilotyöttömien määriin?
- Mitkä ovat muut työllisyysvaikutukset?

Määräaikaishaastattelujen vaikutukset työttömyyden laskuun ja rakenteeseen

- Ovatko haastattelut nopeuttaneet työllistymistä ja ehkäisseet pitkäaikaistyöttömyyttä?
- Mitkä ovat muut työttömyyteen liittyvät vaikutukset?

Hankkeessa voidaan suunnitella myös toteutettavissa oleva tutkimuksellinen koeasetelma, jolla voi-taisiin kartoittaa eri toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Määräaikaishaastattelujen vaikutukset työpaikkojen täyttymisiin sekä työvoiman ky-synnän ja tarjonnan kohtaantoon

- Määräaikaishaastattelujen vaikutukset TE-palveluun
- Onko osaamisperusteinen työnvälitys vahvistunut?
- Haastattelujen vaikutukset työnhakijan omatoimiseen työnhakuun
- Haastattelujen vaikutukset työllistymissuunnitelmassa sovittujen toimien toteuttamiseen tai pal-veluihin ohjaamiseen
- Haastattelujen vaikutukset niitä tukeviin ostopalveluihin
- Mitkä ovat muut vaikutukset asiakkaiden palveluprosessiin?

Määräaikaishaastattelujen kustannusvaikutukset

- Esim. tukimuotojen ja palvelujen käytön muuttuminen

Hankkeessa voidaan suunnitella myös toteutettavissa oleva tutkimuksellinen koeasetelma, jolla voitaisiin kartoittaa eri toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke liittyy [hallitusohjelman painopisteisiin](#), jotka koskevat työvoimahallinnon toimivuutta ja kilpailukyyn parantamista sekä työn tarjonnan vahvistamista.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Poliittikkatoimien arviointia;
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa;
- Toimintavaihtoehtojen vertailua sekä
- Kustannusanalyseja

1.6 Rakennusalan kilpailukyky ja rakentamisen laatu Suomessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €

Aikajänne: 2/2018–3/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Rakentaminen vaikuttaa monin eri tavoin kansantalouteen ja yhteiskuntaan. Rakennustuotannon arvo vuonna 2015 oli 29,2 mrd euroa ja rakentamisen arvonlisäyksen osuus bruttokansantuotteesta on ollut viime vuosina noin 5,5 %. Rakentaminen työllistää yli 200 000 ihmistä. Rakentamisen ratkaisuilla ja tuotoksilla on suuri merkitys paitsi muiden yritysten kilpailukykyyn, myös ympäristölle ja kansalaisten hyvinvoinnille. Sen kustannukset ja laatu heijastuvat yritysten kiinteiden investointien kustannuksiin. Talouspolitiikan asiantuntijat ovat nostaneet toistuvasti esiin tarpeen tehostaa ja kehittää rakentamista ja rakennusalaa, jotta työvoiman liikkuvuus, ja sitä kautta edellytykset talouden kasvulle paranisivat. Rakentaminen on myös monin tavoin keskeisessä asemassa haettaessa kestävä kehityksen mukaisia ratkaisuja yhteiskunnallisiin haasteisiin. Toisaalta rakentamisen kilpailukyky riippuu pitkälti siitä, kuinka hyvin rakennusala onnistuu hyödyntämään yhteiskunnan ja toimintaympäristön (myös globaalin) muutokseen liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia. Tällaisia ovat esim. uudet teknologiat (mm. digitalisaatio), väestörakenteen muutos, kaupungistumiskehitys, ihmisten kulutustottumusten ja arvojen muutos sekä liiketoiminnan globalisoituminen.

Huolimatta rakentamisen suuresta taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä rakentaminen toimialana näyttää jääneen katveeseen elinkeino-, innovaatio- ja kasvupolitiikassa. Meneillään oleva rakennusalan "buumi" luo kuitenkin yhä kasvavia tarpeita alan kilpailukyyn kehittämiseksi sekä julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyölle alan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassa.

Rakennusalan kehittämisen tueksi tarvitaan kokoava arvio alan tilanteesta ja kehitysnäkymistä, ml. alan rakenne, kilpailutilanne, lyhyen ja pitkän aikavälin kilpailukyky ja niihin vaikuttavat tekijät. Työssä tulee tunnistaa ne tekijät, joihin vaikuttamalla voidaan edistää kustannustehokasta ja laadukasta rakentamista sekä alan uudistumista, kansainvälistymistä ja kasvua. Ajantasaisen tiedon avulla

niin julkiset toimijat kuin ala itse voivat kohdistaa kehittämistoimenpiteensä kustannustehokkaasti rakentamisen kilpailukykyyn ja muun kehittämisen kannalta oleellisiin asioihin. Tutkimuksen tuottamaa tietoa on mahdollista hyödyntää yritystasollakin liiketoimintaa kehitettäessä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Millaisia rakennusalan yritys- ja markkinarakenne sekä kilpailutilanne ovat? Miten ne ovat kehittyneet viime vuosina?
- Millainen on Suomen rakennusalan kustannuskilpailukyky (lyhyen aikavälin kilpailukyky) ja rakenteellinen kilpailukyky (pidemmän aikavälin kilpailukyky) ja mikä on alan tuottavuuden tilanne? Miten kilpailukyky ja tuottavuus ovat kehittyneet viime vuosina?
- Mitkä ovat (olleet) kilpailukykyyn ja tuottavuuteen vaikuttavat tärkeimmät tekijät?
- Mitkä ovat kilpailukykyyn ja tuottavuuden kannalta merkittävimpiä tulevaisuuden tekijät? (Esim. rakentamisen sisäiset tai sen toimintaympäristöön liittyvät tekijät).
- Miten Suomen rakentamisen kilpailukyky ja tuottavuus vertautuvat tärkeimpiin verrokkimaihin?
- Missä määrin Suomen rakentaminen on kansainvälistynyt? Mitkä ovat rakentamisen kansainvälistymisen merkittävimmät esteet, haasteet ja mahdollisuudet? Kansainvälistymisellä tarkoitetaan tässä sekä suomalaisten yritysten toiminnan laajentumista ulkomaille, että ulkomaisten yritysten osallistumista Suomessa tapahtuvaan rakentamiseen.
- Mitkä ovat ne kriittiset kilpailukykytekijät tai kannustimet, joihin vaikuttamalla voitaisiin parhaiten edistää alan kilpailukykyä, uudistumista, vientiä/kansainvälistymistä ja kasvua niin lyhyellä kuin pidemmällä aikavälillä?
- Miten näitä tekijöitä olisi järkevintä kehittää? Mitä alan tulisi tehdä itse? Miten julkinen sektori voisi tarkoituksenmukaisesti edistää alan kehittymistä ja uudistumista?

Tutkimus kohdistuu rakennusalaan (TOL 41-43) sekä keskeisiin tukitoimialoihin (rakennustuoteteollisuus sekä rakennusalan suunnittelu ja konsultointi). Kansainvälinen vertailu kohdistetaan Suomen keskeisiin kilpailijamaihin.

Hankkeen menestyksellä toteuttaminen edellyttää tutkimuskonsortiota, jossa on mukana sekä syvällistä taloustieteellistä osaamista että riittävää toimialan ja siihen liittyvien instituutioiden sekä yhteiskunnallista tuntemusta.

Tutkimuksen toteuttaminen edellyttäneen monien eri menetelmien soveltamista: olemassa olevan tiedon meta-analyysiä (kirjallisuuskatsaus), tilastollisia analyysejä, kyselyä, haastatteluja ja muiden laadullisten menetelmien käyttöä. Rakennusalan käännealv-velvollisuus voi antaa erinomaisen mahdollisuuden tutkia alan tuotantorakenteita ja alihankintaketjuja. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Hankkeen aloittaminen vuoden 2018 alussa ja päättäminen viimeistään vuoden 2019 alussa mahdollistaa sen, että tutkimuksen tulokset ovat käytettävissä vuoden 2019 hallitusohjelmanneuvotteluissa.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimus liittyy sisällöllisesti hallituksen [työllisyyden ja kilpailukykyyn kärkihankkeeseen](#) ja sillä on liittymäpintoja myös moniin muihin hallituksen kärkihankkeisiin.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit;
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit sekä
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

1.7 Kuntien asuntopolitiikka ja kaavoitus – kannustinelementtejä valtionosuusjärjestelmään?

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €

Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallituksen yhtenä kärkihankkeena on asuntorakentamisen lisääminen. Sote- ja maakuntauudistuksen jälkeen kunnille jää edelleen kaavoitusmonopoli. Useat eri tahot ovat arvioineet, että kasvukeskuksissa ei kaavoiteta asuntoja tarpeeksi suhteessa asuntojen kysyntään. Asuntojen tarjonnan vähyys suhteessa kysyntään on johtanut esimerkiksi pääkaupunkiseudulla voimakkaaseen asuntojen hintojen kasvuun, jonka on arveltu hidastavan pääkaupunkiseudun kasvua ja sitä kautta haittaavan koko kansantaloutta.

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella talousteoreettisen kirjallisuuden kautta, miten sote- ja maakuntauudistuksen jälkeinen valtionosuusjärjestelmä kannustaa kuntia kasvattamaan väkilukuaan. Tutkimuksessa tulisi pohtia sitä, että ohjaako uusi valtionosuusjärjestelmä kuntia tavoittelemaan tietynlaisia asukastyyppejä (esim. lapsiperheet, vanhukset, jne.)?

Toiseksi tutkimuksessa pyritään selvittämään sitä, millaisia kannustinelementtejä ja kriteereitä valtionosuusjärjestelmään olisi mahdollista rakentaa, mitkä edistäisivät kuntien asuntokaavoitusta ja kasvua siten, että asuntotarjonta tukisi alueen elinvoimaisuutta ja kasvua sekä yritysten työvoimatarpeita (esim. sosiaalisen asuntotuotannon kautta). Tutkimuksessa olisi tarkoitus selvittää kirjallisuuskatsauksen ja teoreettisen pohdinnan kautta sitä, onko kaavoitusta ja kasvua kannustavia yksittäisiä kriteereitä mahdollista lisätä valtionosuusjärjestelmään.

Tutkimuksen toivotaan tuovan uusia näkökulmia ja avauksia valtionosuusjärjestelmän kehittämiseen sekä edistävän hallituksen asuntopoliittisia tavoitteita.

Tutkimuskysymyksiä:

- Kannustaako uusi valtionosuusjärjestelmä kuntia lisäämään asukasluukuaan?
- Ohjaako uusi valtionosuusjärjestelmä kuntia tavoittelemaan tietynlaisia asukastyyppejä (esim. lapsiperheet, vanhukset, jne.)?
- Onko valtionosuusjärjestelmä oikea kanava kannustaa kuntia lisäämään asuntotuotantoa? Mitä muita, taloudellisesti voimakkaampia instrumentteja valtiolla on tai voisi olla käytössä?
- Onko valtionosuusjärjestelmään mahdollista lisätä sellaisia kriteereitä, jotka edistävät kuntien kaavoitusta ja asuntotuotantoa? Millainen valtionosuusjärjestelmä olisi näillä kriteereillä? Minkälaisia vaikutuksia sillä olisi erityyppisille kunnille?
- Millaiset kriteerit kannustaisivat kuntia lisäämään asuntotuotantoa ja kaavoitusta (ml. mahdolliset kv. esimerkit)?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää hyvää asuntomarkkinoiden tuntemusta sekä

perehtyneisyyttä kuntien valtionosuusjärjestelmään ja kannustinmekanismeihin. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja selvitystyössä käytetään.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimus tukee hallituksen toimintasuunnitelman vuosien 2017–2019 kärkihanketta "[Asuntorakentamista lisätään](#)". Tämän lisäksi tutkimus tukee hallituksen reformia "[Tulevaisuuden kunta](#)", jossa tavoitteena on uudistaa peruspalveluiden valtionosuusjärjestelmää.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta valtionosuusjärjestelmän kehittämistä varten

1.8 Yritystukien vaikutukset globaaliin kilpailukykyyn

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 350 000 €

Aikajänne: 2/2018–3/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kilpailukyvyyn aliministeriryhmä linjasi kesäkuussa 2017, että työ- ja elinkeinoministeriö valmistelee yhdessä valtiovarainministeriön kanssa tutkimuksen suurimpien kustannusperusteisten tukien vaikutuksista globaaliin kilpailukykyyn ja kansainvälisen kilpailu- ja markkinatilanteen kuvaaminen tukien tarpeellisuuden määrittämiseksi. Osana vaikutuksia selvitetään tukien kohdentumista mahdollisten päällekkäisyyksien ja eri suuntaan ohjaavien tukien kartoittamiseksi.

Tutkimuksessa on kaksi osaa:

- a) kansainvälinen kilpailu- ja markkinatilanne, vaikutukset kansainväliseen kilpailukykyyn ja tukien kohdentuminen
- b) huoltovarmuudella perustellut yritystuet

Tutkimus voidaan tarjota tehtäväksi joko kokonaisuutena (osiot a+b) tai tarjouksessa voidaan keskittyä vain toiseen mainituista kokonaisuuksista. Kokonaisuutena tutkimukseen myönnetään korkeintaan edellä mainittu summa. Määräraha voidaan jakaa kohteiden a ja b kesken (esim. a) 250 000 euroa ja b) 100 000 euroa).

Tarkoituksena on, että tutkimuksen toteuttajat voivat tehdä ehdotuksen valittavista tuista. Seuraavassa on luettelo suurimmista tuista, joilla ei arvioida olevan vaikutusta pitkän aikavälin tuottavuuskehitykseen:

- Teollisuuden, kasvihuoneiden ja konesalien alempi sähköverokanta
- Irtaimen käyttöomaisuuden hankintamenojen poistamiseen sisältyvä verotuki
- Uusiutuvan energian tuotantotuki (tuulivoima, biokaasu, puupolttoaine, metsähake) (syöttötariffi)
- Energiaintensiivisten yritysten veronpalautus
- Turpeen normia alempi verokanta

- Yhdistetyn sähkön ja lämmön tuotannon (CHP) puolitettu Co2 -vero
- Kauppa-alusten työvoimakustannustuki
- Tuki puuntuotannon kestävyuden turvaamiseen eli kestävä metsätalouden ohjelma (ns. Kemera-tuki)
- Päästökaupan epäsuorien kustannusten kompensatiotuki
- (Maatalouden energiaveron palautus)
- Kaivostoiminnan alempi sähköverokanta

Kohdentumistarkasteluun tulee sisällyttää laajempi joukko yritystukia (lähtökohtana virkamiesselvityksessä esitetyt 4 mrd. euron tuet). Tutkimuksen odotetaan sisältävän mikroekonometrinen analyysi (yritystason aineistoilla).

Hankkeessa voidaan suunnitella myös toteutettavissa oleva tutkimuksellinen koeasetelma, jolla voitaisiin kartoittaa eri toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Tausta, mm.:

- Virkamiesselvitys yritystukien vaikutuksista talouskasvuun (TEM Raportteja 22/2017)
- Yritystukiselvitys, selvitysmies Pietarinen (TEM Julkaisuja 7/2012)
- Yritystukien vaikuttavuus (TEM Raportteja 7/2011)
- Yritystuet (TEM oppaat ja muut julkaisut 11/2016)
- Tehtyjä tai meneillään olevia TEAS-hankkeita aiheeseen liittyen:
 - o Timo Rauhanen, Sami Grönberg, Jarkko Harju ja Tuomas Matikka (2015): Yritystukien arviointi ja vaikuttavuus, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2015.
 - o Ilkka Ylhäinen, Petri Rouvinen, Tero Kuusi (2016): Katsaus yksityisen t&k-toiminnan ja sen julkisen rahoituksen vaikuttavuuteen, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 57/2016.
 - o Jarkko Harju, Topi Hokkanen, Marita Laukkanen, Kimmo Ollikka, Saara Tamminen (2016): Vuoden 2011 energiaverouudistuksen arviointia, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 61/2016.
 - o Jarkko Harju, Seppo Kari, Aliisa Koivisto, Tero Kuusi, Tuomas Matikka, Niku Määttä, Mika Pajarinen, Olli Ropponen,
 - o Petri Rouvinen, Tarmo Valkonen (2017): Yritysverotus, investoinnit ja tuottavuus, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 6/2017.
 - o Matleena Kniivilä, Kalle Määttä, Emmi Haltia, Jyri Hietala, Janne Huovari, Karina Jutila (2017): Kohti biotaloutta: kapeikot ja ohjauskeinojen suuntaus, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2017
 - o [Kiertotalouden taloudelliset ohjauskeinot](#)

Tutkimuskysymyksiä:

OSIO a):

- Kansainvälinen kilpailu- ja markkinatilanne eli suomalaisten tuen kohteena olevien yritysten kilpailuasema suhteessa ulkomaisiin kilpailijoihin: Millainen on tarkasteluun valittujen tuettujen toimialojen kansainvälinen kilpailu- ja markkinatilanne tällä hetkellä? Milla muilla keinoilla kuin tuilla kilpailu- ja markkinatilanteeseen voidaan vaikuttaa? Missä kilpailijamaissa on vastaavia tukia käytössä tai millä muilla keinoilla kilpailukykyä kilpailijamaissa tuetaan?
- Tukien vaikuttavuus: Mitkä ovat tukien suorat vaikutukset globaaliin kilpailukykyyn? Millaisia merkittäviä kilpailuvaikutuksia tuet aiheuttavat? Ohjaavatko eri politiikkakokonaisuuk-

sien tuet toimintaa samaan suuntaan? Onko tuissa päällekkäisyyksiä? Miten eri tuet kohdentuvat eri toimialoille.

- Tukien tarkoituksenmukaisuus ja markkinapuutteet: Olisiko tuki korvattavissa muilla toimenpiteillä ja mitä ne olisivat? Ovatko tuet edelleen tarpeellisia tässä taloustilanteessa (oletus: orastava talouskasvu)? Millainen tukilupaus pitää antaa pitkävaikutteiseen investointiin esim. uusiutuvan energian osalta (vuosikymmenten mittainen koko käyttöiän vai onko olosuhteita, jossa menestykseen riittää lyhyempiaikainen tuki)? Miten tukia voitaisiin muuttaa asteittain ja pitkällä aikavälillä siten, ettei yritystuille olisi tarvetta tai että tarve olisi nykyistä selkeästi vähäisempi?

OSION b) tutkimus rajataan koskemaan tukia, jotka perustuvat kokonaan tai osittain huoltovarmuustavoitteisiin ja joiden tavoite toteutetaan varmistamalla kansainvälinen kilpailukyky (turpeen alempi verokanta ja merenkulun tuet kuten kauppa-alusten työvoimakustannustuki ja tonnivero tai matkustajamyynnin verotulot.

Tutkimuskysymyksiä osioon b):

- Ovatko huoltovarmuustavoitteilla perustellut tuet kustannustehokkaita keinoja huoltovarmuuden varmistamiseksi ja mitkä olisivat vaihtoehtoisia politiikkatoimia tavoitteen saavuttamiseksi?
- Vääristävätkö tuet merkittävästi kilpailua ja miten se ilmenee? Ovatko tuet kustannustehokkaita keinoja tavoitteen saavuttamiseksi?
- Ovatko tuet edelleen tarkoituksenmukaisia keinoja tavoitteen saavuttamiseksi. Olisiko tuki korvattavissa muilla toimenpiteillä ja mitä ne olisivat?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimus liittyy hallitusohjelman kärkihankkeeseen [kilpailukyyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla](#) (yritystukijärjestelmän kehittäminen).

Tutkimus tukee työ- ja elinkeinoministeriön kasvuvisioiden toteuttamista ja huoltovarmuuden tavoitepäättökseen uudistamista.

Eduskunnan talousvaliokunta on 7.4.2016 mietinnössään (HE 22/2016) tunnistanut yritystukijärjestelmän yhdensuuntaistamisen ja vaikuttavuuden arvioinnin kriittisen tarkastelun tarpeen. Valiokunnan mukaan yritystukia tulisi kohdistaa toiminnan edellytysten vahvistamiseen varsinaisen toiminnan tukemisen sijasta. Kehityssuunnan tulisi olla sellainen, että julkisille tukimekanismeille ei olisi tarvetta tai että tarve olisi huomattavasti vähäisempi.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Strategian toimeenpanoa tukeva tieto, tilannekuva-analyysi, politiikkatoimien ex post arviointi. Väli-raportointi erikseen sovittavilta osin 8/2018.

Toteuttajan valinnassa huomioitavat asiat:

Hanke sisältää kansainvälisen vertailun ja kilpailuympäristöanalyysin, joka voidaan jakaa osiin esim. teeman tai tukien tai kohtien a ja b mukaan. Tutkimusryhmään toivotaan mukaan kansainvälistä osaamista. Tutkimussuunnitelmasta tulee käydä ilmi mihin tukiin tutkimuksessa keskitytään ja millä perusteilla ne on valittu. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käy-

tettävissään analyysia varten. Kohdassa a ansioksi luetaan keskittyminen suurimpiin tukiin.

1.9 Verotuksen rakennemuutoksen pitkän aikavälin suunnitelma

Koko: 200 000 €

Aikajänne: 4/2018 – 4/2019

Tietotarpeen kuvaus ja perustelut:

Verotukseen kohdistuu paineita yhtäältä digitaalisen talouden räjähdysmäisestä kasvusta, työn tekemisen uusista tavoista ja toisaalta myös kansainvälisestä verokilpailusta. Suomen kaltaisen pienen ja avoimen talouden tulee huolehtia kilpailukykyisestä ja kannustavasta verotusympäristöstä.

Yritys- ja tuloverojärjestelmällä on keskeinen rooli Suomen kansainväliselle kilpailukyvyille ja yrittämiselle suotuisan toimintaympäristön varmistamisessa. Kilpailukykyisyys, ennakoitavuus ja johdonmukaisuus ovat keskeisiä hyvän verojärjestelmän ominaisuuksia, joilla voidaan rohkaista talouden toimijoita tekemään pitkän aikavälin investointeja osaamiseen ja tuotantotoimintaan. Kilpailukykyisellä verojärjestelmällä taataan mahdollisimman hyvät edellytykset talouskasvulle ja siten myös veropohjien kasvulle, jolla mahdollistetaan hyvinvointiyhteiskunnan kestävä rahoitus tulevaisuudessa.

Hallitus on päättänyt käynnistää selvitystyön, jonka tavoitteena on tehdä esitys verotuksen rakennemuutoksen pitkän aikavälin suunnitelmaksi. Selvitys pohjustaa ehdotuksia yritys- ja tuloverotuksen kehittämisestä siten, että verojärjestelmä ottaa huomioon muutokset taloudellisessa toimintaympäristössä sekä luo hyvät edellytykset talouskasvulle kannustamalla yritystoiminnan harjoittamiseen ja työn tekemiseen. Pitkän aikavälin suunnitelmalla annetaan kansalaisille ja yrityksille selkeä signaali siitä, että Suomi on jatkossakin valtio, jossa kannattaa kouluttautua, tehdä työtä, investoida, työllistää ja laajentaa toimintaa.

Keskeiset tutkimuskysymykset:

- Minkälainen verorakenne edistäisi parhaiten talouskasvua ja työllisyyttä Suomessa, ottaen huomioon yhtäältä taloutemme erityispiirteet, ja toisaalta julkisen talouden kestävyys-tavoitteet pitkällä aikavälillä?
- Miten verotuksessa tulisi huomioida työn tekemisen uudet muodot ja uudet tuotantoteknologiat?
- Millainen henkilö- ja yritysverojärjestelmä kannustaisi kouluttautumaan ja vahvistaisi panostuksia tutkimukseen ja tuotekehitykseen sekä edistäisi innovaatioiden luomista.
- Millainen verotus vahvistaisi Suomen asemaa globaaleissa arvoketjuissa ja kasvattaisi viennistä saatavaa hyötyä Suomen taloudelle sekä kerryttäisi verotuloja parhaiten Suomeen ottaen huomioon kansainvälinen verokilpailu ja digitaalinen talous?
- Millainen verotus tukisi elinkeinorakenteen uudistumista ja laajentumista?
- Tuloverotuksen ja yritysverotuksen pitkän aikavälin linjaukset Suomen verojärjestelmän kokonaisuudessa.

Hankkeen tuotos:

Hankkeen loppuraportissa tulee käsitellä laajasti Suomen verojärjestelmään kohdistuvia paineita ja luoda suuntaviivoja verotuksen rakenteen pitkän aikavälin muutostarpeista, tehdä konkreettinen ehdotus yritys- ja tuloverotuksen pitkän aikavälin linjaukseksi. Loppuraportin tulee sisältää kansainvälistä vertailua sekä kootusti tietoa Suomen talouden kehityksestä ja verojärjestelmän muutoksista yli ajan.

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- [Hallitusohjelman toteutus](#)
- [Budjettiriihen kirjaus 2017](#)
- Hallituksen työllisyystavoite
- Sosiaaliturvan uudistaminen
- Kannustinloukkujen purkaminen
- Osinko- ja yhteisöverotuksen kehittäminen
- Yritystukien uudistaminen
- [Hallituksen tulevaisuusselonteko](#)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Toimintavaihtoehtojen vertailua (kirjallisuusanalyysi ja kansainvälinen vertailu)

2. OSAAMINEN JA KOULUTUS

2.1 Ammattipätevyksien ja kelpoisuusehtojen tarkastelu

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €
Aikajänne: 2/2018–10/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallituksen puoliväliriihessä 25.4.2017 linjattiin työllisyyteen liittyvien toimien yhteydessä, että OKM:n johdolla valmistellaan selvitys, missä ammateissa/tehtävissä ammattipätevyksien edellytyksiä voitaisiin edelleen lievittää. Tutkimus- ja selvityshankkeen tehtävänä on tukea tätä selvitystä. Hallituksen reformiministeriryhmä on valmistellut toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on vähentää kuntien tehtäviä ja velvoitteita mm. kelpoisuuksia päivittämällä ja väljentämällä.

Ministeriöt ovat kartoittaneet 2015 ja 2016 kaikki hallinnonalojensa säännellyt ammatit ja niihin liittyvän mahdollisen EU-säätelyn, mutta kelpoisuuksien tarkastelu olisi hyvä tehdä vielä aiemman aineiston ja syksyllä 2017 tehtävän kartoituksen pohjalta aiempaa yksityiskohtaisemmin. Kelpoisuusvaatimusten joustavoittaminen ja poistaminen on osoittautunut useilla aloilla haastavaksi mm. siksi, että säätelyn tavoitteena on taata toiminnan laatua. Haasteena on myös se, että ammattilaisien osaamisen tunnustaminen (kelpoisuuden säätelyssä) perustuu yhä pääsääntöisesti tietyn tutkinnon suorittamiseen. Kelpoisuuden ehdoissa on otettu vähemmän huomioon muita koulutuksia ja tapoja hankkia ja tunnustaa osaamista. Elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia ja malleja tulee kartoittaa.

Tutkimuskysymyksiä:

Tutkimus- ja selvityshankkeessa tulisi tarkastella kelpoisuuksia mm. seuraavista näkökulmista:

- Missä ammateissa/tehtävissä ammattipätevyksien edellytyksiä voitaisiin edelleen lievittää?
- Missä ammateissa/toimialoilla nykyiset kelpoisuusvaatimukset ovat aiheuttaneet merkittäviä rekrytointivaikeuksia?
- Missä ammateissa/toimialoilla nykyiset kelpoisuusvaatimukset estävät joustavaa työvoiman uudelleen koulutusta ja osaamisen uudelleen suuntaamista elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti? Miten kelpoisuuden säätämistä tulisi kehittää ja koulutuspolkuja voisi joustavoittaa elinikäisen oppimisen periaatteella?
- Missä ammateissa, toimialoilla ja tehtävissä on pätevyysvaatimuksia, jotka eivät perustu lain- säädäntöön, mutta vaikuttavat kuten säädely kelpoisuus suhteessa työvoiman liikkumiseen?
- Missä ammateissa, toimialoilla ja tehtävissä toiminnan kehittämällä, johtamisella ja laadunvarmistuksella voidaan korvata nykyistä kelpoisuuksiin perustuvaa säätelyä?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

[Hallitusohjelma, hallituksen puoliväliriihi 25.4.2017](#), työllisyyteen liittyvät toimet

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta;
- Toimintavaihtoehtojen vertailua;
- Poliittikkatoimien arviointia ja
- Kustannusanalyyssejä

2.2 Suomen luovan talouden ekosysteemien tila ja kehittämistarpeet – kansainväliseen vertailuun perustuva selvitys

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €
Aikajänne: 2/2018–05/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Aineeton pääoma on uusi tuotannon tekijä. Luovalla työllä tuotetaan korkean jalostusarvon vientituotteita. Luovat alat ovat jo nykyään merkittävä osa kansantaloutta ja suuri työllistäjä. Hallituksen toimintasuunnitelmassa vuosille 2017 - 2019 korostetaan luovien alojen kasvupotentiaalia. Hallitus on ottanut luovat alat osaksi yrittäjyys- ja työllisyyspaketteja ja niihin kuuluvia kasvun ja kansainvälistymisen tukimuotoja ja toteuttaa *Luova talous ja aineettomat arvot* -työryhmän esityksiä. Esitysten tavoitteena on parantaa luovien alojen toimintaedellytyksiä, lisätä yhteistyötä ja verkostoitumista sekä vahvistaa myös muiden alojen kilpailukykyä.

Hallitus sopi puolivälin tarkistuksessaan huhtikuussa 2017 "Osaaminen, kasvu ja työllisyys" -kokonaisuuden osana luovaa taloutta vahvistavista toimista. Hallitus päätti samassa yhteydessä yhdistää Tekesin ja Finpron työnimellä Business Finland kulkeväksi uudeksi toimijaksi. Business Finland kokoaa saman katon alle kaikki innovaatio- ja investointi- ja matkailun edistämiseen liittyvät palvelut ja pyrkii parantamaan kasvua ja kansainvälistymistä tavoittelevien yritysten palvelua ja vahvistamaan innovaatiojärjestelmän kansainvälistymistä.

Luovan talouden kehittämisen tueksi tarvitaan ajantasainen selvitys luovan talouden ekosysteemeistä ja niiden kehittämistarpeista. Alan toimijoista on tuotettu aiemmin selvityksiä, mutta tiedot tulee saattaa ajan tasalle. Esimerkiksi peliala on kasvanut viime vuosina merkittävästi ja digitalisaatio vaikuttaa kaikkiin luoviin aloihin. Jotta luovien alojen potentiaalia aineettoman pääoman luomisessa ja hyödyntämisessä sekä luovan työn korkean jalostusarvon vientituotteiden tuottamisessa saadaan lisättyä, tarvitaan selvitys siitä, miten alan ekosysteemin kehittäminen organisoidaan tehokkaalla tavalla osana Business Finlandia ja maakunnallisia kasvupalveluita. Selvitykseen tulee sisältyä monialaisen yhteistyön näkökulmasta luovan osaamisen hyödyntäminen muilla aloilla. Selvityksessä tulee kartoittaa keskeisiä kansainvälisiä esimerkkejä luovan talouden kehittämisestä, kuten esimerkiksi Iso-Britannia, Hollanti ja Etelä-Korea.

Tuloksia tarvitaan viimeistään keväällä 2018 hallituskauden loppuun ajoittuvien toimien käynnistämiseksi.

Kokonaisuuden tulee sisältää ainakin seuraavat osiot:

- Luovan talouden ekosysteemitietojen päivitys (ns. [Fact Sheetien](#) päivitys).
- Vertailu muiden maiden luovien alojen ja monialaisen yhteistyön kehittämismalleihin, kansainvälinen benchmarking.
- Ehdotus monialaisen luovan talouden ekosysteemin rakentamisesta/käytännön organisoimisesta osaksi Business Finlandia (vrt. Tekesin biotalouden kehittämishanke) ja tärkeimmistä toimenpiteistä osana mm. alan toimijoiden omaa kehittämistä, maakunnallisia kasvupalveluita ja oppilaitosten toimintaa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Millaisia ovat luovan talouden eri osa-alueiden ekosysteemit Suomessa ja missä ovat suurimmat vahvuudet ja heikkoudet? (kuvaukset/tietojen päivitys)
- Miten kehitetään monialainen luovan talouden ekosysteemi (liittyen Business Finlandiin ja maakunnallisiin kasvupalveluihin)?
- Mitkä ovat eri toimijoiden roolit?
- Miten ekosysteemissä parhaiten hyödynnetään luovan talouden nykyisten toimijoiden perus- ja hanketoimintaa?
- Mitkä ovat luovan talouden ekosysteemin kehittämishankkeen tärkeimmät seuranta- ja arviointikriteerit?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

[Luova talous ja aineettomat arvot](#) -työryhmä ehdotti, että monialaisen luovan talouden ekosysteemin rakentamisen tueksi käynnistetään vertailu Suomen luovan talouden ekosysteemin tilasta ja kehittämistarpeista.

Ratkaisujen Suomi: Puolivälin tarkistus Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2017–2019 ([Hallituksen julkaisusarja 5/2017](#))

Osaaminen, kasvu ja työllisyys -kokonaisuuteen sisältyvä toimenpide ”Luovaa taloutta vahvistetaan”; vastuuministeriöt: OKM, TEM ja STM

Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi. Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti. [Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:18](#)

Selvitys tukee Luovaa osaamista ESR-toimenpidekokonaisuuden 2014–2020 toimeenpanoa (ml. hankkeissa tehtävät selvitykset ja tutkimukset).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Strategian toimeenpanoa tukeva tieto, mukaan lukien tilannekuva-analyysit ja toimintavaihtoehtojen vertailu

2.3 Erityisopetuksen kehittämistarpeiden arviointi varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €

Aikajänne: 2/2018 – 7/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallitus päätti puolivälintarkastelussaan huhtikuussa 2017 käynnistää 19 uutta toimenpidettä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten määrän vähentämiseksi. Toimenpiteisiin kuuluu selvitys erityisopetuksen kehittämistarpeista.

Varhaiskasvatuksessa olevista lapsista vuonna 2016 tarvitsi THL:n tilaston mukaan tehostettua tai erityistä tukea 6 % eli noin 12 591 lasta. Näistä poikia oli valtaosa, 72 %. Kunnissa on käytössä erilaisia tukitoimia lapsen kehityksen ja oppimisen tuen tukemiseen, kuntien käytännöt ovat kuitenkin hyvin kirjavia. Opetus- ja kulttuuriministeriön esi- ja perusopetusta koskeva tuen kolmiportaaisuus ei ole käsitteellisesti eikä rakenteellisesti sisällytetty varhaiskasvatustilastointiin, kunnista kuitenkin yli puolet ilmoittaa käyttävänsä kolmiportaista tukea (OKM selvitys; julkaistaan syksyllä 2017). Varhaiskasvatuksen erityisopetus kaipaa valtakunnallista käsitteellistä ja juridista selkiyttämistä sekä kehittämistarpeiden arvioimista. Varhaiskasvatustilastointia valmistellaan parhaillaan lapsen kehityksen ja oppimisen tuen teemasta. Kunnissa kaivataan mm. lainsäädännön selkeyttämistä tuen osalta ja pedagogisten sekä inklusiivisten toimintakäytäntöjen vaikuttavuuden arviointia.

Vuoden 2011 perusopetuslain muutosten tavoitteena oli vahvistaa esi- ja perusopetuksen oppilaan oikeutta saada oppimisen ja koulunkäynnin tukea riittävän varhain ja joustavasti opetuksen yhteydessä, lisätä tuen suunnitelmallisuutta ja tehostaa tukitoimia sekä moniammatillista yhteistyötä. Tavoitteena oli myös muuttaa tuen tarjontaan liittyvää prosessia ja tehdä siitä läpinäkyvämpi. Vuoden 2011 perusopetuksen lainsäädäntömuutoksiin ei liittynyt konkreettista määräystä erityisen tuen oppilaiden inklusiosta tai opetuksen järjestämisestä yleisopetuksen opetusryhmissä. Perusopetuslain mukaan opetuksen järjestäjä edelleen päättää opetuksen toteutuspaikasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi sivistysvaliokunnalle selvityksen helmikuussa 2014 siitä, toteutuuko oppilaan oikeus erityiseen tukeen hänen oppimisedellytystensä mukaisesti. Selvityksen mukaan kunnat olivat edistyneet perusopetuslain muutosten tavoitteiden mukaisesti. Kuntakohtaiset erot kolmiportaaisen tuen toimeenpanossa olivat huomattavia. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 12.3.2015 vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän jaostoihin. Ryhmän tehtävä kattoi sairaalaopetusyksiköiden, kuntien ja kuntayhtymien ja yksityisten laitosten ja erityiskoulujen tarjoaman opetuksen ja koulukäynnin. Loppuraportti julkaistaan elo-syyskuussa 2017.

Syksyllä 2016 tehostettua tukea sai 49 400 peruskoulun oppilasta eli 9,0 prosenttia peruskoulun oppilaista. Erityisen tuen piirissä oli 7,5 % kaikista oppilaista. Erityistä tukea saaneiden oppilaiden opetuksen toteutuspaikka oli (Tilastokeskus 2017) syksyllä 2016 seuraava: Opetus kokonaan yleisopetuksen ryhmissä 19,7 %, opetuksesta yli puolet yleisopetuksen ryhmissä 19,1 %, opetuksesta alle puolet yleisopetuksen ryhmissä 23,3 %, kokonaan erityisryhmässä 28,3 % ja erityiskoulussa 9,6 %.

Erityisopetuksen kehittämisen tietotarve liittyy siihen, miten lapsen tai oppilaan oikeus varhaiskasvatukseen, esi- ja perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen toteutuu, mikä on lapsen

tai oppilaan opetuksen toteutuspaikan merkitys sekä valtionosuusjärjestelmän/rahoituslain merkitys kolmiportaisen tuen toimeenpanoon esi- ja perusopetuksessa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat erityisopetuksen ja lapsen saaman kehityksen ja oppimisen tuen kehittämistarpeet varhaiskasvatuksessa?
- Miten lapsen tai oppilaan oikeus saada oppimisen tukea riittävän varhain, joustavasti ja tarpeen mukaan toteutuu valtakunnallisesti ja alueellisesti?
- Minkälaisia kolmiportaiseen tukeen tai lapsen kehityksen ja oppimisen tukeen liittyviä järjestelyjä on käytössä varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa, mikä on niiden suunnitelmallisuuden ja läpinäkyvyyden aste?
- Miten erityisen tuen oppilaiden pääsy toisen asteen koulutukseen toteutuu?
- Millainen vaikutus inkluusiolla (varhaiskasvatuksen/opetuksenopetuksen toteutuspaikalla) on lasten ja oppilaiden opinnoissa menestymiseen ja edistymiseen?
- Mitä vaikutuksia vuoden 2010 valtionosuusjärjestelmän/rahoituslain muutoksilla on ollut kuntien erilaisiin kolmiportaisen tuen järjestelyihin esi- ja perusopetuksessa? Selittävätkö kyseiset muutokset kuntien erilaisuutta kolmiportaisen tuen toimeenpanossa?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys tukee hallituksen NEET-linjausten toimeenpanoa. Selvityksellä on yhteys myös hallitusohjelman kärkihankekokonaisuuteen ['Osaaminen ja koulutus'](#) sekä [Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaan \(LAPE\)](#).

Sosiaali- ja terveydenhuollon muuttuva palvelukokonaisuus sekä kuntien kasvatus- ja opetustoimen palveluiden ja toimintojen yhteensovittaminen vaatii eri hallinnontasojen ja viranomaisten keskinäistä yhteistyötä. Keskeisesti kasvatus- ja opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa jatkuvassa yhteistyössä toteutettavia palveluita ovat muun muassa sairaala- ja laitospetous, oppilas- ja opiskeluhuollon toimeenpano sekä lastensuojelun ja opetustoimen yhteistyö. Uudistuksen myötä lapsen varhaiskasvatuslain ja oppilaan perusopetuslain mukaisten tukipalveluiden järjestämiseksi sekä lapsen/oppilaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saavutettavuudeksi tulee toimia joustavassa moniammatillisessa yhteistyössä, lähipalveluperiaatteen säilyttämiseksi.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Kirjallisuuskatsauksia, taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit
- NEET-strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysi
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

3. HYVINVOINTI JA TERVEYS

3.1 Terveellisen ravitsemuksen edistämisen taloudelliset ja muut ohjauskeinot

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €
Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Väestön ruokavalintojen terveellisyyteen vaikuttamisella nähdään suurta potentiaalia edistää väestön yleistä terveyttä ja siten vähentää epäterveellisestä ravitsemuksesta aiheutuvia kustannuksia. Kuluttajilla pitää olla kyky tehdä tietoisia valintoja, mutta myös ympäristön tarjoamat mahdollisuudet ja valikoima vaikuttaa. Etenkin lasten ja nuorten suurimmat ravitsemus- ja terveyshuolet liittyvät epäterveelliseen, myös kouluaikana välipalaistuvaan syömiseen ja liialliseen energiansaantiin.

Hankkeessa on tarkoitus kartoittaa ja arvioida erilaisia ohjauskeinoja, joilla ohjataan kuluttajia valitsemaan ja yrityksiä valmistamaan ravitsemuslaadultaan terveellisempiä elintarvikkeita vähemmän terveellisten sijaan. Ohjaus voi kohdistua joko kuluttajiin tai yrityksiin. Ohjauskeinojen tarkasteluun sisältyisivät sekä taloudelliset ohjauskeinot että muut ohjauskeinot, kuten sääntelyn kehittäminen, jotta niiden vertailu mahdollistuisi.

Tutkimuksen painopiste olisi ohjauskeinojen tehokkuuden arvioinnissa. Ohjauskeinojen tehokkuudella tarkoitetaan sitä, että ohjauskeinojen ansiosta syntyy mahdollisimman suuri parannus ruokavalion laadussa ottaen huomioon ohjauskeinosta seuraava yhteiskunnallinen kustannus. Ohjauskeinoihin sisältyy aina erilaisia kustannuksia ja tehokkuustappioita talouteen riippumatta siitä, toteutetaanko ohjaus esimerkiksi verotuksen, sääntelyn tai tukien muodossa. Ohjauskeinojen toteuttamiskelpoisuuden arvioinnissa tulisi ottaa huomioon lainsäädännölliset reunaehdot ja käytännön toteutettavuus.

Ohjauskeinojen synnyttämien kuluttajien kysyntävaikutusten ohella olisi myös arvioitava, miten ohjauskeinot vaikuttaisivat ravitsemuslaadultaan erilaisten tuotteiden tarjontaan. Ohjauskeinojen muodon lisäksi tarkastelussa tulisi arvioida, millä tasolla ja miten kattavasti valittu ohjauskeino tulisi toteuttaa, jotta sillä olisi todellista vaikutusta.

Hankkeen lopputulos on vertailukelpoinen kvantitatiivinen analyysi erilaisten ohjauskeinojen vaikuttavuudesta väestön ravitsemuksen terveellisyyteen sekä ohjauskeinojen synnyttämistä yhteiskunnallisista hyödyistä ja kustannuksista.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä olisivat ne toteuttamiskelpoiset taloudelliset ja muut ohjauskeinot, joilla voidaan kannustaa ja ohjata kuluttajia valitsemaan, elintarvikkeiden valmistuttajia tilaamaan ja elintarvikkeiden tuottajia valmistamaan terveellisiä elintarvikkeita vähemmän terveellisten sijaan?
- Mitkä olisivat ohjauskeinojen mahdolliset vaikutukset ja niistä syntyvät yhteiskunnalliset hyödyt ja haitat?
- Mille tasolle ohjauskeinot tulisi asettaa, jotta varmistettaisiin niiden vaikuttavuus?

Hankkeessa voidaan suunnitella myös toteuttavissa oleva tutkimuksellinen koeasetelma, jolla voitai-

siin kartoittaa eri toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa perehtyneisyyttä ravitsemuksen terveellisyydestä sekä ohjauskeinojen kvantitatiivisesta arvioinnista. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke tukee [hallitusohjelman toimeenpanoa](#) ja ruokapoliittisen selonteon toteutusta.

Valiokuntalausunnat (MmV ja StV) painottivat, että terveysperusteisella verotuksella voidaan luoda lisäkannustimia tuotekehitykselle, joka tukee terveys- ja hyvinvointitavoitteita ja on samalla kansantaloudellisesti järkevää.

Terveellisten elintapojen edistäminen ja kansansairauksien ehkäiseminen ovat myös keskeinen osa hallituksen asettaman terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen sekä eriarvoisuuden vähentämisen kärkihanketta.

Lisäksi hanke tukee Suomen Agenda 2030 toteutusta, sillä paremman ravitsemuksen ja terveyden edistäminen ovat osa YK:n kestävän kehityksen tavoitteita. Myös EU:n vuonna 2016 julkaisema tiekartta ja päätelmät elintarvikkeiden laadun parantamisesta ja lasten lihavuuden ehkäisemisestä edellyttää toimenpiteitä kaikilta jäsenmailta. Hanke tukee myös tiekartan toteutusta Suomessa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Toimintavaihtoehtojen vertailua (kirjallisuusanalyysi ja kansainvälinen vertailu, tilastolliset analyysit ohjaustoimenpiteiden vaikutuksista)

4. BIOTALOUS JA PUHTAAT RATKAISUT

4.1. Ruokajärjestelmän kansanterveydellisten vaikutusten riskinarviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €
Aikajänne: 2/2018–1/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Ruudella on keskeinen merkitys ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Elintarviketurvallisuus- ja ravitsemustutkimus edistävät kansanterveyttä ja samalla vähentävät sairauskustannuksia. Ravitsemuslaadun lisäksi terveyden kannalta on merkitystä myös ruuan mikrobiologisella ja kemiallisella turvallisuudella samoin kuin riittävällä ja turvallisella juomavedellä. Ruokajärjestelmän turvallisuuden varmistaminen edellyttää jatkuvaa pitkäjänteistä tutkimusta ja siihen perustuvaa riskinhallintaa. Tällä hetkellä valtaosa esim. valvonnan resursseista kohdistuu tuotantoon ja mikrobiologisiin riskeihin, mutta kansantaloudellisesti suurimmat yhteiskunnalliset kulut ovat seurausta ravitsemuksellisista ongelmista, joita ovat muun muassa liiallinen energian, suolan, tyydyttyneen rasvan ja sokerin saanti. Toisaalta elintarvikkeiden kemiallisten riskien osuutta tai yhteisvaikutuksia ei ole riittävästi selvitetty.

Tutkimusta pitäisi suunnata kokonaisvaltaiseen riskinarviointiin ja -hallintaan, jossa pohditaan nykyistä enemmän elintarvikevalvonnan kustannusvaikuttavuutta. Tulosten perusteella voidaan tietoperusteisesti arvioida kuinka elintarviketurvallisuuteen ja -valvontaan varatut julkiset varat tulisi suunnata, jotta saadaan paras mahdollinen kustannusvaikuttavuus edistämään yhteiskunnan hyvinvointia. Hankkeessa tulee huomioida yritysten omavalvonta ja arvioida normipurkumahdollisuuksia. Hanke on osa hallitusohjelman toimeenpanoa ja ruokapolitiittisen selonteon toteutusta. Lisäksi käynnissä olevan elintarvikelain kokonaisuudistuksen sekä EU:n valvonta-asetuksen johdosta tarvitaan tietoa, mihin kansallinen valvonta tulisi kohdistaa.

Hankkeessa laaditaan kokonaisvaltainen riskinarviointi merkittävimmistä ruokajärjestelmän kansanterveysriskeistä ja olemassa olevien valvontaresurssien suuntaamisesta näiden hallintaan.

Hankkeessa hyödynnetään olemassa olevia valvonta- ja sairastuvuustietoja, tietoja valvontaan suunnatuista varoista sekä tietoja terveydenhuollon kuluista. Työssä huomioidaan valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta, elintarvikeketjun kilpailukykytutkimus (VN-TEAS raportti 7/2017) sekä elintarvikeviennin edistämistä tukevat näkökulmat.

Hankkeessa tehdään taloustieteellinen laskelma nykytilasta ja laskelma etenemisehdotuksesta. Toteutuksessa toivotaan yhteistyötä, jossa hyödynnetään eri tahojen asiantuntijuutta.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitä kuluja on koitunut yhteiskunnalle ruokaan liittyvien tautien ja epidemioiden hoidosta kolmen vuoden ajalta (2014-2016); eriteltynä biologisten, kemiallisten, fysikaalisten sekä ravitsemuksellisten tekijöiden mukaan?
- Mitä kuluja on käytetty elintarvikevalvontaan kolmen vuoden ajalta (2014-2016) jaoteltuna biologisiin, kemiallisiin, fysikaalisiin, ravitsemuksellisiin sekä muuhun valvontaan (esim. yritysten omavalvonta)?
- Mitä kuluja on käytetty juomaveden turvallisuuden valvontaan kolmen vuoden aikana (2014-

2016)?

- Mitkä ovat elintarvikeviennin näkökulmasta kriittiset elintarviketurvallisuustekijät ja niiden valvontatarpeet?

Hankkeessa laaditaan kokonaisvaltainen kustannusanalyysi kansantaloudellisesti merkittävimmistä ruokajärjestelmän riskeistä (biologiset, kemialliset, fysikaaliset, ravitsemukselliset) ja olemassa olevien resurssien suuntaamisesta näiden hallintaan.

Loppuraportin tulee sisältää:

- Olemassa olevan elintarviketurvallisuusvalvontatiedon sekä julkisten sairastuvuustilastojen ja terveydenhuoltokulujen meta-analyysi (2014-2016).
- Etenemissuositukset (mahdollisesti useita vaihtoehtoisia)
- Taloustieteellinen laskelma nykytilan ja etenemissuositusten kustannusvaikuttavuudesta

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke on osa [hallitusohjelman toimeenpanoa](#) ja ruokapolitiittisen selonteon toteutusta. Lisäksi käynnissä olevan elintarvikelain kokonaisuudistuksen sekä EU:n valvonta-asetuksen johdosta tarvitaan tietoa, kuinka kohdistaa kansallinen elintarvikevalvonta vaikuttavalla ja kustannustehokkaalla tavalla. Hankkeessa arvioidaan normipurkumahdollisuuksia ja työssä huomioidaan valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta, elintarvikeketjun kilpailukykytutkimus ([VN TEAS raportti 7/2017](#)) sekä elintarvikeviennin edistämistä tukevat näkökulmat.

Hallitusohjelman kärkihanke 4: Suomalainen ruoantuotanto kannattavaksi, kauppatase ja sininen biotalous nousuun, päätavoite on edistää puhtaiden elintarvikkeiden sekä kala- ja vesivarojen kotimaista käyttöä ja vientiä.

[Kärkihanke 4](#), toimenpide 1: Suomalainen ruoantuotanto kannattavaksi

Kohta 3 Laaditaan valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta. Selonteko on laadittu, tässä esitetty tietotarve on osa selontekoon kirjattua toimeenpanoa.

[Kärkihanke 4](#), toimenpide 2: Avataan vientimarkkinoita suomalaisille elintarvikkeille

Kohta 3 Kotimaisen ruuan kilpailukykyä parannetaan eri keinoin, mm. lisäämällä tietoa elintarvikkeiden alkuperämaasta, koostumuksesta, kotimaisten elintarvikkeiden turvallisuudesta ja ympäristövaikutuksista. Tässä esitetty tietotarve lisää tietoa elintarvikkeiden turvallisuudesta.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analysit;
- Toimintavaihtoehtojen vertailua;
- Kustannusanalyseja

4.2. Ruokahävikin vähentämisen ja ravitsemussuosituksen mukaisen syömisen ilmasto- ja ympäristövaikutukset vuoteen 2030 mennessä

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 250 000 €
Aikajänne: 2/2018–1/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomeen hyväksyttiin ilmastolaki kesällä 2015. Ilmastolain mukaan tulee laatia keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma. Suunnitelmassa asetetaan keskipitkälle aikavälille eli käytännössä vuodelle 2030 päästövähennystavoite sekä määritellään, millä toimilla on tarkoitus varmistaa tavoitteen saavuttaminen ja yhdenmukaisuus pitkän aikavälin ilmastotavoitteen kanssa.

Keskipitkän aikavälin suunnitelma koskee päästökaupan ulkopuolisia sektoreita eli ns. taakanjakosektoria, joihin kuuluu myös maatalous. Suunnitelmassa tarkastellaan myös sektorien välisiä yhteyksiä ja poikkileikkaavia teemoja, kuten kulutuksen merkitystä kasvihuonekaasupäästöihin sekä pyritään tekemään monipuolisia vaikutusarvioita.

Suomalaisten kulutuksen ilmastovaikutuksista neljännes syntyy ruuasta. Kestävillä ruokavalinnoilla ja ruokahävikkiä vähentämällä voidaan vaikuttaa ruuan kulutuksen kasvihuonekaasupäästöihin. Näistä vaikutuksista osa toteutuu taakanjakosektorilla (maataloussektori).

Tulevaisuudessa kasvien osuus suomalaisten ruokavaliossa tulee todennäköisesti kasvamaan ja eläinperäisten tuotteiden kulutus laskee. Eläinperäisten tuotteiden osalta eläinten hyvinvoinnin huomioiva tuotantotapa yleistyy ja se toimii myös eläinperäisten elintarvikkeiden viennin moottorina.

Julkisten ruokapalveluiden elintarvikehankintojen arvo on 350 miljoonaa euroa vuosittain. Hankintatoimen suunnittelussa ja päätöksenteossa pidetään hintaa valitettavan usein tärkeimpänä valintakriteerinä. Taloudellisten mittareiden rinnalla hankintoja pitäisi tarkastella ruuan laadun, ravitsemuksen, tuoreuden, sesonginmukaisuuden, kestävän kehityksen sekä paikallisuuden näkökulmasta.

Ruokahävikin vähentämiseksi on asetettu tavoitteita. Sekä YK:n kestävän kehityksen Agenda2030 toimintaohjelmassa että EU:n jätedirektiiviehdotuksessa on asetettu tavoite puolittaa hävikki vuoteen 2030 mennessä. Komissiolla on myös tarkoituksena luoda yhtenäinen menetelmä ruokahävikin mittaamiseksi, jotta hävikkikehitystä voidaan seurata vertailukelpoisesti.

Suomessa on tarve selvittää keinoja mitata ruokahävikkiä sekä luoda kattava, mutta kustannustehokas järjestelmä ruokahävikin mittaamiseksi. Tietoa hävikistä ja sivuvirroista tarvitaan ruokaketjun eri vaiheista, jotta voidaan tunnistaa tehokkaimmat keinot vähentää hävikkiä ja hyödyntää sivuvirrat.

Tavoitteet terveelliselle ruokavaliolle on esitetty Suomalaisissa ravitsemussuosituksissa (2014). Ruokavaliolla on tarkoitus olla myös ympäristön kannalta mahdollisimman kestävä. Suosituksissa on keskeistä kasvien käytön lisääminen.

Tutkimuskysymyksiä:

- Kuinka paljon kasvihuonekaasupäästöjä voidaan vähentää pienentämällä ruokahävikkiä ruoka-

järjestelmässä ja syömällä ravitsemussuositusten mukaisesti?

- Miten julkisten ruokapalveluiden ruokahävikin puolittaminen ja elintarvikehankintojen muuttaminen ravitsemussuositusten mukaisiksi ja kestäviksi vaikuttaa kasvihuonekaasupäästöihin?
- Miten ja, missä päästövähennykset näkyvät - kotimaassa vai ulkomailla?
- Minkälaisia vaikutuksia ruokahävikin vähentämisellä ja ravitsemussuositusten mukaisella syömisellä on kotimaiseen maataloustuotantoon, sen kannattavuuteen ja toimintaympäristöön?
- Miten elintarvikeviennin kaksinkertaistaminen v. 2020 mennessä vaikuttaa maataloussektorin kasvihuonekaasupäästöihin, jos samanaikaisesti kotimainen ruoankulutus muuttuu kestävämmäksi (ruokahävikki vähenee ja syödään ravitsemussuositusten mukaisesti)?
- Mitkä olisivat kustannustehokkaimmat, toteuttamiskelpoisimmat ja hyväksyttävimmät keinot ruokahävikin vähentämiseksi koko ruokaketjussa ja ravitsemussuositusten mukaisen syömisestä edistämiseksi? Millaisia muita vaikutuksia em. keinoilla on selvityksessä keskeisen kasvihuonekaasupäästövaikutuksen lisäksi (esim. vaikutukset kansalaisten terveyteen, vesistöihin jne.)?
- Miten ruokahävikkiä voidaan mitata ja minkälainen seurantajärjestelmä Suomessa tarvitaan osana kansallista, kansainvälistä ja EU-tavoitteiden seuranta?

Hankkeessa voidaan suunnitella myös toteutettavissa oleva tutkimuksellinen koeasetelma, jolla voitaisiin kartoittaa eri toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: Hanke tukee [hallituksen kärkihanketta 4](#) (biotalous ja puhtaat ratkaisut). Hanke tukee ilmastolain toimeenpanoa ja se kytkeytyy tiiviisti ilmastolain mukaiseen keskipitkän aikavälin suunnitelmaan (Kaisu).

Hankkeen tuloksia voidaan hyödyntää osana valtakunnallisen jätesuunnitelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutusten arviointia sekä osana valtioneuvoston selontekoa ruokapolitiikasta.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analysit,
- Strategian/ohjelman/suunnitelman/selonteon toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analysit,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Poliittikkatoimien arviointia
- Kustannusanalyseja

4.3 Haitallisten vieraslajien levinneisyys, leviämisväylät, riskit sekä torjuntatoimien priorisointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €
Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vuoden 2015 alusta voimaan tullut EU:n vieraslajiasetus (EU) N:o 1143/2014 edellyttää, että kaikissa jäsenvaltioissa on käytössä tehokkaita hallintatoimenpiteitä haitallisten vieraslajien hävittämiseksi tai niiden leviämisen rajoittamiseksi. Toimenpiteiden tulee perustua kustannushyötyanalyysiin, ja ne on asetettava tärkeysjärjestykseen riskinarvioinnin ja kustannustehokkuuden perusteella. EU:n asetuksen mukaan toimenpiteet on selvitettävä 18 kk lajien hyväksymisestä EU-luetteloon eli helmikuuhun 2019 mennessä. EU:n vieraslajiasetus edellyttää lisäksi vieraslajien leviämisväyliä koskevan toimintasuunnitelman laatimista, myös kaikista uusista (19.6.2017 hyväksytyistä) vieraslajeista. Myös kansallisen vieraslajilain (1709/2015) toimeenpano edellyttää näiden selvityksien ja suunnitelmien tekemistä.

Hanke on laajasti poikkihallinnollinen. Maa- ja metsätalousministeriö vastaa maa- ja metsätalouden, riistatalouden sekä kalatalouden sektoreiden vieraslajikysymyksistä, ja liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonala vieraslajikysymyksistä, jotka koskevat väylänpitoa, liikennettä ja kuljetuksia, mukaan lukien merenkulku, rautatiet ja maantiet. Ympäristöministeriölle ja sen hallinnonalalle kuuluu haitallisten vieraslajit mm. luonnonsuojeluun liittyvissä kysymyksissä. Ulkoasiainministeriölle kuuluu kehitysyhteistyöhankkeisiin liittyvä vieraslajivastuu. Hankkeen tulokset tuovat kullekin hallinnonalalle ja hallinnolliselle sektorille, sekä mm. kunnille ja kaupungeille, yksityiselle sektorille sekä muille vieraslajitoimijoille, tiedon niistä ensisijaisista alueista ja kaikkein kustannustehokkaimmista toimenpiteistä, joiden pohjalta lainsäädännön toimeenpano tulee käynnistää. Kansallisten resurssien vähyyden vuoksi tästä kustannustehokkuutta selvittävästä hankkeesta hyötyvät kaikki hallinnonalat sekä kansalliset muut vieraslajitoimijat.

Hankkeessa on tarkoitus selvittää EU:n täydennettyyn vieraslajiluetteloon valittujen uusien haitallisten vieraslajien levinneisyys Suomessa, niiden leviämisväylät sekä kustannustehokkaat toimenpiteet lajien hävittämiseksi tai leviämisen rajoittamiseksi. Hankkeessa tulee selvittää, mitkä haitalliset vieraslajit ovat jo laajasti levinneitä ja missä niiden merkittävimmät esiintymät sijaitsevat. Lisäksi selvityksessä tulee ottaa kantaa siihen, mihin lajeihin hallintatoimenpiteitä ensisijaisesti kohdistetaan sekä missä ja miten leviämisväyliin vaikutetaan. Tämän vuoksi hankkeessa on arvioitava myös lajien haittavaikutukset, lajien edelleen leviämisen riski sekä alustavasti torjuntatoimenpiteiden kustannukset ja hyödyt. Selvitys muodostaa keskeisen tietoperustan EU:n vieraslajiasetuksessa ja kansallisessa vieraslajilaissa tarkoitetuille vieraslajien hallintatoimenpiteille, vieraslajien seurantajärjestelmälle sekä EU:n vieraslajiasetuksen ja kansallisen lain noudattamisen valvonnalle.

Vieraslajit ovat ihmisen mukana uusiin paikkoihin levinneitä eliölajeja. Uudessa elinympäristössään nämä meillä vieraat lajit voivat muuttaa ympäristöä, vaikeuttaa alkuperäisten lajien selviytymistä, levittää tauteja tai aiheuttaa vahinkoa esimerkiksi viljelykasveille tai metsätaloudelle. Niistä voi aiheutua haittaa myös luonnon virkistyskäytölle sekä kiinteistöjen käytölle ja arvolle. Mm. näistä syistä johtuen tulee haitallisia vieraslajeja torjua. Vieraslajien haittavaikutukset kuten myös torjuntatoimenpiteet jakautuvat useille sektoreille ja hallinnonaloille (kuvattu edellä).

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä on EU:n täydennettyyn vieraslajiluetteloon valittujen uusien haitallisten vieraslajien levinneisyys Suomessa? Mitkä em. vieraslajit ovat jo laajasti levinneitä ja missä niiden merkittävimmät esiintymät sijaitsevat?
- Mitkä ovat EU:n täydennettyyn vieraslajiluetteloon valittujen uusien haitallisten vieraslajien leviämisyvälät (tahalliset ja tahattomat)?
- Mitkä ovat em. lajien haittavaikutukset ja lajien edelleen leviämisen riski?
- Mitkä ovat em. lajien torjuntatoimenpiteiden kustannukset ja hyödyt, sekä kustannustehokkaimmat toimenpiteet lajien hävittämiseksi tai leviämisen rajoittamiseksi?
- Mihin em. lajeihin hallintatoimenpiteitä ensisijaisesti kohdistetaan sekä missä ja miten leviämisyväliin vaikutetaan?
- Mitkä ovat pääasialliset vastuutoimijat ja millä aikataululla em. toimenpiteet tulee toteuttaa?

Hanke tuottaa keskeisen tietoperustan EU:n sekä kansallisen vieraslajilainsäädännön toimeenpanon näkökulmasta. Hankkeessa tuotetaan pohjaesitykset kahta erillistä suunnitelmaa varten, jotka molemmat EU:n lainsäädännön mukaisesti saatetaan kansallisesti avoimeen kuulemiseen.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke liittyy [biotalous ja puhtaiden ratkaisujen strategisen painopistealueen](#) edistämisen kokonaisuuteen. Hankkeessa tehdään merkittävä pohjatyö erityisesti biotaloutta uhkaavien riskien ehkäisemiseksi tulevaisuutta ajatellen; hankkeen avulla voidaan varmistaa, että uusiutuvia luonnonvaroja ja niiden hyödyntämistä heikentävät tai uhkaavat haitalliset vieraslajit voidaan ajoissa ja ennakkoiden torjua tai niiden leviämistä voidaan ratkaisevasti estää merkittävimmillä alueilla ja tehokkaimmilla keinoilla. Haitallisten vieraslajien torjunta- ja hallintatoimet voivat myös olla todellinen biotalouden elinkeinomahdollisuus, jota jo nyt testataan yrityspuolella.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Kustannusanalyysjä
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Erityisesti lainsäädännön toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit

4.4. Maankäyttösektorin toimien (metsitys, maatalousmaan hoito, metsäkadon vähentäminen) mahdollisuudet, kustannukset ja kokonaisvaikutukset ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 300 000 €

Aikajänne: 2/2018–11/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Maankäyttösektorin (ns. LULUCF) päästöt ja nielut ovat nousseet osaksi ilmastokehystä ja sen toimeenpanoa sekä kansainvälisellä että EU-tasolla. Suomessa maankäyttösektori on merkittävä kasvi-

huonekaasutaseelle. Metsän siirtymisestä muuhun maankäyttöön, metsäkadosta aiheutuvat päästöt ovat noin 5-6 % ja maatalousmaan (viljelysmaat ja ruohikkoalueet) päästöt 12 % Suomen kokonaispäästöistä. Maankäyttösektorin nielujen ja päästöjen suhteellinen merkitys ilmastopolitiikalle kasvaa jatkossa, kun muiden sektoreiden päästöjä saadaan vähennettyä.

Metsää siirtyy muuhun maankäyttöön noin 10 000 hehtaaria vuosittain. Metsää siirtyy erityisesti rakennetuksi maaksi, viljelymaaksi sekä turvetuotantoon. Metsäkadosta aiheutuu Suomelle noin 3,5 Mton CO₂ vuosittainen päästö.

Viljelysmaata siirtyy lähinnä rakennetuksi alueeksi. Kokonaispeltoalan arvioidaan kuitenkin pysyvän samansuuruisena, koska uutta peltoa raivataan tilarakenteen ja kannattavuuden kehittämiseksi erityisesti Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa. Vaikka kokonaisalan arvioidaan säilyvän samansuuruisena, viljelymaan päästöjen arvioidaan kasvavan, sillä uutta peltoalaa tarvitaan erityisesti turvemaavaltaisilla, kotieläintalouteen keskittyvillä alueilla. Peltojen raivausta on pyritty vähentämään maatalouden ohjauskeinoilla, ja raivatuille lohkoille ei makseta ympäristökorvausta eikä LFA- tukea.

Metsityksellä voidaan lisätä metsäalaa ja siten kasvattaa hiilinieluja pitkällä aikavälillä. Nieluksi metsitetty alue muuttuu kuitenkin vasta sitten, kun puuston kasvun nielu ylittää maaperän päästöt. Suomessa kautena 1990-2015 vuosittainen metsitysala on ollut vaihdellut 2 000-14 000 hehtaarin välillä. Valtio on tukenut metsitystä erityisesti vuosina 1995 -2000. Metsitykseen soveltuvia maa-alueita on rajallisesti. Jonkin verran metsityspotentiaalia arvioidaan olevan tuotannosta poisjääneillä peltomailla sekä heikkotuottoisilla pelloilla syrjäisillä alueilla, mutta näistä alueista tarvitaan lisätietoa (mm. omistus, sijainti ja maalaji), kuten myös metsityksen vaikutuksista esim. luonnon monimuotoisuuteen sekä maaseutumaisemaan.

Suomesta puuttuu kokonais selvitys maankäytön muutoksien syistä, mahdollisista ohjauskeinoista vähentää metsäkatoa ja lisätä metsitystä sekä tarkemmat kustannus- ja vaikutusarviot. Selvityksiä Suomessa on tehty mm. pinta-alamuutosten trendeistä (mm. MTT 150/2014, LUKE 51/2015) sekä maankäytön ohjauskeinoista (mm. Luke LUKE 12/2015, 20/2015 ja 22/2015).

Maatalousmaan nieluja voidaan lisätä (erityisesti kivennäismaat) sekä päästöjä vähentää (erityisesti turvemaat) viljelykäytäntöjä muuttamalla. Maatalousmaan kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä Suomessa vaikeuttaa kuitenkin turvemaiden yleisyys, koska niiden viljelystä ja raivauksesta aiheutuvat päästöt ovat moninkertaiset kivennäismaiden päästöihin verrattuna. Eloperäisten maiden pinta-alaan arvioidaan kasvavan vuoteen 2040 mennessä 30 000 ha nykyisestä (Luke), mikä on suurin yksittäinen maatalouden päästökehitykseen vaikuttava seikka. Maaperän hiiltä säilyttävien ja lisäävien viljelymenetelmien kustannuksista sekä niiden alueellisesta kohdentamisesta ja nettovaikutuksista kasvihuonekaasutaseeseen tarvitaan lisätietoa. Myös kokonaispeltoalaa koskevaa tietoa tulee tarkentaa, koska peltolohkorekisterin pinta-ala poikkeaa kasvihuonekaasuinventaarion maatalousmaita koskevasta pinta-alan arviosta 400 000 hehtaaria.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä on todellinen metsityspotentiaali Suomessa? Millaisia alueita voidaan metsittää niin, että haitalliset vaikutukset mm. luonnon monimuotoisuuteen ja maaseutumaisemaan olisivat mahdollisimman vähäiset? Miten alueet jakautuvat Suomessa? Millaisia ongelmakohtia metsittämisellä on muiden politiikkatavoitteiden yhteensovittamisen (mm. huoltovarmuus) kanssa ja miten niitä voidaan vähentää? Millaisin edellytyksin voidaan tehdä turvepeltojen vedenpinnan nostaminen ja metsittäminen ja mitä käytännön näkökohtia toteutuksessa tulee huomioida (mm. puulajivalinta, tarvittavat hoitotoimet, tuhoeläinvahinkojen minimointi jne.)? Mitkä ovat metsityksen kustannustehokkaat ja hyväksyttävät ohjauskeinot, kannustimet ja pullonkaulat (ml. kannattavuus maanomistajalle), vaikutukset ja kustannukset laajasti?

- Miten eri tarkoituksiin tehtävää metsien raivausta voitaisiin Suomessa vähentää tai metsän raivausta kohdentaa, jotta sen haitalliset ilmastovaikutukset olisivat mahdollisimman vähäiset? Mitkä ovat tehokkaimmat, toteuttamiskelpoisimmat ja hyväksyttävimmät ohjauskeinot? Millaisia ongelmakohtia näillä keinoilla on muiden politiikkatavoitteiden yhteensovittamisen kanssa ja miten ongelmia voidaan vähentää? Mitkä ovat ohjauskeinojen kokonaisvaikutukset sekä kustannukset?
- Miten EU:n yhteisen maatalouspolitiikan viherryttämistuella, täydentävillä ehdoilla ja ympäristökorvauksella on pystytty vaikuttamaan maaperän hiilivarastoihin Suomessa? Millaisilla toimenpiteillä voidaan maaperän hiilivarastoja lisätä ja säilyttää Suomen olosuhteissa, ja miten viljelijöitä voitaisiin kannustaa lisäämään ja säilyttämään maaperän hiilivarastoja EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksessa? Mitkä ovat mahdollisten menetelmien kustannukset ja vaikutukset? Miten maaperän hiilen sidonnan ja varastoinnin mittaamista ja seuranta tulisi kehittää?
- Voidaanko maatalousmaan kasvihuonekaasupäästöjen arvioita parantaa tarkentamalla maatalousmaan pinta-alatietoa? Millaiset alueet kuuluvat maatalousmaihin kasvihuonekaasuinventaariossa mutta eivät sisälly maataloustilastoon? Sisältyykö pinta-alaan alueita, joita voitaisiin metsittää? Millaisia ovat khk-inventaarion ruohikkoalueet ja onko näissä sellaisia alueita jotka ovat EU:n tukijärjestelmissä esimerkiksi ympäristötuen hoitotoimien kohteena?
- Millaisia ohjauskeinoja muut Suomen olosuhteisiin verrattavissa olevat maat ovat ottaneet käyttöön maankäytön nielujen lisäämiseksi ja päästöjen vähentämiseksi esim. metsäkadon vähentämiseksi, metsityksen lisäämiseksi orgaanisten maiden käytön ohjaamiseksi sekä käytännöistä, joilla pyritään parantamaan maatalousmaan hiilensidontaa ja -varastointia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hanke tukee [hallitusohjelman painopistealueen 4](#) (biotalous ja puhtaat ratkaisut) kärkihanketta 1: hiilettömään, puhtaaseen, uusiutuvaan energiaan kustannustehokkaasti. Hanke tukee kansallisen energia- ja ilmastostrategian toimeenpanoa.

Hanke kytkeytyy [Ilmastolain mukaiseen keskipitkän aikavälin suunnitelmaan \(Kaisu\)](#).

Hanke tukee Suomen valmistautumista Pariisin Ilmastopimuksen toimeenpanoon osana EU:n ilmastokehystä.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Olemassa olevan tiedon meta-analyysi,
- Energia- ja ilmastostrategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- Poliittikatoimien arviointia ex ante, ex post tai toteutuksen aikaista,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua, ml kustannusanalyysit
- Toimenpidesuosituksia

4.5 Vesihuollon tila ja rakennemuutos

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018–6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vesihuollon turvallisuuden ja toimintavarmuuden kannalta tärkeät investoinnit edellyttävät pitkäjänteistä taloudenpitoa sekä tietoa verkoston tilasta ja riskeistä. Mitkä ovat keskeiset ajurit ja ohjauskeinot vesihuollon rakennemuutoksessa, parhaat keinot verkostojen tilan arvioimiseksi ja riskien vähentämiseksi? Tavoitteena on varmistaa yhteiskunnan toimintavarmuus sekä turvallisten ja kohtuuhintaisten vesihuoltopalveluiden ja talousveden saatavuus sään ääri-ilmiöiden lisääntyessä, infrastruktuurin ikääntyessä sekä toimintaympäristön muuttuessa (kiristyvät lainsäädännölliset vaatimukset, aluerakenteen ja väestön ikärakenteen muutokset, maakuntauudistus jne.).

Vesihuoltopalvelut on Suomessa järjestetty kattavasti, mutta vesihuoltoverkostot ja muu vedenkäyttelyyn ja vesihuollon hallintaan liittyvä tekniikka ovat ikääntymässä vauhdilla. Kiivain rakentamistahti ajoittui 1960- ja 1970-luvuille, jolloin mm. lainsäädännölliset muutokset kiihdyttivät vesihuoltjärjestelmien rakentamista. Rakennetun omaisuuden tila 2017 (ROTI) paneelissa asiantuntijat arvioivat, että vesijohtoverkostostamme 6000 km on erittäin huonossa kunnossa. Käytännössä vesihuoltoverkoston ikääntyminen tarkoittaa, että puhdistetun talousveden hukka on vuositasolla noin 58 milj. m³, mikä keskimääräisellä vedenkäyttöhinnalla laskettuna tarkoittaa noin 100 milj. € vuodessa. Lisäksi noin kolmannes, eli 160 milj. m³ vuodessa Suomen jätevesien puhdistamoille päätyvästä vedestä on peräisin jätevesiverkostoon vuotavista sade- ja sulamisvesistä. (Vesiviisas kiertotalous, Suomen ympäristökeskuksen raportteja 16/2017).

Kattava yhdyskuntatekniikan verkostojen nykytilaa ja saneeraustarvetta koskeva YVES-tutkimus laadittiin vuonna 1992 (Ympäristöministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, selvitys 4/1992). Selvitys päivitettiin vuonna 2008 maa- ja metsätalousministeriön toimeksiannosta (FCG Planeko). ROTI asiantuntijapaneelin arvio verkostojen tilasta on hälyttävä, mutta tieto verkoston tilasta ei ole riittävän kattavaa riskien arvioimiseksi ja toimenpiteiden käynnistämiseksi. Vesihuollon turvallisuuden ja toimintavarmuuden kannalta tärkeät investoinnit edellyttävät pitkäjänteistä taloudenpitoa. Kun verkostojen lukumääräksi arvioidaan 150 000 km (vesijohtoja 100 000 km ja jätevesiviemäreitä 50 000 km) voidaan vain todeta, että verkostojen ikääntyminen tulee muodostumaan hälyttävän suureksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi.

Ominaista Suomen vesihuollolle on lukumääräisesti suuri laitosmäärä, laitoksen vaihtelu sekä toimintamuodoltaan erilaistuneet vesihuoltolaitokset. Infrastruktuurin ikääntyminen sekä laitosten pirstaleinen sijoittuminen alueellisesti yhdessä kasvattavat vesihuollon riskejä ja vaikuttavat näin vesihuollon turvallisuuteen ja yhteiskunnan toimintavarmuuteen.

Vesihuollon kehittämistä ja alan tulevaisuuden suuntaviivoja tarkasteltiin kattavasti edellisen kerran vuonna 2006, minkä jälkeen sektorin toimintaympäristö ja haasteet ovat muuttuneet merkittävästi. Vesihuoltolain ja maankäyttö- ja rakennuslain muutokset tulivat voimaan vuonna 2014. Muutosten keskeisenä tavoitteena on varmistaa turvallisten ja kohtuuhintaisten vesihuoltopalvelujen saatavuus. Lisäksi niillä pyritään parantamaan hulevesien hallintaa sään ja vesiolojen ääri-ilmiöiden lisääntyessä sekä rakentamisen tiivistyessä ja teknistyessä. Kiristyvän lainsäädännön vaatimusten lisäksi vesi-

huollon kehittämiseen vaikuttavat tulevaisuudessa myös mm. aluerakenteen ja väestömäärän sekä väestön ikärakenteen muutokset.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat vesihuoltoverkostojen tilan keskeiset tietotarpeet ja tilaan liittyvät riskit? Mitkä ovat käyttökelpoisimmat ja kustannustehokkaimmat menetelmät selvittää luotettavasti vesihuoltoverkostojen tilaa?
- Millaisia vesihuoltoverkostojen tilan selvitysmenetelmiä on käytössä muissa maissa? Muualla käytössä olevien menetelmien soveltuvuus Suomeen? Suomessa kehitetyn tai kehitettävän menetelmän vientimahdollisuudet? Laaditaan alustava toimintamalli, aikataulu- ja kustannusarvio vesihuoltoverkostojen tilan selvittämiseksi ja tiedon ylläpidolle.
- Mitkä ovat tarvittavat ohjauskeinot vesihuollon rakennemuutoksen aikaansaamiseksi Suomessa siten, että tulevaisuudessa vesihuoltolaitosten toimintaedellytykset ovat kestäväällä taloudellisella ja ympäristöllisellä pohjalla?
- Hankkeessa tuotetaan
 - Selvitys vesihuoltoverkostojen kunnan luotettavista selvittämismenetelmistä
 - Toimintamalli, aikataulu- ja kustannusarvio hankkeelle vesihuoltoverkostojen tilan selvittämiseksi ja tiedon ylläpitämiseksi
 - Ehdotukset edellytyksistä vastuutahoineen sellaisen vesihuollon rakennemuutoksen aikaansaamiseksi, että realistisesti kyettäisiin luotettavasti selvittämään verkostojen tila ja toteuttamaan verkostosaneeraukset priorisoiden vesihuollon varmuutta ja turvallisuutta.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

[Hallitusohjelman kärkihanke 4](#): Suomalainen ruoantuotanto kannattavaksi, kauppatase ja sininen biotalous nousuun (Sinisen biotalouden kansallinen kehittämissuunnitelma).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Kustannusanalyyssejä

4.6 Sähkö- ja kaasuautojen hankintojen kustannustehokkaat edistämiskeinot

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €

Aikajänne: 2/2018–10/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa asetetaan liikenteelle erittäin kunnianhimoiset päästövähennystavoitteet. Liikenteen päästöjä tulee strategian mukaan vähentää vuoteen 2030 mennessä

jopa 50 % verrattuna vuoden 2005 tilanteeseen. Pitkällä aikavälillä koko liikennejärjestelmästä on tehtävä erittäin vähäpäästöinen.

Yksi tärkeimmistä keinoista liikenteen päästöjen vähentämiseksi on autokannan uudistaminen ja uusien teknologioiden (s.o. sähkö-, vety- ja kaasuautojen) osuuden kasvattaminen autokannassa. Autokannan uudistumisen kautta on arvioitu saatavan jopa lähes miljoonan tonnin päästövähennys liikenteen päästöihin vuonna 2030. Tavoitteeseen pääseminen edellyttäisi uusien henkilöautojen CO₂-päästöjen painamista hyvin alas, keskimäärin noin 64 g/km –tasolle. Näin pieneen keskiarvoon pääseminen vaatisi sähköautojen ja muiden hyvin vähäpäästöisten autojen osuuden kasvattamista autokannassa tuntuvasti. Energia- ja ilmastostrategiaan kirjattiin tavoitteeksi, että Suomessa olisi vuonna 2030 yhteensä vähintään 250 000 sähkökäyttöistä autoa (täyssähköautot, vetyautot ja ladattavat hybridit) ja vähintään 50 000 kaasukäyttöistä autoa.

Suomessa on tällä hetkellä liikenteessä noin 3500 täyssähköautoa ja ladattavaa hybridiä. Kaasukäyttöisiä autoja on noin 2000 kpl. Suurimpia selittäviä tekijöitä sähköautojen hitaalle yleistymiselle ovat olleet täyssähköautojen muita autoja merkittävästi kalliimpi hinta, autojen rajallinen toimintamatka sekä tarvittavan latausinfrastruktuurin puutteellisuus. Kaasuautojen hinta taas on jo nyt kilpailukykyinen perinteisen bensiini- tai dieselkäyttöisen auton hinnan kanssa, mutta kaasunjakeluasemien kattavuudessa olisi vielä toivomisen varaa.

Tämän tutkimushankkeen tarkoituksena on selvittää sähkö- ja kaasuautojen markkinatilannetta ja tulevaisuudennäkymiä Suomessa. Keskeisiä tekijöitä tulevaisuuden kehitykselle ovat 1) sähkö- ja kaasuautoteknologioiden ennakoitu hinta- ja muu kehitys Euroopassa/maailmalla, 2) lataus- ja kaasunjakeluinfrastruktuurin tilanne ja tulevaisuuden näkymät Suomessa; ml. kotilatauksen tilannekuva erilaisissa kiinteistöissä, ja 3) suomalaisten, jo käytössä olevien tai vuonna 2018 käyttöön tulevien uusien ohjauskeinojen vaikuttavuuden arviointi. Lisäksi hankkeessa tulee tarkastella myös sitä, mitä muita hyötyjä kuin päästövähennyshyötyjä liikenteen sähköistyminen/kaasuistuminen voisi Suomelle tuoda pitemmällä aikavälillä (kaupalliset hyödyt, työllisyys, talous jne.).

Tutkimuskysymyksiä:

- Hankkeen akuuteimpana asiana on selvittää sähköautojen latausmahdollisuuksia erilaisissa kiinteistöissä. Millaisia käytäntöjä kotilatauksessa tällä erää on? Mitkä ovat yleisimpiä lataustapoja? Mitä vaihtoehtoja markkinoilla on tarjolla? Mitkä ovat olleet suurimpia esteitä (ml. tekniset ja taloudelliset) kotilatauksen järjestämisessä, ja mitkä olisivat tehokkaimpia keinoja näiden esteiden poistamiseksi?
- Hankkeen seuraavissa osioissa tulee selvittää, millaisia suunnitelmia autoteollisuudella on sähkö- ja kaasuautoihin liittyen tuleville vuosille. Mikä tulee olemaan sähkö- ja kaasuautojen saatavuuden, hintojen ja toimintasäteen kehitys autovalmistajien ja muiden asiantuntijatahojen arvioiden pohjalta? Rajautuuko kehitys ainoastaan henkilöautoihin, vai onko odotettavissa myös uusia sähkö- ja kaasukäyttöisiä paketti-, linja- ja kuorma-autoja?
- Kuinka toimivia/kustannustehokkaita ovat Suomessa nyt käytössä olevat ohjauskeinot sähkö- ja kaasuautoilun edistämiseksi? Näyttääkö siltä, että olemassa olevilla ohjauskeinoilla päästäisiin Suomen kansallisessa jakeluinfrastruktuurin suunnitelmassa vuodelle 2020 asetettuihin tavoitteisiin? Tarvi taanko uusia ohjauskeinoja ja jos, niin milloin?
- Mitä muita hyötyjä kuin päästövähennyshyötyjä liikenteen sähköistyminen tai siirtyminen liikennekaasun käyttöön voisi tuoda Suomelle? Mitkä ovat sähköisen/kaasukäyttöisen liikenteen työllisyysvaikutukset verrattuna nykytilanteeseen? Millaisia yrityksiä alalla toimii, ja millaisia mahdollisuuksia niillä on kansainvälisillä markkinoilla?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa osaamista sähköautojen lataamisesta, ajoneuvotekniikasta ja markkinoista sekä taloudellisten ohjauskeinojen kvantitatiivisesta arvioinnista. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissä analyysiä varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimushanke tukee [hallitusohjelman](#) kirjauksia kotimaisen öljynkäytön puolittamistavoitteesta ja kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisestä. Hanke-esitys tukee myös kansallisen energia- ja ilmastostrategian ja valmisteilla olevan [Keskipitkän aikavälin ilmastopoliittisen suunnitelman \(Kaisun\)](#) tavoitteiden toteuttamista.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit (sähköautojen hintojen ja valmistuksen kv. kehitys, erilaiset tähän liittyvät ennusteet ja analyysit)
- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit (tilanne ja kehitys Suomessa)
- Kustannusanalyyseja

4.7 Liikenteen biopolttoaineiden 30 prosentin tavoite ja uusiutuvan energian direktiiviehdotus vuosille 2021-2030 (RED II): vaikutusarvio kustannustehokkaasta biopolttoaineiden polun toteutuksesta

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €

Aikajänne: 2/2018–6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vuoteen 2030 tähtäävän kansallisen energia- ja ilmastostrategian mukaan liikenteen biopolttoaineiden osuus nostetaan 30 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä sekä otetaan käyttöön 10 prosentin bionesteen sekoitusvelvoite lämmityksessä ja työkoneissa käytettävälle kevyelle polttoöljylle. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi lainsäädännössä on määriteltävä, mikä osa biopolttoaineista ja -nesteistä kuuluu jakeluvelvoitteen piiriin kunakin vuonna vuoteen 2030 saakka. Samoin on määriteltävä EU-sääntelyssä luokitelluista eri raaka-aineista valmistetuille biopolttoaineille erilliset tavoitteet tai katot.

Euroopan komission vuoden 2030 päästövähennystavoitteiden toimeenpanoa koskevassa ehdotuksessa Suomen päästövähennystavoite päästökauppasektorin ulkopuolisella ns. taakanjakosektorilla on 39 prosenttia vuoteen 2005 verrattuna. Vähennystavoitteen saavuttaminen edellyttää biopolttoaineiden osuuden lisäämistä liikenteessä sekä lämmityksessä ja työkoneissa käytettävän kevyen polttoöljyn korvaamista osittain bionesteillä. Komission ehdotus uusiutuvien energialähteiden edistämisestä annetun direktiivin muuttamisesta vuosille 2021-2030 (ns. RED II) asettaa nykyisistä säännöistä poikkeavia tavoitteita, reunaehtoja ja kestävyyskriteereitä biopolttoaineille ja bionesteille. Direktiivin lopullinen sisältö varmistuu aikaisintaan vuonna 2018.

Biopolttoaineiden ja nesteiden sekoitusvelvoitteen vuosittaiseen osuuteen vaikuttavat mm.:

- Taakanjakosektorin päästövähennyspolku vuoteen 2030
- RED II:n tavoitteet, rajoitteet ja kestävyyskriteerit
- Nykyinen kotimainen tuotantokapasiteetti
- Uusi kotimainen kapasiteetti, kannusteet investoinneille sekä käyttöönottoaikataulu
- Tuontipolttoaineiden saatavuus ja hinta
- Kustannukset loppukäyttäjille

Hankkeessa tuotetaan vaikutusarvio siitä, millä tavoin edellä mainittu biopolttoaineiden osuuden nostaminen ja nesteiden sekoitusvelvoitteen käyttöönotto voitaisiin toteuttaa kotimaisen tarjonnan, loppukäyttäjien ja kansantalouden kannalta kustannustehokkaasti ja taakanjakosektorin päästövähennyspolun edellyttämällä tavalla. Toteutustapaan liittyvistä taloudellisista vaikutuksista esitetään kvantitatiivisia arvioita. Hankkeessa esitetään myös arvioita RED II:ssa eri tyyppisille biopolttoaineille asetetuista alatavoitteista, rajoitteista ja reunaehdoista aiheutuvista kustannusvaikutuksista ja -riskeistä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä on nykyinen kotimainen biopolttoaineiden ja nesteiden tuotantokapasiteetti?
- Arvioida taakanjakosektorin päästöjen vähennyspolun edellyttämä biopolttoaineiden sekä lämmityksessä ja työkoneissa käytettävien bionesteiden vuosittainen määrä ja osuus polttoaineista
- Mikä on uuden kapasiteetin tarve, arvio investointikustannuksista ja polttoaineiden tuotantokustannuksista sekä tuontipolttoaineiden hinnoista?
- Millaisia kustannuksia kohdistuisi biopolttoaineen osuuden noston myötä loppukäyttäjille?
- Millaisia lisätoimia tavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi ja mikä on tutkijoiden arvio niiden käyttöönoton aikataulusta?
- Millaisia vaikutuksia kohdistuisi kansantalouteen ja valtiontalouteen, mm. uusien investointien vaikutus, verotus, kauppatase?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa biopolttoaineiden tuotantoteknologioiden ja niiden tuotantokustannusten tuntemusta. Lisäksi tarvitaan ekonomistiosaamista ja kokemusta empiirisestä analyysistä. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys liittyy [hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan](#) kohtaan "Hiilettömään, puhtaaseen ja uusiutuvaan energiaan kustannustehokkaasti" sekä [kansallista energia- ja ilmastostrategiaa](#) vuoteen 2030 koskevan valtioneuvoston selonteon (2016) linjauksiin. Selvityksellä on myös yhtymäkohtia valmisteilla olevaan [keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmaan](#).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Arviointia ja kustannusanalyysia

4.8 Uusia välineitä luonnon monimuotoisuuden suojelun ja ekosysteemipalveluiden turvaamisen valtavirtaistamiseksi

OSIO A) Luontopohjaisten ratkaisujen vaikuttavuus ja tehokkuus yhteiskunnallisiin haasteisiin vastaamisessa: esimerkkinä ilmastonmuutokseen sopeutuminen

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000€

Aikajänne: 2/2018 – 6/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Luontopohjaiset ratkaisut voivat tarjota kustannustehokkaan vaihtoehdon perinteisille teknisille ratkaisuille yhteiskunnallisiin haasteisiin vastaamisessa. Tekniset ratkaisut, kuten viemäröinti- tai liikenneratkaisut, keskittyvät tyypillisesti täyttämään yksittäisen tarpeen. Luontopohjaisilla ratkaisulla voidaan sen sijaan saavuttaa samaan aikaan niin taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristöllisiä hyötyjä. Näin ollen niiden avulla voidaan yhdistää eri toimialoja ja tavoitteita. Esimerkiksi tulva- ja hulevesien hallintaan liittyvillä luontopohjaisilla ratkaisulla, kuten vettä pidättävillä viheralueilla, voidaan samaan aikaan edistää myös luonnon monimuotoisuuden suojelua, ilmastonmuutoksen hillintää ja ilmastonmuutokseen sopeutumista, parantaa ilmanlaatua ja viihtyisyyttä ja näin ollen parantaa ihmisten terveyttä ja hyvinvointia sekä ympäristön tilaa. Taloudellista hyötyä on puolestaan mahdollista saavuttaa esimerkiksi säästöillä, joita voi syntyä vaikkapa terveydenhuoltomenojen vähentymisen seurauksena. Edelleen luontopohjaisten ratkaisujen kehittäminen, suunnittelu ja tuottaminen voivat tuottaa uutta liiketoimintaa ja siten tukea vihreää talouskasvua.

Tutkimushanke koostuu kahdesta osasta.

I osa: Ensimmäisessä osassa tarkastellaan luontopohjaisia ratkaisuja ja niiden vaikuttavuutta yleisellä tasolla. Tarkoituksena on koostaa ja tuottaa tietoa vaikuttavimmista luontopohjaisista ratkaisuisista, eli ratkaisuisista jotka tuottavat mahdollisimman monipuolisesti ympäristöllisiä, sosiaalisia, terveydellisiä ja taloudellisia hyötyjä. Tietoa tarvitaan siitä miten niiden vaikuttavuutta, kustannustehokkuutta ja elinkaarivaikutuksia voidaan mitata. Lisäksi tulee esittää keinoja luontopohjaisten ratkaisujen käyttöön oton edistämiseksi kansallisesti eri toimialoilla, politiikkasektoreilla ja hallinnon tasoilla.

II osa: Toisessa osassa aihetta lähestytään käyttäen ilmastonmuutokseen sopeutumista maakunta- ja kuntatasolla tapausesimerkkinä yhteiskunnallisesta haasteesta, johon vastaamisessa voidaan hyödyntää luontopohjaisia ratkaisuja. Hanke tukee tulevien maakuntien toimintaa, sillä maakunnille siirtyy useita ympäristön, luonnonsuojelun, alueiden- ja luonnonvarojen käytön suunnittelu- kehittämis- ja viranomaistehtäviä, jotka vaativat tarkkaa resursointia ja soveltuvien osin suunnittelujärjestelmien yhteensovittamista.

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen kytkeytyy laajasti maakunnan eri sektoreiden toimintaan. Ilmastonmuutos aiheuttaa muun muassa terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä riskejä, joiden hallintaan hankkeessa etsitään tehokkaita luontopohjaisia ratkaisuja ja kehitetään toimintatapoja ja työkaluja, joilla kunnat ja maakunnat voivat näitä ratkaisuja hyödyntää. Hankkeen tuotoksena luodaan maakunta- ja kuntatasolle toimintamalli, miten luontopohjaiset ratkaisut voidaan jalkauttaa osaksi maakuntien ja kuntien toiminnan suunnittelua osana ilmastonmuutokseen sopeutumista. Toimintamalliin kuvataan vastuutahot ja yhteistyömuodot, joita tarvitaan asian jalkautumiseksi. Toimintamal-

lissa havainnollistetaan käytännön esimerkeillä alueellista ja paikallista ilmastonmuutokseen sopeutumistyötä eri sektoreilta.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat Suomen näkökulmasta keskeisimpiä yhteiskunnallisia ongelmia, joihin luontopohjaiset ratkaisut voivat tarjota vaikuttavia, kestäviä ja kustannustehokkaita ratkaisuja? Mitä ovat vaikuttavimpia luontopohjaisia ratkaisuja näihin haasteisiin vastaamisessa? Millaista tutkimusta tarvitaan niiden hyödyntämisen mahdollistamiseksi?
- Minkälaiset tekijät, ml. taloudelliset, hallinnolliset (mm. päätöksenteko) ja oikeudelliset tekijät, edistävät/estävät luontopohjaisten ratkaisujen käyttöönoton yleistymistä Suomessa?
- Millaisia innovatiivisia ja toimivia luontopohjaisia ratkaisuja muissa maissa on käytössä ja minkälaisia välineillä niitä on edistetty? Miten niitä voidaan hyödyntää maassamme?
- Miten luontopohjaisten ratkaisujen vaikuttavuutta, kustannustehokkuutta ja elinkaarivaikutuksia voidaan mitata?
- Mitkä ovat vaikuttavimpia luontopohjaisia ratkaisuja, joilla voidaan tukea ilmastonmuutokseen sopeutumista ja hallita ilmastonmuutoksen aiheuttamia haitallisia vaikutuksia ja riskejä, etenkin maakunta- ja kuntatasolla?
- Miten maakuntien ja kuntien päätöksentekoa tulisi kehittää, jotta luontopohjaisten ratkaisujen taloudelliset, ympäristölliset ja sosiaaliset hyödyt voitaisiin ottaa huomioon? Miten kunnat ja maakunnat voisivat hyödyntää luontopohjaisia ratkaisuja osana ilmastonmuutokseen sopeutumista eri toiminnoissa esimerkiksi maankäytössä ja sen hallinnassa? Miten sopeutumistoimien työnjako pitäisi rakentaa, jotta maakuntien ja kuntien luontopohjaiset vaikuttavimmat/ keskeiset ratkaisut otettaisiin käyttöön?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Hallitusohjelma/Painopistealue 4. [Biotalous ja puhtaat ratkaisut](#), 3. Terveys ja hyvinvointi
- Luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön strategia "[Luonnon puolesta - ihmisen hyväksi](#)" 2012–2020
- [Kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2014](#)
- [Energia- ja ilmastostrategia](#)
- Katso myös: [European Commission/ Nature Based Solutions](#)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- Toimintavaihtoehtojen vertailua

4.8 Uusia välineitä luonnon monimuotoisuuden suojelun ja ekosysteemipalveluiden turvaamisen valtavirtaistamiseksi

OSIO B) Kompensaatio kansallisessa ympäristön-, luonnonsuojelu- ja luonnonvarasääntelyssä ja ohjauskeinojen kehittämistarpeet

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €
Aikajänne: 2-3/2018–11/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomi on sitoutunut parantamaan luontoympäristön tilaa. Tähän velvoittavat lukuisat poliittiset sitoumukset sekä lainsäädäntö. Suomi on muun muassa sitoutunut pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen vuoteen 2020 mennessä (EU:n Biodiversiteettistrategia (COM(2011) 244), Kansallinen Biodiversiteettistrategia 2012) sekä saavuttamaan ja ylläpitämään yhdessä muiden EU-maiden kanssa meriympäristön hyvän tilan vuoteen 2020 mennessä (Meristrategiadirektiivi 2008/56/EY) ja osana EU:n ilmastopolitiikka pienentämään kasvihuonekaasupäästöjään 39 % vuoteen 2030 mennessä (Valtioneuvoston selonteko kansallisesta energia- ja ilmastostrategiasta vuoteen 2030). Vesienhoidon tavoitteena on pintavesien hyvän ekologisen ja kemiallisen tilan sekä pohjavesien hyvän kemiallisen ja määrällisen tilan saavuttaminen vuoteen 2015 mennessä, vesien erinomaisen ja hyvän tilan ylläpito sekä tilan heikkenemisen estäminen. (Valtioneuvoston päätös Vuoksen vesienhoitoalueen, Kymijoen-Suomenlahden vesienhoitoalueen, Kokemäenjoen-Saaristomeren-Selkämeren vesienhoitoalueen, Oulujoen-Iijoen vesienhoitoalueen, Kemijoen vesienhoitoalueen, Tornionjoen vesienhoitoalueen ja Tenon-Näätämojoen-Paatsjoen vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelmien hyväksymisestä vuosiksi 2016–2021). Vaikka edistysaskelaita on saavutettu, eivät nykyiset toimet ole osoittautuneet riittäviksi pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden köyhtymistä (Väliarvio Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön strategiasta ja toimintaohjelmasta vuonna 2016).

Luontoympäristön suojelupolitiikan keskeiseksi kehittämiskohteeksi on noussut niin kutsuttu 'ei nettohävikkiä' (no net loss) -periaate. Periaatteen mukaan luontoarvoille aiheutettuja haitallisia vaikutuksia voidaan vähentää eri toimenpiteiden avulla, joiden järjestys määräytyy ns. lieventämishierarkian (mitigation hierarchy) mukaan. Lieventämishierarkian mukaan luontoarvoille aiheutuvia haitallisia vaikutuksia tulisi ensisijaisesti välttää, toissijaisesti minimoida ja kolmanneksi ennallistaa kohdealueella. Viimeisenä keinona voidaan käyttää kompensaatioita, eli toimenpiteitä, joilla evältettävissä olevan eli välttämisen, minimoinnin ja ennallistamisen jälkeen jäävä haitta korvataan kohdealueen ulkopuolella. Tämä voisi osaltaan edistää erilaisten tavoitteiden yhteensovittamista luonnonvarojen kestävässä käytössä.

Kompensaation käsite ja mekanismi on monille toimijoille vielä epäselvä. Kompensaation tarpeet, kohteet ja sitä soveltavat toimialat voivat olla hyvin erilaisia, jolloin yhteinen ymmärrys kompensaation käsitteistä ja sisällöistä voi hämärtyä ja vapaaehtoiset kompensaatiot luovat kirjavaa käytäntöä. Kompensaatio sekoitetaan usein haittojen välttämiseen ja minimointiin. Kompensaatiota käsitteenä ja sen liittymäpintaa mitigaatiohierarkiaan ei ole määritelty lakiin. Lisäksi lieventävien toimenpiteiden ja kompensoivien toimien välinen ero on usein epäselvä. Esimerkiksi korvaavien toimien asemaa lupaehdoissa ei ole yleisesti tunnettu ja ymmärretty samalla tavalla. Yksityisen ja yleisen edun eron huomioiminen, ja se kenen hyväksi kompensaatio tehdään, on selvennettävä. Olemassa olevat

järjestelmät ja käytännöt tuntevat kompensatiomekanismin huonosti tai niitä ei ole sovellettu (Gaia & PTT 2017).

Ulkomailla kompensatioita koskeva politiikka on vahvistunut viime vuosina merkittävästi. Myös Suomessa ekologista kompensatiota on selvitetty jo muutamissa tutkimushankkeissa (kts kohta 'mahdolliset linkit'). Tutkimushankkeissa on selvitetty muun muassa ulkomailla käytössä olevia kompensatiomalleja, kompensatioiden soveltamismahdollisuuksia voimassa olevan lainsäädännön puitteissa sekä kompensatiomarkkinoiden luomismahdollisuuksia Suomessa. Jo tehdyt selvitykset ovat osoittaneet, että kompensatioiden toteuttaminen on mahdollinen nyky-lainsäädännön puitteista, mutta suoraa velvoitetta (lukuun ottamatta Natura 2000 alueen heikennyksen korvaamista), tai erityisiä kannustimia kompensatioiden toteuttamiseksi ei lainsäädännössä ole. Ulkomaiset esimerkit ovat puolestaan osoittaneet, että julkisen vallan toimia, mukaan lukien sääntelyn kehittämistä, tarvitaan kompensatioiden edistämiseksi.

Lisää tutkimustietoa tarvitaan edelleen Suomeen sopivan toimintamallin kehittämiseksi ja sitä tukevien lainsäädännöllisten ja hallinnollisten toimenpiteiden toteuttamiseksi. Suomessa ei esimerkiksi ole systemaattisesti arvioitu, miten nykyinen lainsäädäntö toteuttaa mitigaatiohierarkian periaatteita ja mahdollistaa kompensatiomekanismin käyttämisen erilaisten luonto-, ekosysteemipalvelu- ja ympäristöarvoille aiheutuvien haittojen tai luontoympäristön tilan heikentämisestä. Systemaattinen selvitystyö on tarpeen sen arvioimiseksi, miltä osin mitigaatiohierarkian ja kompensatioiden toteuttamista tulisi lainsäädännössä mahdollisesti vahvistaa ja missä tilanteissa ja millä edellytyksillä haittojen korvaamisvelvoitteen lisääminen lainsäädäntöön tai vapaaehtoisen heikennysten korvaamisen tunnistaminen lainsäädännössä toisi aitoa lisäarvoa ympäristön näkökulmasta. Edelleen tietoa tarvitaan siitä, minkälaisia lainsäädännöllisiä ratkaisuja erilaisten kompensatiomallien, kuten markkina-pohjaisten elinympäristöpankkien, hyödyntäminen edellyttäisi. Sääntelyn kehittämisen tueksi kaivataan tietoa myös erilaisten sääntelymallien hyödyistä ja haitoista Suomen näkökulmasta.

Hankkeen tulisi tuottaa politiikkasuosituksia siitä, kuinka lainsäädäntöä ja muita politiikkatoimia voidaan kehittää mitigaatiohierarkian ja ympäristövaikutusten kompensatioiden toteutumiseksi. Kompensatioita koskevan sääntelyn kehittämisehdotukset voivat pitää sisällään keinoja sekä jo lain suojaa nauttivien luontoarvojen suojan vahvistamiseksi poikkeuslupien myöntämisen yhteydessä, että keinoja vahvistaa niiden yleisempien luontoarvojen ja ekosysteemipalveluiden turvaamista, joita voimassa oleva lainsäädäntö tai muut käytössä olevat keinot eivät turvaa.

Koska ympäristöön liittyvän kompensatian suhde Suomessa käytössä oleviin järjestelmiin, keinoihin ja käytäntöihin on epäselvä, halutaan tällä hankkeella selkeyttää tilannetta ja rakentaa yhteiset pelisäännöt asian jalkautumiseksi.

Tutkimuskysymyksiä:

1) Määrittely

- Miten mitigaatiohierarkia ja kompensatio määritetään osana luonnonvarojen kestäväää käyttöä ja suojelua? Milloin sitä voi käyttää ja miten se voi linkittyä lupaprosesseihin ja vallitseviin käytäntöihin ja markkinoihin, mitkä ovat sen käyttämisen pelisäännöt ml. ehdot ja riskit? Milloin kompensatiota tarvitaan? Milloin luontoarvot ovat niin korvaamattomia, ettei niihin kohdistuvaa haittaa voi kompensoida?

2) Nykyiset ohjauskeinot

- Miten mitigaatiohierarkia ja kompensatio toteutuu nykyisessä luonnonvara-, ympäristön- ja

luonnonsuojelulainsäädännössä? Minkälaiset menettelyt ovat jo nyt mahdollisia? Eli kuinka nykyisen lainsäädännön nojalla eri hankkeiden aiheuttamia luontoympäristöön kohdistuvia haitallisia vaikutuksia veloitetaan vältettäväksi, vähennettäväksi, ennallistettavaksi alueella, kunnostettavaksi jälkikäteen ja kompensoitavaksi muualla?

3) Nykyisten ohjauskeinojen kehittämistarpeet Suomen olosuhteissa

- Onko ja miltä osin mitigaatiohierarkian toteutumista ja nykyisiä ohjauskeinoja tarpeen vahvistaa?
- Mitkä ovat markkinamekanismien ja sääntelyn roolit kompensoitoiden tai osittaiskompensaatoiden käyttöönoton kannalta Suomen olosuhteissa (mm. maanomistusolot)? Missä tapauksissa/millä edellytyksillä korvaamisveloitteen lisääminen lainsäädäntöön toisi lisäarvoa ottaen huomioon erilaiset luontohyödyt?
- Miten ja millä edellytyksillä kompensoitomekanismi voitaisiin integroida osaksi voimassa olevaa lainsäädäntöä, jos kompensoitioita halutaan edistää sääntelyn kautta? Miten lainsäädännössä voitaisiin ottaa huomioon vapaaehtoinen haittojen korvaaminen?

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Hallitusohjelma/ Painopistealue 4. [Biotalous ja puhtaat ratkaisut](#)
- Luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategia "[Luonnon puolesta - ihmisen hyväksi](#)"
- [Energia- ja ilmastostrategia](#)
- Aiheeseen liittyviä tuoreimpia selvityksiä esim: [Habitaattipankkiin liittyvä sääntely ja toimintamalli](#). Primmer et al. 27.2.2017. & Kompensaation soveltaminen Suomessa. Esiselvitys nykyisestä toimintaympäristöstä ja mahdollisuuksista hyödyntää kompensoitioita eri kohteissa ja eri keinoilla 2017. Gaia Consulting Oy & Pellervon taloustutkimus PTT.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Lainsäädännön ja muiden politiikkatoimien arviointi- ja kehittämistutkimus

4.9 Kestävä ja turvallinen kiertotalous

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja : 300 000 €
Aikajänne: 2/2018–8/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kiertotalouteen siirtymistä voi vaikeuttaa haitallisten aineiden yleisyys materiaalivirroissa. Aihe koskettaa jäte-, ympäristönsuojelu-, vesi-, tuote-, kemikaali- sekä työturvallisuus- ja ympäristöterveys-säädöksiä ja -politiikkoja. Tietotarpeet liittyvät niin haitallisten aineiden tunnistamiseen kuin aineiden terveys- ja ympäristöriskien hallintaan sekä näihin liittyviin olemassa olevien lainsäädännöllisten ja muiden ohjauskeinojen rajapintojen ymmärrykseen ja kehittämiseen. Usein näihin tietotarpeisiin vastaaminen edellyttää poikkihallinnollista lähestymistapaa.

Kansallisen vaarallisia kemikaaleja koskevan ohjelman yhtenä tavoitteena on helpottaa kierrätystä ja parantaa uusioraaka-aineiden laajempaa käyttöönottoa edistämällä haitattomia materiaalikiertoja ja jäljittämällä paremmin huolta aiheuttavia kemikaaleja jätteiden käsittelyssä. Tämän vuoksi tietoa tarvitaan riskien hallinnan suunnitteluun tavoitteena parantaa kierrätysmahdollisuuksia ja vähentää ns. huolta aiheuttavista kemikaaleista (erityisesti erityistä huolta aiheuttavat aineet eli SVHC-aineet ja pysyvät orgaaniset yhdisteet eli POP-yhdisteet) aiheuttamia haitallisia terveys- ja ympäristövaikutuksia. Tutkimuksessa tulee myös huomioida työterveydelliset riskit näissä prosesseissa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat ne kiertotalouden sektorit, joissa on kemikaalihallinnan parantamisen tarvetta?
- Mitä ovat ne jätteet ja jätteiden kierrätysprosessit, joihin SVHC-aineet ja POP-yhdisteet sekä vastaavat huolta aiheuttavat aineet voivat päätyä?
- Millaisia käsittely- ja erotusmenetelmiä on löydettävissä haitta-aineiden turvalliseksi poistamiseksi ja hävittämiseksi?
- Millaisia hallinnan tarpeita ja keinoja liittyy keskeisimpiin kemikaaliriskeihin, joita materiaalien kierrätykseen ja uudelleenkäyttöön liittyy?
- Millä keinoilla voidaan vahvistaa käytännön toimijoiden (mm. jäteala, jätteiden tuotteistus) tietouden lisäämistä ko. aineisiin liittyvistä turvallisuusnäkökohdista ja lainsäädännöllisistä vaatimuksista?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelma/Kärkihanke 4. Biotalous ja puhtaat ratkaisut/ ja toimintasuunnitelma. Hallituksen kiertotalouden toimintaohjelma.

Hanke tukee [kansallista vaarallisia kemikaaleja koskevaa ohjelmaa](#) sekä [valtakunnallista jätesuunnitelmaa](#).

Hankkeella on liittymäkohtia [kiertotaloutta koskevaan EU:n toimintasuunnitelmaan](#) (Circular Economy Action Plan).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Ennakointitietoa ja taustoitusta (ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysit).
- [Hallituksen toimintasuunnitelman](#) toimeenpanoa tukevaa tietoa ml. tilannekuva-analyysit.

4.10 Kiertotalouden edistäminen yhdyskuntajätteen kierrätysastetta nostamalla

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €
Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallitusohjelman tavoitteena on yhdyskuntajätteen kierrätyksen nostaminen 50 %:iin tämän hallituskauden aikana. Suomen yhdyskuntajätteen kierrätysaste on tällä hetkellä noin 40 %. EU:ssa on valmistella kiertotalouspakettiin liittyvät jätedirektiivin uudistukset, joissa jäsenmaita sitovia kierrätystavoitteita nostettaneen vuoteen 2030 (ehdotukset 65 %:sta 75%:iin). Euroopan komissio on käynnistänyt jätedirektiivin uudistukseen liittyen ns. Early Warning -hankkeen, johon on otettu mukaan maita, joiden yhdyskuntajätteen kierrätysasteen saavuttamisessa nähdään haasteita. Suomi on yksi mukaan valituista maista. Hankkeessa tullaan esittämään syyskuun aikana alustavia ehdotuksia keinoista Suomen kierrätysasteen nostamiseksi. Ehdotuksissa tulee olemaan esimerkiksi erilliskeräysvaatimusten sekä informaatio-ohjauksen lisäämistä. Hanke valmistuu lokakuussa.

Myös EU:n jätedirektiivin uudistuksessa on erittäin vahvasti korostettu jätteiden erilliskeräyksen merkitystä kierrätysasteen nostossa. Erilliskeräämisen lisäämiseen tähtäävistä ohjauskeinoista tarvitaan vaikutusten arviointia. Suomessa on perinteisesti ajateltu, että laajalla haja-asutusalueella erilliskeräysasteen nostaminen ei ole kannattavaa taloudellisesti ja ympäristöllisesti. Tarvitaan lisätietoja siitä, millaisilla alueilla ja miten erilliskeräyksen laajentaminen pientalovaltaisilla alueilla on taloudellisesti toteuttamiskelpoista ja ympäristönsuojellisesti perusteltua. On myös tarpeen tarkastella toimia, joilla asukkaiden ja jätteen haltijoiden lajitteluaktiivisuutta voitaisiin lisätä.

Hallitusohjelman, valtakunnallisen jätesuunnitelman ja EU:n kierrätystavoitteiden saavuttamiseen tarvitaan monenlaisia ohjauskeinoja asukkaiden, julkisyhteisöjen sekä kaupan ja palveluiden jätteen ohjaamiseksi kierrätykseen. Yhdyskuntajätteen kierrätysasteen kasvattamiseksi on ainakin ensi vaiheessa tarpeen kohdistaa erilliskeräys- ja informaatio-ohjausvaatimukset määrällisesti suuriin jättejakeisiin. Tämän vuoksi keskeinen yhdyskuntajätteen kierrätyksen lisäämiseen tähtäävä toimi on biojätteen kierrätyksen lisääminen, koska biojätettä on määrällisesti noin kolmannes yhdyskuntajätteestä. Biojätteen erilliskeräys- ja informaatio-ohjausvelvoitteen tarkentaminen kunnan vastuulla olevan sekä muun kuin kunnan vastuulla olevan jätteen osalta sekä näiden vaikutusarviointi on tärkeä toteuttaa jo kevään 2018 aikana.

Vastuu yhdyskuntajätehuollosta jakautuu kunnan, jätteen haltijan sekä tuottajavastuun piiriin kuuluvien tuotteiden tuottajien kesken. Yhdyskuntajätteen kierrätyksen nostoon liittyvistä ohjauskeinoista tarvitaan lisätietoa kaikkien näiden vastuualojen osalta. Hallitusohjelman mukaisesti kunnan vastuuta yhdyskuntajätehuollosta tullaan rajoittamaan lainsäädännöllä, jolloin jätteen haltijan vastuulla olevan yhdyskuntajätteen määrä kasvaa. Jätteen haltijan vastuulla olevan jätteen lajittelusta, erilliskeräyksestä ja kierrätyksestä ei nykyisin ole täsmällisiä, konkreettisia määräyksiä, vaan niitä koskee vain jäteasetuksen 14 §:ssä yleisesti säädetty erilliskeräysvelvollisuus. Kunnan vastuulla olevien jätteiden erilliskeräysvaatimukset määritellään kunnan jätehuoltomääräyksissä, mutta vaatimustaso vaihtelee eri alueilla.

Osa yhdyskuntajätteestä on tuottajavastuun alaista jätettä (lähinnä paperi, pakkaukset ja sähkö- ja elektroniikkaromu). Pakkausjätteen keräyspisteverkostovaatimukset tulivat voimaan 2016. Tarvitaan

tietoa keräysverkoston toimivuudesta ja vaikutuksesta kierrätysasteeseen sekä kierrätyksen lisäämisen mahdollisuuksista keräys- tai keräyspisteverkostovaatimuksia muuttamalla. Sähkö- ja elektroniikkaromun määrä yhdyskuntajätteessä lisääntyy, joten myös tämän jätteen kierrättämisen lisäämisen ohjaukeinoja tulisi tutkia.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten voitaisiin parhaiten toteuttaa Suomen oloihin ja lainsäädäntöön sopivalla tavalla Euroopan komission nk. Early Warning -hankkeen ehdottamia toimia, joita tulevat olemaan esimerkiksi erilliskeräysveloitteen laajentaminen ja informaatio-ohjauksen lisääminen?
 - o Minkälaisia konkreettisia, alueelliset erot huomioon ottavia lainsäädäntömuutoksia tarvitaan biojätteen erilliskeräyksen ja kierrätyksen tehostamiseksi?
 - o Millaisilla alueilla ja minkälaisin ratkaisuin erilaisten yhdyskuntajätteiden erilliskeräys ja kierrätys on taloudellisesti toteuttamiskelpoista ja ympäristönsuojelullisesti perusteltua alueiden ja jätteen haltijoiden erilaiset olosuhteet huomioon ottaen?
- Millaisia vaikutuksia näillä ohjaukeinoilla on?
- Miten hyvin nykyinen tuottajavastuun keräysverkosto toimii?
- Millaisilla ohjaukeinoilla tuottajavastuun alaisten jätteiden erilliskeräystä ja kierrätystä voitaisiin lisätä kustannustehokkaasti?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelma/Kärkihanke 4. [Biotalous ja puhtaat ratkaisut](#)

Hallitusohjelman tavoitteena on yhdyskuntajätteen 50 %:n kierrätysasteen saavuttaminen hallituskauden aikana. Ympäristöministeriön tukemana on käynnistynyt [neljä kokeiluhanketta](#) yhdyskuntajätteen kierrätyksen nostamisen käytännön toimien kokeilemiseksi. [Valtakunnallinen jätesuunnitelma](#) on lausunnoilla, tulossa valtioneuvoston hyväksyttäväksi syksyllä.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa
- Toimintavaihtoehtojen vertailua
- Poliittikkatoimien arviointia ex ante, ex post (tuottajavastuu)
- Kustannusanalyseja

5. DIGITALISAATIO, KOKEILUT JA NORMIEN PURKAMINEN

5.1 Arviointi kokeilukulttuurin kehittämisestä Suomessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelmaan on kirjattu tavoite kokeilukulttuurin käyttöönotosta ja hallitus on sitoutunut tekemään Suomesta maailman parhaan innovaatio- ja kokeiluympäristön. "Otetaan käyttöön kokeilukulttuuri" -kärkihankkeessa on noussut esiin tarve selvittää suomalaisen kokeilukulttuurin nykytilaa ja arvioida hankkeen vaikutuksia siihen. Kokeilukulttuurin edistämisen haasteena on, miten seurata ja mitata kulttuurin ja toimintatapojen muutosta systemaattisella tavalla.

"Suomen malliin" kokeilukulttuurin edistämässä kuuluu ajatus siitä, että kokeilut ovat sekä kulttuurin muutoksen väline (suunnittelukulttuurista tekemisen kulttuuriin, ja epävarmuuden, jopa epäonnistumisen sietämiseen) että tapa saada tietoa toimenpiteiden tai muutosten hyödyllisyydestä ja vaikutuksista ennen niiden laajempaa käyttöönottoa. "Suomen mallissa" kokeiluja on nopeista kokeiluista tutkimuksellisiin kokeiluihin (satunnaistetut koeasetelmat, Randomized Controlled Trials) ja pilotointiin (suunnitellun toimintamallin ja kokeilun lopputuleman testaus). Kokeilukulttuurissa nähdään kokeilut ennen muuta oppimisen välineenä: kokeiluissa on lupa epäonnistua, mutta niistä on velvollisuus oppia.

Valtioneuvoston kanslia ja sen laajat verkostot ovat pyrkineet tämän hallituskauden aikana edistämään kokeilukulttuurin vahvistamista useilla tavoilla. Kokeilun paikka -yhteiskehittämis-alustan (kokeilupaikka.fi) luominen on yksi niistä. Lisäksi on luotu uusia verkostoja, järjestetty tilaisuuksia mm. koko Suomen kattavan kiertueen muodossa, koottu, jalostettu ja tuotettu materiaaleja ja selvityksiä, luotu yhteyksiä ja avauksia sekä kehitetty viestinnän tapoja niin sosiaalisessa mediassa kuin perinteisen hankeviestinnän saralla. Kun hanke ja vaalikausi lähestyvät loppuaan, on tärkeää koota opit tulevalle hallitukselle.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä on ollut Otetaan käyttöön kokeilukulttuuri -kärkihankkeen merkitys kokeilukulttuurin muutokselle tähän mennessä?
- Minkälainen voisi olla pysyvä ja systemaattinen toimintamalli ja arviointikehikko kokeilukulttuurin edistymisen seuraamiselle?
- Onko tieto ja ymmärrys lisääntynyt siitä, miten kokeiluista voidaan oppia ja millainen kokeilu soveltuu mihinkin tarkoitukseen?
- Mikä on hallituksen strategisten kokeilujen merkitys yhteiskuntapolitiikan ja toimintakulttuurin uudistamisessa?
- Millaista kokeilukulttuuria kannattaisi jatkaa ja miten? Mitä seuraavan hallituksen kannattaisi tehdä kokeilukulttuurin saralla?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Tukee "[Otetaan käyttöön kokeilukulttuuri](#)" -kärkihankkeen toteutusta ja arviointia sekä hallituksen puolivälitarkastelussaan asettamaansa tavoitetta luoda Suomesta maailman johtava kokeilu- ja innovaatioympäristö

- Aiemmat selvitykset esim. [Näkökulmia kokeilurahoitukseen - Ehdotus kokeilurahoitus-alustan perustamisesta](#) (2016); [Yhteiskunnalliset kokeilut Suomessa – tutkimuksen, etiikan ja juridiikan näkökulmasta](#) (2016).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Hallituksen strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit, arviointikehikot ja arviointitavat

5.2 Tekoälyohjelmakokonaisuus

A) Tekoälyn kokonaiskuva ja kansallinen osaamiskartoitus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 250 000 €

Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Digitalisaatio on yksi pääministeri Sipilän hallituksen painopistealueista. Modernin ohjelmistoteknologian osana nopeasti kehittyvä tekoäly on nousemassa digitaalisen murroksen keskeiseksi kiihdyttäjäksi. Tekoälyä tulee kyetä hyödyntämään systemaattisesti niin julkisen sektorin kuin liiketoiminnan ja teollisuuden kaikilla aloilla, jotta digitalisaation mahdollistama lisäarvo ja tuottavuuden kasvu voivat toteutua maksimaalisesti.

Tekoälyn uusien mahdollisuuksien oivaltaminen sekä tehokas hyödyntäminen edellyttävät oikean tasoista ymmärrystä tekoälyn laajasta kokonaisuudesta niin päättäjien kuin toteuttajienkin tasolla. Vastaavasti tekoälyn tuomien uuden tyyppisten haasteiden hahmottaminen ja niiden luova ratkaiseminen vaativat laaja-alaista kokonaisnäkemystä. Tekoälyn osaamisen hallinta ja sen varmistaminen ovat keskeisiä kilpailukyvyyn edellytyksiä, joista tulee huolehtia kansallisesti.

Tämä selvitys rakentaa ymmärrystä ja tietopohjaa eri hallinnonalojen strategiseen suunnitteluun sekä sovelluskohtaisille hankkeille. Tietopohjaa luovassa hankkeessa ei tutkita tekoälyn soveltamista eikä vaikutuksia, vaan näitä tulee tarkastella tämän kokonaiskuvan pohjalta eri hankkeissa. Selvitys on tyyppiltään yleistajuinen meta-analyysi, joka muodostaa jäsennellyn kokonaiskuvan tekoälystä, ja siihen liittyvästä osaamisesta sekä osaamisvajeista erityisesti julkisen hallinnon päätöksentekijöille.

Selvityksen tavoitteena on tuottaa tekoälyn kokonaiskuva osaamislähtöisesti:

- I. Tekoälyn eri ulottuvuuksien ja osa-alueiden tieteellis-teknologinen kartoitus sekä käsitteellinen jäsenitys, johon perustuen
- II. Selvitetään eri osa-alueiden osaamisen tasoa Suomessa suhteessa alan tieteellis-teknologiseen kärkeen.

Osa I. Tekoälyn olemuksen, ilmentymien ja kehityksen moniulotteisuuden ymmärtämiseksi tuotetaan jäsennelly kokonaiskuva tekoälyn laajasta tieteellis-teknologisesta pohjasta, mukaan lukien tekoälyn hyödyntämisessä ja hallinnassa tarvittavat keskeiset monitieteiset osaamisalueet:

1. Data-analyysi
2. Havainnointi ja tilannetietoisuus
3. Luonnollinen kieli ja kognitio (erityisesti huomioitava suomen kieli ja sen sovellusvalmiudet)
4. Vuorovaikutus ihmisen kanssa
5. Digitaidot työelämässä, ongelmanratkaisu ja laskennallinen luovuus
6. Koneoppiminen
7. Järjestelmätaso ja systeemivaikutukset
8. Tekoälyn laskentaympäristöt; alustat ja palvelut; ekosysteemit
9. Robotiikka ja koneautonomia - tekoälyn fyysinen ulottuvuus
10. Etiikka, moraalit, regulaatio ja lainsäädäntö

Selvityksessä muodostettavan jäsenyyksen tulee kattaa mainittujen kymmenen osaamisalueen kannalta keskeiset tieteenalat ja teknologia-alueet, sekä hahmottaa näiden kansainvälinen kärkitaso (state-of-the-art). Toisaalta tekoälyn kokonaiskuva on moniulotteisen kompleksinen ja dynaamisesti kehittyvä, jossa osa-alueet linkittyvät toisiinsa eri tavoin tarkastelun tasosta ja näkökulmasta riippuen. Aiheen moniulotteisuus tulee kyetä huomioimaan tarkastelussa; tulospaineiston esitystavassa pitää huomioida toimivuus ja hyödynnettävyys kohderyhmän eri tasoilla.

Kokonais kuvan osa-alueita tarkastellaan soveltuvin osin eri ulottuvuuksista ja näkökulmista, ennakoiden myös niiden kehittymistä. Näkökulmina tässä ovat mm.: suorituskyky, autonomia-aste, interaktio ihmisten ja ympäristön kanssa, avoimuus, riskit, suunnittelumenetelmät, validointikäytännöt.

Osa II. Tuotetun jäsenyyksen pohjalta selvitetään eri osa-alueiden osaamis pohja Suomessa. Keskeisiä tarkasteltavia kysymyksiä ovat mm. osaamisen taso ja laajuus, sekä koulutuksen ja tutkimuksen järjestelyt Suomessa verrattuna alan kansainväliseen tieteellis-teknologiseen kärkeen.

Hankkeessa tuotetaan selkeä ja yleistajuinen, helposti hyödynnettävä raportti, jota on mahdollista myöhemmin päivittää osaamiskartan osalta, samoin kuin kansallinen tilanneselvitys sekä kansainvälinen vertailuanalyysi kansallisesta osaamisesta (yliopistot, korkeakoulut, tutkimuslaitokset, yritykset, kv. osaamisverkostot) vs. alan state-of-the-art. Analyysi sisältää mm. vahvuuksien ja osaamisvajeiden tunnistamisen. Työn muoto ja rakenne on valittava siten, että se mahdollistaa osaamiskartan myöhemmän päivittämisen ja seurannan. Selvityksen odotetaan tarjoavan analyysin pohjalta myös toimenpidesuosituksia osaamisen kehittämiseksi ja varmistamiseksi.

Aiheen vaativuus edellyttää selvityshankeen toteuttajataholta/konsortiolta laaja-alaista ymmärrystä sekä monitieteistä asiantuntemusta ja kykyä analysoida aihekokonaisuuteen liittyviä tieteellisiä lähteaineistoja. Hankkeessa tulee myös hyödyntää jo tehdyt viimeaikaiset kansalliset selvitykset.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitystyö tuottaa ymmärrystä ja päätöksenteon tietopohjaa pääministeri Sipilän hallitusohjelman painopistealueeseen nro 5. "[Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen](#)"; erityisesti alueen kärkihankkeet 1. "Digitalisoidaan julkiset palvelut" ja 2. "Rakennetaan digitaalisen liiketoiminnan kasvuympäristö".

Selvitys liittyy keskeisesti hallituksen uuteen avaukseen "[Tekoälyohjelma](#)", jossa pyritään määrittelemään tarvittavat muutokset mm. lainsäädännössä, koulutusjärjestelmässä, julkisessa rahoituksessa, työn tekemisen tavoissa sekä yhteistyörakenteissa, jotta toimintaympäristö tukisi parhaalla mahdollisella tavalla tekoälyn ja robotiikan hyödyntämistä.

Selvityksen tuottama tekoälyn yleistajuinen jäsenyys on hyödynnettävissä julkisen hallinnon ohella muuallakin yhteiskunnassa ja yhtenäinen käsitteistö palvelee myös julkista keskustelua.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- strategian toimeenpanoa tukeva tilannekuva-analyysi

5.2 Tekoälyohjelmakokonaisuus

B) Tekoäly viranomaistoiminnassa ja tietoinfrastruktuurin muutosvaateet:
OSA I) Robotiikan ja tekoälyn hyödyntäminen viranomaistoiminnassa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €

Aikajänne: 2/2018–9/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmassa on tavoitteena uudistaa julkisen hallinnon tuotantoprosessit ja parantaa julkisen hallinnon johtamista.

Hankkeessa tulee selvittää ohjelmistorobotiikan ja tekoälyn hyödyntämisen mahdollisuudet viranomaisen päätöksentekoprosesseissa lainsäädännön näkökulmasta. Hankkeessa on selvitetävä, mitä säädöksiin liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita on olemassa, jotta robotiikkaa ja tekoälyä voidaan ottaa käyttöön nykysäädöksiin itsenäisesti tai osana viranomaisen päätösprosessia sekä millaisilla säädösmuutoksilla ja edellytyksillä voidaan robottien ja tekoälyn käyttö mahdollistaa viranomaistoiminnassa. Hankkeessa tulee käydä läpi kansainvälisiä selvityksiä, eri tavoitetilavaihtoehtoja ja analysoida kansallista lainsäädäntöä suhteessa muualla havaittuun kehitykseen.

Ohjelmistorobotiikan käyttökohteita julkishallinnossa voivat ovat esimerkiksi:

- Lainmukaiset, tietoon ja kriteereihin perustuvat viranomaispäätökset
- Viranomaisen asiointi kansalaisten ja yhteisöjen kanssa
- Tietojen hankinta ulkopuolisilta tahoilta viranomaiskäyttöön

- Tietojen yhdistely eri tietolähteistä uusiin käyttötarkoituksiin (esim. anonymisoidusti)
- Hankinta-, sopimus-, tilaus- ja maksatusprosessit
- Sisäiset talous- ja henkilöstöhallinnon prosessit

Hankkeessa tarkasteltavat keskeiset säädökset:

- Perustuslaki
- Hallintolaki
- Asiointilaki
- Julkisuuslaki ja -asetus
- Tietohallintolaki
- Arkistolaki
- Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa
- Rekisterilainsäädäntö (usean sektorilainsäädännön kokonaisuus)
- Yleinen (EU) tietosuojalaki
- Tietoturva-asetus
- Henkilötietolaki
-

Ohjelmistorobotiikalla ja tekoälyn käytöllä on arvioitu saavutettavan merkittäviä säästöjä julkisessa hallinnossa. Lisäksi arvioidaan viranomaistoiminnan nopeuden, virheettömyyden ja riippumattomuuden paranevan ohjelmistorobottien ja tekoälyn käytön tuloksena.

Hanke voidaan toteuttaa joko yhden tai useamman toimeksisaajan toimesta. Toimeksisaajien tulee kuitenkin varmistaa hankkeiden keskinäiset asiayhteydet.

Tutkimuskysymyksiä:

- Millaisia kansainvälisiä säädösten selvityksiä ja säädösten toimeenpanon kokemuksia ja kaavailuja tekoälyn ja robotiikan hyödyntämisestä on julkishallinnon käyttökohteille?
- Mitä lainsäädännöllisiä mahdollisuuksia ja esteitä on ohjelmistorobottien ja tekoälyn käytölle viranomaistoiminnassa?
- Mitä muutoksia ja täydennyksiä nykyiseen lainsäätöön tulisi tehdä, jotta robottien ja teko-älyn käyttöä voitaisiin edistää julkisessa hallinnossa?
- Mikä on ohjelmistorobotin ja tekoälyn juridinen asema vastuukysymyksissä, jotka liittyvät esim. virkavastuun toteutumiseen ja virheellisiin päätöksiin?
- Miten ohjelmistorobottien ja tekoälyn hyödyntämisessä turvataan lain mukaiset perusoikeudet ja hyvä hallinto?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta hyvää perehtyneisyyttä julkisen hallinnon toiminnan säädöksiin ja periaatteisiin. Lisäksi edellytetään perehtyneisyyttä ohjelmistorobotiikan ja tekoälyn tutkimukseen ja soveltamiseen. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelman painopistealue: [Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen](#) ja hallitusohjelman toimintasuunnitelman Digitalisoidaan julkiset palvelut – kärkihanke,
- [Yhteisen tiedon hallinta -hanke](#) (VM075:00/2016) sekä
- [Julkisen hallinnon tiedonhallinnan sääntelyn kehittämistä selvittävä työryhmä](#) - Tiedonhallinnan lainsäädännön uudistaminen (VM098:00/2016)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- ennakointitietoa ja taustoitusta

Hankkeessa tuotetaan kansainvälinen vertailu ja listaukset keskeisistä säädöksistä ja säädösten analyysi. Toteuttajalta odotetaan erikseen julkaistavaa alustavaa väliraporttia nykytilasta, KV-säädösvertailusta ja alustavista säädösmuutoskohteista kevään 2018 aikana. .

5.2 Tekoälyohjelmakokonaisuus

B) Tekoäly viranomaistoiminnassa ja tietoinfrastruktuurin muutosvaateet:

OSA II) Julkisen hallinnon datan hyödyntämisedellytykset - Robottien ja teko-älyn kehitysvaateet tietoinfrastruktuurille

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 120 000 €

Aikajänne: 2/2018-6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Tietotarpeen taustalla on pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelman mukainen Digitalisoidaan julkiset palvelut kärkihankeen tavoitteet, jossa uudistetaan julkisen hallinnon toimintatapoja ja hallinnon prosesseja.

Hankkeessa selvitetään ne yleiset periaatteet ja vaatimukset, joilla julkisen hallinnon tietovarannot voidaan saattaa ohjelmistorobotiikan ja tekoälyn hyödynnettäviksi huomioiden viranomaisten, yritysten ja kansalaisten käyttötarpeet sekä tietoturvasuoja ja tietosuojat. Lisäksi pitää pohtia millä teknisillä edellytyksillä tekoälyn ja robotiikan avulla voidaan nykyistä tehokkaammin myös kerätä julkisen hallinnon tarvitsemia tietoja eri lähteistä. Hankkeessa tulee tutkia vaihtoehtoisia malleja, miten julkisen hallinnon hallussa olevia tietoja voidaan tarjota esimerkiksi anonymisoidusti tekoälysovelluksille oppimisalustaksi.

Hankkeessa selvitetään kriteerit ja arviointimallit, joilla voidaan valita ja suunnitella kehitettäväksi valittavat prosessit julkishallinnossa.

Ohjelmistorobotiikan käyttökohteita julkishallinnossa voivat ovat esimerkiksi:

- Lainmukaiset, tietoon ja kriteereihin perustuvat viranomaispäätökset
- Viranomaisen asiointi kansalaisten ja yhteisöjen kanssa
- Viranomaisten tiedonhankinta ja tietoaineistojen keruu avoimista lähteistä
- Tietojen yhdistely eri tietolähteistä uusiin käyttötarkoituksiin (esim. anonymisoidusti)
- Hankinta-, sopimus-, tilaus- ja maksatusprosessit
- Sisäiset talous- ja henkilöstöhallinnon prosessit

Ohjelmistorobotiikalla ja tekoälyn käytöllä on arvioitu saavutettavan merkittäviä säästöjä julkisessa hallinnossa. Lisäksi arvioidaan viranomaistoiminnan nopeuden, virheettömyyden ja riippumattomuuden paranevan ohjelmistorobottien ja tekoälyn käytön tuloksena.

Hanke voidaan toteuttaa joko yhden tai useamman toimeksisaajan toimesta. Toimeksisaajien tulee

kuitenkin varmistaa hankkeiden keskinäiset asiayhteydet.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten ja millä teknisillä edellytyksillä robotteja ja tekoälyä on hyödynnetty kansallisesti ja kansainvälisesti organisaatioiden päätöksenteko- ja tukiprosesseissa?
- Millä kriteereillä tulisi valita robotiikkaa ja tekoälyä hyödyntävät viranomaisprosessit?
- Minkälaisilla arviointimalleilla robotiikka- ja tekoälyhankkeiden taloudellisia, toiminnallisia ja yhteiskunnallisia hyötyjä (erityisesti asiakasvaikutukset) voitaisiin arvioida?
- Mitkä ovat ne keskeiset viranomaisprosessit, joissa valituilla kriteereillä ja arviointimalleilla saataisiin välittömiä ja merkittäviä säästöjä, toiminnan laadun parantumista ja positiivisia asiakasvaikutuksia?
- Millaisia toiminta-arkkitehtuurivaihtoehtoja robotiikka ja tekoälyn hyödyntäminen mahdollistavat julkishallinnossa?
- Millä yleisillä teknisillä edellytyksillä tiedot tulisivat olla järjestetty ja saatettu käyttöön, jotta robotti- ja tekoälytekniikka voidaan hyödyntää tehokkaasti.
- Mitkä ovat konkreettiset kehittämistoimenpiteet, joilla julkisen hallinnon tietovarantoja, -palveluita ja tietojen välitystä tulisi kehittää, jotta tietojen robottien ja tekoälyn käyttö on teknisesti mahdollista.
- Mitä tietoturvallisuus ja tietosuojanäkökulmia on huomioitava robotti- ja tekoälytekniikan hyödyntämisessä?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta hyvää perehtyneisyyttä julkisen hallinnon palveluntuotantoprosesseihin, toiminta-arkkitehtuurin kuvauksiin ja analysointiin. Lisäksi edellytetään perehtyneisyyttä tiedonhallinnan, robotiikan ja tekoälyn tutkimukseen. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten. Hankkeessa tulee noudattaa hyvän tieteellisen käytännön periaatteita.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelman painopistealue: [Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen](#) tavoitteet ja hallitusohjelman toimintasuunnitelman Digitalisoidaan julkiset palvelut -kärkihanke, [Yhteisen tiedon hallinta -hanke](#) (VM075:00/2016) ja
- [Julkisen hallinnon tiedonhallinnan sääntelyn kehittämistä selvittävä työryhmä](#) - Tiedonhallinnan lainsäädännön uudistaminen (VM098:00/2016).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Raportoinnin odotetaan sisältävän arviointimallin ja valintakriteerien kuvauksen, arkkitehtuuri- ja prosessikuvaukset ja vaihtoehtojen vertailu sekä vaatimusluettelo mm. tietoja, tietojärjestelmiä, tiedonsiirtoa ja tekniikkaa koskien. Suomenkielisen loppuraportin lisäksi hankkeessa tuotetaan erikseen julkaistava väliraportti alustavista teknisistä edellytyksistä ja mahdollisista kehittämis-kohteista kevään 2018 aikana.

5.2 Tekoälyohjelmakokonaisuus

C) Lohkoketjuteknologian ja ohjelmoitavan rahan hyödyntämismahdollisuudet palkkatulojen verotuksessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €

Aikajänne: 2/2018–11/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Tällä hetkellä yksityishenkilöiden palkkatulojen verotus perustuu työnantajien palkanmaksutapahtumien yhteydessä suorittamiin maksutapahtumiin, joissa työnantaja toimittaa kolmantena osapuolena työntekijän ja valtion välisen sopimuksen mukaiset maksut.

Hankkeessa tulee selvittää, voidaanko lohkoketjuteknologiaa ja keskuspankin liikkeelle laskemaa ohjelmoitavaa rahaa hyödyntäen luoda henkilökohtainen verotili, joka hoitaisi tuloverotukseen liittyvät maksut ilman työnantajan erillisiä maksuprosesseja. Hankkeessa tulee arvioida ja kuvata nykyisten ja uudistettujen prosessien kustannuksia ja hyötyjä sekä vaikutuksia verolainsäädäntöön. Hankkeessa tulee kuvata toteutusmallin toiminta-arkkitehtuurivaihtoehtoja ja listata yleisemminkin hyödyntää lohkoketjuteknologiaa, älysopimuksia ja ohjelmoitavaa rahaa maksuliikenteeseen ja sopimuksiin perustuviin maksutapahtumiin.

Tutkimuskysymyksiä:

1. Minkälaisia kansainvälisiä hankkeita ja niissä valittuja toteutusmalleja ja kehittämissuunnitelmia on olemassa lohkoketjuteknologian soveltamisessa palkkatulojen verotukseen?
2. Millaisia eri vaihtoehtoja on, joilla voitaisiin lohkoketjuteknologiaa ja ohjelmoitua rahaa hyödyntäen hoitaa automaattisesti palkkaverotustapahtumat ilman kolmannen osapuolen (tässä tapauksessa työnantajan) puuttumista?
3. Millainen olisi tarkoitukseen soveltuva lohkoketjuteknologia? Mitkä kriteerit alustan tulisi täyttää ja miten tarkastellut alustat täyttävät nämä kriteerit?
 - a.
4. Miten voidaan integroida tekoälypalveluja, kuten älysopimuksia ja koneoppimista eri alustoihin ja miten tämä pitäisi huomioida alustan valinnassa?
5. Case selvitys: Millaisia olisivat eri käytännön toteutusvaihtoehdot palkkaverotusta koskien ja millä kriteereillä eri toteutusvaihtoehtoja voidaan arvioida?
 - a. Millä keinoin olisi mahdollista rakentaa verotusjärjestelmä lohkoketjuteknologiaan perustuen niin, että viranomaisten ei tarvitse tietää, miten paljon ja kenelle rahaa liikkuu ja silti voidaan olla varmoja, että verot on maksettu oikein (Zero knowledge-proof)?
 - b. Millaisia vaihtoehtoja palkkaverotuksen älysopimusten laatuun olisi ja keitä ne koskisivat?
 - c. Millä tasolla ja miten usein palkkaan liittyviä suorituksia ja transaktioita on tarkoitukseenmukaista kuvata lohkoketjuun?
6. Miten lohkoketjuissa tulisi hallita monetaarinen arvo valuutan liikkeelle laskun ja transaktioiden hyväksynnän toteutus verotuksen toteuttamisen näkökulmasta. ? Esimerkiksi:
 - a. Mitä sääntelyä verotuslogiikan toteuttaminen älysopimuksilla vaatisi?
 - b. Mitä riskejä lohkoketjuteknologian soveltaminen verotukseen sisältää? Esimerkiksi

tietoturvan, järjestelmän ylläpidon, palveluvarmuuden ja varautumisen näkökulmasta?

- c. Millaisista tekijöistä syntyvät nykymallista lohkoketjuteknologiaan tapahtuvan muutoksen kustannukset ja vaikutukset?
- d. Millaisia eri uusia toimintatapamuutoksia palkkatulojen verotuksen älysopimus mahdollistaisi? Mitä vastaavia muutoksia voisi olla sovellettavissa esim. tulonsiirtoihin?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta hyvää perehtyneisyyttä lohkoketjuteknologiaan, älysopimukseen sekä verotukseen. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysia varten. Hankkeessa tulee noudattaa hyvän tieteellisen käytännön periaatteita.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelman kohdan [Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen](#) tavoitteet

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelman toimintasuunnitelman Digitalisoidaan julkiset palvelut -kärkihanke

Painopistealue: [Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen](#)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi: Hanke on luonteeltaan strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa ja tilannekuva-analyysia sekä toimintavaihtoehtojen vertailua.

Raportoinnin odotetaan sisältävän erikseen julkaistavan väliraportin kansainvälisistä kokemuksista ja alustavat kohdat lohkoketjujen hyödyntämisen edellytyksistä palkkaverotuksessa kevään 2018 aikana. Loppuraportti on yksi- tai moniosainen suomenkielinen selvitysraportti, jossa toimintavaihtoehtojen vertailua ja valitun kriteeristön mukaan tehtyjä tarkasteluja. Mukana myös arkkitehtuurikuvauksia kohteena olevista tapaustutkimuksista ja vaihtoehtoisista toimintamalleista.

5.2 Tekoälyohjelmakokonaisuus

D) Robotiikan ja tekoälyn säätelyn ja hyväksikäytön etiikka sekä yhteiskunnallinen hyväksyttävyys

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €

Aikajänne: 4/2018–11/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Ohjelmistorobottien käyttö lisääntyy työelämässä kun rutiiniluontoista, manuaalisia työtehtäviä korvataan ICT-välinein. Samaan aikaan myös tekoälyä on ryhdytty käyttämään esimerkiksi lääketieteessä ammattilaisen työn tukena. Sekä robotiikka että tekoäly muuttavat työelämää ja haastavat nykyisiä asenteita ja haastavat nykyisiä tapaa luottaa inhimilliseen päätöksentekoon.

Ennen tekoälyn käytön aktiivista lisäämistä viranomaistoiminnassa tulee selvittää robotiikan ja tekoälyn käytön eettiset ja ihmisten käyttäytymisen muutokseen liittyvät seikat. Mikäli robotiikkaa ja tekoälyä halutaan hyödyntää esimerkiksi kriteerien mukaisten viranomaispäätösten tekemisessä, tarvitaan tietoa millä edellytyksillä tekoälyn käyttö voidaan hyväksyä, niin ettei se aiheuta eettisiä ongelmia viranomaistoiminnassa. Toisaalta pitää selvittää millaisiin ihmisten käyttäytymismuutoksiin tulee varautua robottien ja tekoälyn käytön lisääntyessä ja ihmisten sopeuttaessa omaa toimintaansa uuteen tilanteeseen. Julkisen toiminnan ja laajemmin yhteiskunnan kehittymistä robotiikan ja tekoälyn kehittymisen tulisi selvittää perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Selvitystä tarvitaan, jotta robottien ja tekoälyn käyttöä voidaan kokeilla ja edistää osana viranomais-toimintaa niin, että viranomaistoiminta säilyttää luotettavuuden ja hyväksyttävyyden.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten ihmiset suhtautuvat robottien ja tekoälyn käyttöön viranomaisten toiminnassa?
- Millaisia eettisiä haasteita tekoälyyn ja robotiikkaan liittyy yleensä ja erityisesti julkisten palveluiden tuotantoon ja päätöksentekoon liittyvissä sovellutuksissa?
- Miten luottamus viranomaistoimintaan syntyy ja miten se säilytetään robotiikkaa ja tekoälyä hyödyntävissä palveluissa?
- Millaisia käyttäytymisen muutoksia on odotettavissa robottien ja tekoälyyn hyödyntämisen kasvuun liittyen?
- Minkälaisia kokemuksia muissa työyhteisöissä on ollut robottien ja tekoälyn käytössä?
- Mitkä seikat auttavat tai estävät hyväksymään tekoälyltä tulevan lisätiedon ja toisaalta robottien kanssa yhdessä työskentelyn?
- Millaisia vaikutuksia robotiikalla ja tekoälyllä on perusoikeuksien toteutumisen?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta hyvää perehtyneisyyttä julkisen hallinnon periaatteisiin, julkisen toiminnan etiikkaan ja organisaatiopsykologiaan. Lisäksi edellytetään perehtyneisyyttä robotiikan ja tekoälyn yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten ja millaisia menetelmiä he käyttäisivät analyysiä tekemiseksi (esim. kirjallisuuskatsaus, kansainvälinen vertailu, toimintavaihtoehtojen tarkastelua, kyselyt).

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelman kohdan [Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen](#) tavoitteet
- Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelman toimintasuunnitelman Digitalisoidaan julki-set palvelut -kärkihanke
- [Yhteisen tiedon hallinta -hanke](#) (VM075:00/2016)
- [Julkisen hallinnon tiedonhallinnan sääntelyn kehittämistä selvittävä työryhmä](#) - Tiedonhallinnan lainsäädännön uudistaminen (VM098:00/2016)
- Painopistealue: Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Erikseen julkaistava väliraportti keskeisistä tekoälyn ja robotiikan keskeisistä haasteista kevään 2018 aikana.

5.3 Sähkön jakeluverkon luvitusmenettely, sähkön toimitusvarmuus ja jakelun kustannustehokkuus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 75 000 €

Aikajänne: 2/2018-6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Säädösten ja lupamenettelyjen sujuvoittaminen on kirjattu hallitusohjelmaan, ja se on myös hallituksen kärkihankkeita. Tietotarpeina on kartoittava jakeluverkkojen luvitusmenettelyn ongelmakohdat ja etsiä keinoja sujuvoittaa luvitusmenettelyä huomioiden viranomaisten tarpeet.

Selvityksen tavoitteena on löytää kustannustehokkaita keinoja lakisääteisen sähkön toimitusvarmuuden parantamiselle. Toimiva ja kustannustehokas sähkönjakeluinfrastuktuuri varmistaa myös, että lisääntyvä hajautettu sähköntuotanto saadaan integroitua sähköjärjestelmään ja että eurooppalaiset sähkön sisämarkkinat toimivat.

Vuonna 2013 voimaan tullut sähkömarkkinalaki edellyttää sähkönjakeluverkkojen toimitusvarmuuden parantamista, mikä vaatii mittavia investointeja verkkojen saattamiseksi säävarmaksi. Toimitusvarmuustason noston edellyttämät investoinnit on toteutettava pääsääntöisesti vuosien 2013-2028 välisenä aikana. Investointihankkeet ovat kuitenkin törmänneet laajaan, kirjavasti sovellettuun ja kankeaan lupamenettelyyn, joka hidastaa toimitusvarmuusvaatimusten toteuttamista ja aiheuttaa kustannuksia.

Sähköverkkoyhtiöt tarvitsevat erilaisia lupia asentaessaan sähkölaitteistoja (sähköjohdot, muuntamot ym.) eri ympäristöihin (luetteloksi)

- maantieteille,
- vesistöihin ja niiden alituksiin,
- muinaismuistoalueille, ml. potentiaaliset alueet,
- luonnonsuojelualueille,

- kuntien eri alueille,
- yksityisteiden varsille ja
- yksityisten omistamille alueille.

Tarvittavia lupia sähkölaitteistojen sijoittamiselle hakiessaan sähköverkkoyhtiöt neuvottelevat useiden eri viranomaisten ja muiden lupia myöntävien tahojen kanssa. Näitä tahoja ovat:

- ELY-keskukset
- Liikennevirasto
- Aluehallintovirasto
- Metsähallitus
- Museovirasto ja maakuntamuseot
- Kunnat ja kaupungit
- Yksityiset maanomistajat
- VR
- Tienhoitokunnat

Hankkeen tehtävänä on luoda katsaus sähköjakeluverkkojen (ml. suurjännitteiset jakeluverkot) rakentamiseen ja maastoon sijoittamiseen liittyvistä lupamenettelyistä ja niihin verrattavista lausuntomenettelyistä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitä lupamenettelyjä ja niihin verrattavia lausuntomenettelyjä liittyy sähköjakeluverkkojen (ml. suurjännitteiset jakeluverkot) rakentamiseen ja maastoon sijoittamiseen?
- Millaisia tarpeita ja tavoitteita on näiden menettelyjen taustalla?
- Millaisia vaikutuksia ja mahdollisia ongelmia liittyy sähköjakeluverkkojen suunnitteluun ja rakentamiseen liittyviin lupamenettelyihin? (Vaikutuksia tulisi arvioida ainakin hankkeiden aikataulujen ja kustannusten suhteen yksittäisten hankkeiden, infrastruktuurien rakentamiseen liittyvien yhteishankkeiden ja sähköjakelun toimitusvarmuuden parantamisen edellyttämien investointien kokonaisuuden näkökulmasta.)
- Millaisia konkreettisia ehdotuksia lupamenettelyiden ja –viranomaisten välisen yhteistyön sujuvoittamisesta ja kustannustehokkuuden parantamisesta voidaan tehdä? (Ehdotuksissa tulee huomioida kuitenkin lupamenettelyiden taustalla olevat yhteiskunnalliset intressit.)
- Onko mahdollista kehittää menettelyä, jolla useaan ministeriöön hajautunutta vastuuta sähköjakeluverkkojen rakentamiseen liittyvien lupamenettelyiden kehittämisestä voitaisiin tiivistää?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys liittyy hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelman kohtaan "[Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen](#)" sekä kansallista energia- ja ilmastostrategiaa vuoteen 2030 koskevan valtioneuvoston [selonteon \(2016\)](#) linjaukseen "Varmistetaan jakeluverkkojen toimitusvarmuustavoitteen toteutuminen ja verkkojen toimitusvarmuuden hyvä taso sekä korvausinvestoinnit".

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Taustoitus, kustannusanalyysit ja politiikkatoimien arviointi

5.4 Kansainvälinen vertailu lobbausrekistereistä ja niiden toteuttamistavoista

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 50 000 €

Aikajänne: 2/2018 – 8/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Lobbausrekisterin tarpeellisuuden arviointi kirjattiin tavoitteeksi Suomen avoimen hallinnon II kansalliseen toimintasuunnitelmaan vuosille 2015–2017. Lobbausrekisterin toteuttamiseen on kansainvälisesti monentyyppisiä vaihtoehtoja. Suomen nykytilan ja tiukasti säännellyn rekisterin väliin mahtuu erityyppisiä vaihtoehtoja. Valtion virkamieseettinen toimikunta arvioi aiemmin raportissaan VM 3/2014 lobbausrekistereistä, ettei siihen ole Suomessa yhtä suurta tarvetta kuin esimerkiksi monikansallisissa EU-toimielimissä. Monissa OECD-maissa on aivan viime vuosina perustettu monentyyppisiä lobbausrekistereitä. Näistä on erilaisia kokemuksia. Kansainvälinen vertailutieto näistä ratkaisumalleista ja kokemuksista on tarpeellista arvioitaessa lobbausrekisterin mahdollista tarvetta Suomessa. Lobbausrekistereistä käydään jatkuvaa ja vilkasta julkista keskustelua. Selvitystieto tarvitaan jäsentämään toimintavaihtoehtoja ja mahdollisia jatko-askelia.

Tutkimuskysymyksiä:

- Minkälaisia ratkaisumalleja on kansainvälisesti löydettävissä?
- Millaisia hyötyjä ja haittoja eri malleissa on havaittavissa?
- Miten eri maissa valitut ratkaisumallit suhteutuvat kansainvälisiin suosituksiin (esim OECD ja Euroopan neuvosto).
- Mikä on kussakin kohdemaassa viranomistoiminnan rooli lobbausrekisteriin liittyvän toiminnan suhteen?

Vertailumaita olisivat ainakin Irlanti, Itävalta ja Iso-Britannia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Lobbaajarekisterin tarpeellisuuden arviointi kirjattiin tavoitteeksi Suomen avoimen hallinnon II kansallisen toimintasuunnitelman vuosille 2015–2017 ja selvitys tukee toimintasuunnitelman toimeenpanoa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- Taustoitus ja kansainvälisten toimintavaihtoehtojen vertailu

6. REFORMIT

6.1 Kunnallisen ja maakuntien muutoksenhakujärjestelmän kehittämistarpeet ja suhde valituslupajärjestelmään

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000€

Aikajänne: 2/2018 - 12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomessa on kaksi toisistaan poikkeavaa valituslajia, hallintovalitus ja kunnallisvalitus. Maakuntien perustamisen myötä otetaan käyttöön myös kunnallisvalitusta vastaava maakuntavalitus.

Kunnan jäsenen muutoksenhakuoikeus on perinteisesti ollut yksi tapa valvoa kunnan toiminnan laillisuutta ja julkisten varojen käyttöä. Kunnallisvalitusoikeuteen liittyvä päätösten tiedoksianto täydentää julkisuusperiaatetta. Kunnallisvalituksella on myös oikeussuojamerkitystä. Toisaalta laajan valitusoikeutettujen piirin on katsottu voivan mahdollistaa kunnallisvalituksen käyttämisen keinona jarruttaa hankkeita esimerkiksi poliittisista syistä tai valittajan omien näkemysten mukaisesti. Vuonna 2015 voimaan tulleen kuntalain valmistelussa ei ollut mahdollista tehdä laajempaa selvitystä muutoksenhakujärjestelmästä, joten sääntelyä ei silloin muutettu. Erityislakien säätämisen yhteydessä on kuitenkin esiintynyt painetta muuttaa kunnallisvalitusjärjestelmää.

Eduskunnassa käsiteltävänä olevassa esityksessä maakuntien perustamisesta ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta (HE 15/2017) ehdotetaan maakuntalakiin kuntalakia vastaavaa sääntelyä maakuntavalituksesta ja sitä edeltävästä oikaisuvaatimuksesta. Eduskuntakäsittelyn yhteydessä perustuslakivaliokunta (PeVL 26/2017) on kiinnittänyt huomiota muutoksenhakusääntelyn epäselvyyteen. Valiokunta piti tarpeellisenä selvittää tarkemmin erityisesti sote-palvelujen valinnanvapauslakiesitykseen liittyen ne asiaryhmät, joissa hallintovalitus olisi maakuntavalitusta oikeusturvan näkökulmasta perustellumpi muutoksenhakulaji maakunnan päätöksestä, sekä sitä, olisiko tällöinkin muutoksenhaun ensi asteeksi tarkoituksenmukaista säätää oikaisuvaatimusmenettely.

Oikaisuvaatimusmenettelyn ja valituslupajärjestelmän käyttöalaa on viime vuosina laajennettu asiaryhmittäin eri hallinnonalojen lainsäädännössä. Hallintolaissa ovat yleiset säännökset oikaisuvaatimusmenettelystä. Oikeusministeriön on tarkoitus antaa syksyllä 2017 hallituksen esitys hallintolainkäyttölain korvaavaksi uudeksi laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa. Uudessa laissa olisi lähtökohtana valituslupamenettely muutoksenhaussa hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen, ellei yksittäisten asioiden osalta erikseen toisin säädetä. Eduskunnassa on parhaillaan vireillä esitys (HE 43/2017), jossa laajennettaisiin valituslupasääntelyä maankäyttö- ja rakennusasioissa kuten kaava-asioissa. Lainsäädäntömuutokset ulottaisivat valituslupamenettelyn sekä hallintovalituksen että kunnallisvalituksen mukaisiin asioihin.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa edellytetään selvitettäväksi siirtyminen kaavoitusasioissa kunnallisvalituksesta hallintovalitukseen. Tähän liittyvän selvitystyön on tehnyt professori Eija Mäkinen: Kunnallisvalituksesta hallintovalitukseen kaavoituksessa? YM raportteja 10/2016. Professori Mäkinen on tutkinut kunnallisvalituksen alaa ja kehittämistarpeita laajemmin teoksessa Kunnallisvalitus - Kiusantekoa vai tarpeellista valvontaa ja oikeusturvaa? (Edita, 2010).

Nyt kyseessä olevan tutkimushankkeen tarkoituksena on arvioida kuntalain ja maakuntalain mukaisen muutoksenhakujärjestelmän kehittämistarpeita. Tutkimuksessa tulee käydä läpi kunnallisvali-

tuksen ja maakuntavalituksen nykyinen käyttöala ja arvioida tarkoituksenmukaista käyttöalaa suhteessa valituslajin ominaispiirteisiin. Selvityksessä tulee arvioida lainsäädäntöympäristön kehityksen kuten oikaisuvaatimusta ja valituslupajärjestelmää koskevan sääntelyn vaikutuksia kunnalliseen/maakunnalliseen muutoksenhakujärjestelmään. Lisäksi tulee arvioida muutoksenhakujärjestelmän muutosten vaikutuksia demokratian toteutumisen näkökulmasta sekä niitä kunnan ja maakunnan asukkaan osallistumisen ja viestinnän keinoja, joilla voitaisiin vähentää tarvetta valittaa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Millaisia ovat kunnallisen/maakunnallisen itsehallinnon ja oikeusturvan väliset jännitteet ja miten nämä olisivat hallittavissa?
- Mitkä ovat kunnallis- ja maakuntavalituksen käyttöalat suhteessa hallintovalitukseen? Minkä tyyppisissä asioissa nimenomaan kunnallis- tai maakuntavalitus on perusteltu ja missä ei?
- Mitkä ovat valituslupamenettelyn vaikutukset (kunnallisen/maakunnallisen itsehallinnon, asianosaisen, yhteiskunnan kannalta)?
- Onko tarvetta tai mahdollisuutta selkiyttää oikeusvaatimusmenettelyjä ja niitä koskevaa sääntelyä?
- Mitkä ovat mahdolliset muutoksenhakujärjestelmän muutoksia kompensoivat asukkaan osallistumisen ja viestinnän keinot?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa perehtyneisyyttä kunnallisen itsehallinnon kysymyksiin ja kuntia koskevaan lainsäädäntöön, maakuntauudistuksen lakiesityksiin sekä muutoksenhakujärjestelmiin. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aiheistoja heillä on käytettävissään arviointia varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Liittymäkohtia välillisesti

- [hallituksen kärkihankkeeseen 3](#). Sujuvoitetaan säädöksiä (mm. valituslupamenettelyn säätäminen pääsäännöksi valitettaessa korkeimpaan hallinto-oikeuteen, hallitusohjelman mukainen selvitys siirtymisestä kaavoitusasioissa kunnallisvalituksesta hallintovalitukseen)
- [hallituksen reformeihin 3](#). Tulevaisuuden kunta ja 4. Maakuntauudistus.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa lainsäädännön kehittämisen pohjaksi taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit, toimintavaihtoehtojen vertailua sekä vaikutusarvioita.

6.2 Kuntien digitaalisen toiminnan ja päätöksenteon kehittäminen sekä digitalisaation mahdollistaman säästöpotentiaalin tarkentaminen osana JTS -miljardia

Aikajänne: 2/2018–12/2018

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Julkiset palvelut rakennetaan käyttäjälähtöisiksi ja ensisijaisesti digitaalisiksi toimintatapoja uudistamalla. Osana hallituksen puoliväliriihen linjauksia julkisen talouden toimintauudistuksesta (ns. JTS -miljardi) tarkasteltiin myös kuntien digitalisaation edistämistä. Tehtäväksi annettiin selvittää mahdollisuus luoda kannustinjärjestelmä ja kriteerit, jonka perusteella myönnetään tukea digitalisaatiota edistäville kunnille. Tukea saadakseen kunnan tulisi osoittaa, miten digitalisaatiota hyödyntäen on tehostettu tai tehostetaan toimintaa sekä esittää, millaisia tuottavuussäästöjä toimenpiteillä on saatu tai voidaan saada aikaan.

Ensimmäinen vaihe (5/2018 mennessä) kohdistuu kannustinjärjestelmän ensimmäisen vaiheen suunnitteluun, jossa tarkasteluun on valittu kunnan henkilöstö- ja taloushallinnon digitalisointi ja siinä ohjelmistorobotiikan hyödyntäminen. Hankkeessa tulee selvittää esimerkkikuntien avulla kuntien henkilöstö- ja taloushallinnon digitalisoinnin säästöpotentiaalia sekä tarkastella niitä toimenpiteitä, joita säästöpotentiaalin toteuttaminen kunnissa edellyttää. Tämän lisäksi hankkeelta odotetaan ehdotusta menetelmäksi, jonka avulla kunnan henkilöstö- ja taloushallinnon digitalisaation taloudellista vaikuttavuutta voidaan mitata ja seurata sekä näkemystä siitä, mihin valtion kannustintuki tulisi kohdistaa. Tämän ensimmäisen osion tulee olla käytettävissä toukokuuhun 2018 mennessä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Kuinka suuret kuntien talous- ja henkilöstöhallinnon ylläpidon kustannukset tällä hetkellä ovat?
- Sote -tehtävien maakuntiin siirtymisen vaikutukset talous- ja henkilöstöhallinnon volyymeihin?
- Kuinka suuri säästöpotentiaali talous- ja henkilöstöhallinnon digitalisointiin sisältyy?
- Millä keinoilla säästö on saatavissa?
- Kuinka talous- ja henkilöstöhallinnon kehitystä ja digitalisaation vaikuttavuutta tulisi mitata ja seurata?
- Kuinka digitalisaation vaikutukset mitattaisiin ja mallinnettaisiin? Miten syntyvät säästöt todennettaisiin? (Tärkeää, että tarkastelussa ei rajoituta vain nykyteknologian mahdollisuuksiin, vaan katsotaan myös lähitulevaisuuden tarjoamia mahdollisuuksia.)
- Mihin kannustintuki tulisi konkreettisesti kohdistaa? Miten muutoin talous- ja henkilöstöhallinnon digitalisaatiota tulisi edistää?
- Millä kriteereillä ja miten kunnille tulisi jakaa taloudellista tukea?
- Miten tuen kohdentamisessa huomioidaan kuntien välinen yhteistyö ja hyödynnetään jo toteutettuja ratkaisuja?
- Kuinka tämän palvelukokonaisuuden digitalisointi hyödyttäisi erikokoisia ja eri digitalisaation kehitysvaiheessa olevia kuntia?

Toisessa vaiheessa (12/2018 mennessä) käynnistyvässä selvityksessä kartoitetaan valittavien esimerkkikuntien avulla edellä mainittujen tutkimuskysymysten pohjalta kuntien digitaalisen toiminnan

ja päätöksenteon kehittämistä, digitalisaation mahdollistamaa toimintaprosessien uudistamista sekä säästöpotentiaalia seuraavien kolmen toiminta-alueen osalta:

- kunnan lupamenettelyjen sähköistäminen,
- varhaiskasvatuksen toiminnanohjauksen kokonaisuuden optimointi ja
- kuljetusten optimointi.

Säästöpotentiaalin suuruuden määrittämisen lisäksi hankkeessa tulee selvittää niitä toimenpiteitä, joita säästöpotentiaalin toteuttaminen kunnissa edellyttää. Tämän lisäksi hankkeelta odotetaan ehdotusta menetelmäksi, jonka avulla edellä mainittujen kunnan tehtävien digitalisaation taloudellista vaikuttavuutta voidaan mitata ja seurata sekä näkemystä siitä, mihin valtion kannustintuki tulisi kohdistaa.

Hankkeen toivotaan tuottavan systemaattista ja vertailukelpoista tietoa kannustinjärjestelmän valmistelua koskevan päätöksenteon tueksi.

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa osaamista julkisten palvelujen digitalisoinnista ja hyvää perehtyneisyyttä vaikutusarviointeja koskeviin menetelmiin. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

[Maakuntauudistus](#), hallituksen puoliväliriihen linjaukset liittyen ns. "[JTS-miljardiin](#)"

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Ennakointitietoa ja taustoitusta (ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysit), strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa ml. tilannekuva-analyysit, kustannusanalyysit.

6.3 Sote ja maakuntauudistuksen sekä valinnanvapausvalmistelun pikaiset selvitystarpeet

A) Asiakkaan valinnanvapauden toteutuminen sote-palveluissa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €

Aikajänne: 2/2018-5/2019

Tietotarpeen kuvaus ja perustelut:

Asiakkaiden kokemukset ja osallistuminen sekä valinnanvapauden laajentaminen ovat keskeisiä lähtökohtia sosiaali- ja terveydenhuollon toimintatapojen kehittämisessä ja sote-uudistuksen toimeenpanossa. Asiakslähtöiset ja kustannustehokkaat palvelu- ja toimintamallit muovautuvat maakunnissa ensin kokeilujen ja niistä saatavan asiakaspalautteen sekä tutkimus- ja arviointitiedon kautta. Myöhemmin toimintatavat muovautuvat edelleen järjestämisvastuun siirtyessä ja valinnanvapauden laajentuessa kokeilujen ja pilottien kautta varsinaiseen toimintaan.

Asiakkaiden kokemukset ja käyttäytyminen valintatilanteissa liittyvät useaan ajankohtaiseen valmisteluprosessiin. Esimerkiksi syksyn 2017 aikana alkaa "Palvelut asiakaslähtöisiksi" -kärkihankkeen

käynnissä olevien palvelusetelikokeilujen systemaattinen arviointi, joka tuottaa tietoa asiakkaiden valintakäyttäytymisestä sekä siitä, miten valinnanvapauden toteutumiseksi välttämättömät edellytykset ovat kokeilualueilla toteutuneet. Arviointitietoa voidaan hyödyntää myös alkavissa laajemmissa maakunnallisissa valinnanvapauden piloteissa. Sote-järjestämislakiluonnoksen mukaan maakunnat antavat myös omat palvelulupauksensa asukkaille järjestämisvastuullaan olevista palveluista. Kokeimusasiantuntijuus ja asiakkaiden osallistumisen toimintamalli - osahankkeen myötä on myös muodostumassa kansallinen asiakkaiden osallisuuden toimintamalli, jonka on tarkoitus tuottaa lisätietoa ja välineitä asiakasryhmien osallistamiseen oman palvelunsa suunnitteluun. Lisäksi valinnanvapauslain toimeenpanossa tarvitaan asiakokonaisuudesta uusinta tietoa. Asiakkaille on tehty kyselyjä palveluista (mm. Kuntaliiton ARTTU2 tutkimusohjelman kuntalaiskyselyt, THL:n aineistot) sekä väestön odotuksista laajenevaan valinnanvapauteen (THL: sotekysely 2016, Sitra: Valtakunnallinen kysely internetpaneelilla 9/2016, puhelinhaastattelut 2-4/2017 palvelusetelikokeilualueilla Ylä-Savo, Hämeenlinna, Jyväskylä, Tampere), jotka toimivat myös asiakokonaisuuden taustaselvityksinä.

Tällä hankkeella haetaan tutkimusryhmää tai hankekonsortiota, joka kykenee ohjausryhmän ohjauksessa selvittämään sote-palveluissa valinnanvapautta käyttävien tai harkitsevien asiakkaiden käyttäytymiseen vaikuttavia merkittäviä tekijöitä, palveluntuottajien ajattelu- ja toimintatapojen muutoksiin kannustavia tekijöitä, erilaisten korvausmallien toimivuutta sekä palveluntuottajien ja palveluita tarvitsevien maantieteellistä sijoittumista.

Selvitystyö tehdään palvelusetelikokeilun arvioinnin rinnalla ja sitä syventäen. Kontekstina on "Palvelut asiakaslähtöisiksi" -kärkihankkeeseen sisältyvät viisi alueellista palvelusetelikokeilua (Hämeenlinna, Jyväskylä, Keski-Uusimaa, Tampere ja Ylä-Savo). Palvelusetelikokeilun hankekaika päättyy 31.12.2018.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä tekijät vaikuttavat asiakkaiden käyttäytymiseen sosiaali- ja terveyspalveluissa (esimerkiksi asiakkaan suhtautuminen valinnanvapauteen)?
- Mitkä tekijät ohjaavat asiakkaan valintoja käytännössä (esimerkiksi erilaiset laatutekijät)?
- Miten tuottajan toimet vaikuttavat asiakkaan valintaan tai käyttäytymiseen?
- Minkälaisia kansainvälisiä esimerkkejä tai tutkimuksia on aiheesta?
- Mitä valinnanvapauden käyttäminen edellyttää erilaisilta asiakasryhmiltä? Esimerkiksi erilaiset palvelutarpeet tai työterveyshuollon asiakkaat.
- Minkälaiset kannusteet ovat olleet toimivia asiakkaan voimaannuttamiseksi ja kuinka näitä tulisi kehittää?

Tarvittaessa kysymyksiä täsmennetään ja ajantasaistetaan kevään 2018 aikana, kun palvelusetelikokeilujen tulokset alkavat hahmottua ja valinnanvapauslain valmistelu on pidemmällä. Hankkeen toteuttaminen edellyttää tiivistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta ohjausryhmän ja avainvirkamiesten kesken, jotka ohjaavat selvitystehtäviä ja täsmentävät tutkimuskysymyksiä.

Hakemuksessa toimijan tulee tiiviisti dokumentoida oma aikaisempi tutkimus- ja selvitystoiminta sosiaali- ja terveydenhuollon, käyttäytymistieteiden ja terveystaloustieteen alalla (erityisesti sellaiset tehtävät ja hankkeet, jotka liittyvät näihin alustaviin tutkimuskysymyksiin). Hakemuksen tulee sisältää alustava suunnitelma siitä millä tutkimus- ja arviointimenetelmillä ja aineistoilla tutkimuskysymyksiin vastataan.

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: [Maakuntauudistus](#), [Sote-uudistus](#)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Ennakointitietoa ja taustoitusta (ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysit), strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa ml. tilannekuva-analyysit, jälkiarviointia.

6.3 Sote ja maakuntauudistuksen sekä valinnanvapausvalmistelun pikaiset selvitystarpeet

B) Osuustoimintamuodon ja yleishyödyllisten yhteisöjen toiminnan edellytykset ja mahdollisuudet sosiaali- ja terveyspalveluissa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018 - 12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Sosiaali- ja terveyspalvelutuotanto on ollut jatkuvan muutoksen kohteena koko 2000 -luvun. Sote- ja maakuntauudistus uudistaa sote- palvelutuotannon rakenteita historiallisesti mullistavalla tavalla. Yleishyödylliset toimijat on nähty merkittävänä potentiaalina tuottamaan asiakaslähtöisiä palvelukonaisuuksia. Osuuskuntien ja kolmannen sektorin sote- palvelujentuottajien määrästä ja luonteesta ei kuitenkaan ole olemassa perustietopohjaa ja ajantasaisista tilastollista seuranta. THL:n viimeisimmät tilastot sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajarakenteesta ovat vuodelta 2010. Jo 2010 -luvun taitteessa oli nähtävissä yksityisen sektorin tuottamien sote-palveluiden voimakas kasvu erityisesti terveydenhuollossa. Trendi on voimistunut myös sosiaalipalveluissa. Sen sijaan kolmannen sektorin sote-palvelutuotannon kasvusta ja kehityksestä ei olemassa ajantasaista seurantatietoa. Tietopohjan luominen ja karttuminen ovat avainasemassa, jotta sote- palvelujen tuotantoa pystytään seuraamaan ajantasaisesti sekä kansallisesti että tulevissa maakunnissa. Kilpailukykyiset markkinat edellyttävät erilaisille palvelujentuottajille yhdenvertaista toimintaympäristöä.

Osuustoimintamuodossa tehdään merkittävää palvelualan liiketoimintaa niin finanssi- kuin vähittäiskaupan alalla. Osuuskuntamuoto saattaa tarjota mahdollisuuksia myös uudentyyppiselle käyttäjälähtöiselle ja yhteiseen päätöksentekoon käyttäjän kanssa perustuvalla kaupallisella ja yhteiskunnallisella yritystoiminnalla. Lisäksi sillä voisi mahdollisuuksia haastaa sote-palvelutuotantoa ja puhtaasti voittoa tavoittelevia kaupallisia toimijoita, mutta osuuskuntien ja yleishyödyllisten yhteisöjen tarjoamasta kapasiteetista ei ole riittävästi tietoa. Toistaiseksi sosiaali- ja terveyspalveluiden alalla toimivien tuottajien joukossa ei Suomessa ole ollut juurikaan merkittäviä osuuskuntamuotoisia toimijoita.

Tutkimushankkeessa tuotetaan tietoa nykytilanteesta osuuskunnista ja yleishyödyllisistä yhteisöistä sote-palveluiden tuottajina sekä selvitetään tietotuotanto- ja tilastotarpeita. Hankkeessa selvitetään osuustoiminnallisen ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden liiketoimintamuotojen mahdollisuuksia ja osuuskuntamuodon soveltamisen mahdollisia etuja ja ongelmia tulevaisuuden sote-markkinoilla.

Tutkimushankkeessa on tarkoitus analysoida sote-toimialan palvelutoiminnan ja asiakkaiden tarpei-

den näkökulmasta osuuskuntamuotoisen liiketoiminnan ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden mahdollisuuksia ja siihen liittyviä vaihtoehtoja. Tutkimuksessa selvitetään voivatko tutkittavat liiketoimintamuodot lisätä asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia ja osallisuutta tuotettavissa sote- palveluissa. Lisäksi selvitetään millaiset mahdollisuudet osuuskuntatoiminnalla on vähentää eriarvoisuutta, ja miten se voisi tunnistaa ja tavoittaa erityisen haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita ja tarjota nykyistä paremmin palveluja myös syrjäseuduilla. Tutkimushankkeessa selvitetään myös voivatko osuuskunnat ja yleishyödylliset yhteisöt lisätä osallisuutta esimerkiksi työllistämällä vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia kuten vammaisia, pitkäaikaistyöttömiä, maahanmuuttajia, jne.

Tutkimushankkeessa otetaan huomioon EU:n kilpailuoikeuden vaikutukset, tehdään sekä kansainvälistä että eri liiketoimintamallien välistä vertailua suhteessa osuuskuntatoimintaan, yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen ja järjestöihin sote-palvelujen tuottajina.

Tutkimushankkeen alustavista tuloksista toimitetaan väliraportti ennen 6/2018 ja loppuraportti keskeisine löydöksineen ja ehdotuksineen hankkeen päättyessä 12/2018.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitä ovat osuuskuntia ja yleishyödyllisiä yhteisöjä koskevat tieto- ja tilastotuottamisen pitkän tähtäimen tarpeet; millainen tietopohja ja sen seurantajärjestelmä tukisi sote- palvelutuotantoa maakunnissa? Miten tätä tietoa tulisi kerätä ja tuottaa systemaattisesti?
- Millaisia hyväksi todettuja tai lupaavia kansallisia osuuskuntamuotoisia tai yleishyödyllisiä yhteisöjä hyödyntäviä malleja voitaisiin hyödyntää kolmannen sektorin sote-palvelujen tuotannon kehittämisessä?
- Mitä lisäarvoa (suhteessa nykyisiin palveluntuottajiin ja nykytilanteeseen) ja kuinka paljon osuuskuntatoiminnan laajentaminen mahdollisesti toisi? Vai toisiko? Mitä osuuskuntatoiminnan laajentaminen edellyttää, jos sitä halutaan tietoisesti laajentaa?
- Millaisia toimenpiteitä (lainsäädäntö, tuen tarve, innovaatiot) edellytetään, että osuuskunnat saavuttaisivat yhdenvertaisen aseman ja kehittyisivät merkittävänä palvelujen tarjoajina sote- ja maakuntauudistuksessa suhteessa muihin liiketoimintamuotoihin?
- Miten osuuskuntatoimintaan perustuva palvelutuotanto vahvistaisi palveluiden asiakaslähtöisyyttä ja osallisuutta muihin yritysmuotoihin verrattuna?
- Miten osuuskuntien, yhteiskunnallisten yritysten ja sosiaalisten yritysten tarjoamat sote-palvelut voisivat muihin toimintamuotoihin verrattuna vähentää eriarvoisuutta ja tarjota sote-palveluja erilaisille erityisryhmille?
- Millaiset ovat osuuskuntien ja yleishyödyllisten toimijoiden mahdollisuudet työllistämisen näkökulmasta?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitus on tehnyt eduskunnalle hallituksen esityksen uusien maakuntien perustamista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtämisestä kunnilta maakunnalle ([HE 15/2017](#))

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- toimintavaihtoehtojen vertailua

6.3 Sote ja maakuntauudistuksen sekä valinnanvapausvalmistelun pikaiset selvitystarpeet

C) Maakuntien järjestäytymismallit sosiaali- ja terveysalan tutkimus, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan tukemisen näkökulmasta

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 250 000 €

Aikajänne: 2/2018-8/2019

Tietotarpeen kuvaus perusteluineen:

Maakunnan ja sen yhteistyötahojen tutkimus-, kehittämis-, ja innovaatio -toiminnalla (TKI) on merkittävä rooli maakunnan elinvoimaisuuden edistämässä. Tehtävä vaatii tietoihin pohjautuvaa monitieteistä ja poikkisektoraalista yhteistyötä lukuisten eri tahojen kanssa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. On myös tärkeää olla tuntemus kunkin alueen korkeakoulujen ja merkittävimpien yritysten tki-painotuksista ja kehittämistarpeista sekä Suomen globaaleista vahvuuksista ja niiden kehittämisestä kansallisesta näkökulmasta.

Maakunta- ja sotelain lakiluonnosten mukaan maakunta vastaa tulevaisuudessa alueensa sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisestä sekä alue- ja organisaatorajat ylittävästä kehittämis-yhteistyöstä sekä koordinoi ja ohjaa tuottajatasolla tapahtuvaa integroitua kehittämistyötä. Maakuntien järjestämän sosiaali- ja terveydenhuollon alueellista yhteensovittamista, kehittämistä ja yhteistyötä varten on viisi yhteistyöaluetta. Yhteistyöalueet sovittavat alueellista yhteistyötä ja arvioivat mm. osaamistarvetta ammatillisen osaamisen kehittämisessä yhdessä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa. Sote-järjestämislain mukaisesti maakuntien yhteistyösopimuksessa on sovittava yhteistyöstä ja työnjaosta koulutuksen, tutkimuksen ja kehittämistoiminnan toteuttamisessa. Valtakunnallista kehittämistä ohjaa ohjausyksikkö ja sote-neuvottelukunta. THL toimii seuranta- ja arviointitiedon kokoajana.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestäjän rooli TKI-toiminnassa on strateginen, koordinoiva ja uutta mahdollistava. Maakunta niin kehittää toimintaansa sisäisten käytäntöjen osalta, kuin toimii alueellisessa ja kansallisessa innovaatioekosysteemissä kasvua ja innovaatiotoimintaa tukevien palvelujen järjestäjänä. On tärkeää, että järjestäjä tunnistaa ja yhteen sovittaa toimintaan liittyvän kehittämisen ja kolmansien osapuolten kehittämistä tukevat palvelut maakunnan strategiaan. Sote-uudistuksen ja toiminnan tehostamisen myötä maakunnissa korostuu innovatiivisten hankintojen lisäksi eteenpäin katsova kehittäminen ja tutkimustiedon tuottaminen ja hyödyntäminen. Järjestäjän TKI-tehtävissä korostuu tietopohjainen yhteistyö tuottajaverkoston, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten, kuntien, elinkeinoyhtiöiden, liikelaitosten, yritysten, järjestöjen sekä tietyiltä osin valtion kanssa ja kansainvälisten toimijoiden kanssa.

Tähän asti suomalainen sosiaalialan ja terveyden tutkimus ja kehittäminen on vahvasti kytkeytynyt yliopistosairaaloihin, korkeakouluihin ja sosiaalialan osaamiskeskuksiin. Sosiaali- ja terveysalan tutkimusyhteisöä on koottu terveysalan tutkimus- ja innovaatiostrategian mukaisesti alakohtaisiksi osaamiskeskittymiksi luomalla yhteistyömalleja, jotka kokoavat yhteen yliopistosairaaloiden, korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja yritysten osaamista ja resursseja. Näiden tavoitteena on nopeuttaa uusien hoitojen, tuotteiden ja palvelukonseptien kehittämistä.

Selvityksen tavoitteena on selvittää:

- Miten maakuntien ja yhteistyöalueiden sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus-, kehittämis-, ja innovaatiotoiminnan (TKI-toiminnan) koordinointi on käynnistynyt maakunnissa ja millaisia mal-

leja tai rakenteita sen järjestämiseksi on suunnitteilla?

- Miten olemassa olevat rakenteet tukevat maakuntien järjestäytymistä TKI-toiminnan osalta?
- Minkälaisia hyviä käytäntöjä on olemassa saatujen tulosten laajempaan levittämiseen?

Selvityksen tavoitteena on sidosryhmäkeskustelun ja taustaselvityksen avulla kartoittaa miten olemassa olevat rakenteet tukevat maakuntien järjestäytymistä, arvioida rahoituksen riittävyyttä ja tehokkuutta ja antaa ehdotuksia siitä, miten nykyinen tutkimus- ja kehittämistoiminta tulisi vielä paremmin organisoida.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten alue- ja organisaatorajat ylittävä kehittämistyö on maakunnassa organisoitu?
- Miten muu alueellinen yhteistyö esimerkiksi kasvupalvelujen osalta järjestäytyy? Esimerkiksi Team Finland/Business Finland -yhteistyö?
- Miten TKI-toiminnan ohjausta, seurantaa ja vaikuttavuutta voidaan vahvistaa?
- Miten tehokkaasti rahoitus toimii?
- Millä rakenteilla viisi yhteistyöaluetta voisivat parhaiten vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollon osaamistarpeen arviointia ja ammatillisen osaamisen kehittämistä ja henkilöstövoimavarojen vaikuttavaa käyttöä yhteistyössä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa?
- Miten yhteistyötä kuntien sekä koulutus-, kehittämis- ja tutkimustoimintaa harjoittavien organisaatioiden kanssa tulee vahvistaa?
- Mitä asioita kannattaisi maakunnan ja yhteistyöalueiden näkökulmasta tehdä kansallisesti yhteistyössä?

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: [Maakuntaudistus](#), [sote-uudistus](#)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Ennakointitietoa ja taustoitusta (ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysit), strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa ml. tilannekuva-analyysit, toimintavaihtoehtojen vertailua

6.3 Sote ja maakuntauudistuksen sekä valinnanvapausvalmistelun pikaiset selvitystarpeet

D) Maakuntien ja yhteistyöalueiden järjestäytyminen ja varautuminen tiedolla johtamisen näkökulmasta

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 250 000 €
Aikajänne: 2/2018-5/2019

Tietotarpeen kuvaus perusteluineen:

Hallituksen esitys (HE 15 2017) eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi mukaan Suomeen muodostetaan 18 maakuntaa. Maakuntien keskeisiä tehtäviä olisivat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuolto ja pelastustoimi. Lisäksi erikseen valmistellaan eräiden elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten, työ- ja elinkeinotoimistojen ja aluehallintovirastojen sekä maakuntien liittojen ja ympäristöterveydenhuollon tehtävien siirtäminen maakuntien vastuulle.

Maakunnalle ollaan asettamassa sen toiminnan ja talouden seurantavelvollisuus, velvollisuus tuottaa toimintaa ja taloutta koskevia tietoja sekä velvollisuus julkaista toteuma- ja tavoitetietoja. Lisäksi maakunnalle palveluja tuottaville yksityisille palveluntuottajille asetetaan velvollisuus toimittaa maakunnalle palveluntuottajien toimintaa ja taloutta koskevia tietoja. Maakuntien erityisenä vastuuna on toiminnan vaikuttavuus ja resurssien tehokas käyttö ja ohjaus. Tässä maakunnan ylisektoraalisten toimien ja vaikuttavuuden arviointi ohjaa yhteistoimintaan palvelun asiakaslähtöisiin prosesseihin ja hyvinvoinnin tavoittelemiseen.

Uudistuksen pitkän aikavälin vaikutukset riippuvat olennaisesti siitä, miten maakunnat toteuttavat ja johtavat niiden järjestämisvastuuta ja kuinka valtakunnallinen ohjaus, julkinen palvelujen laatua ja saatavuutta koskeva tieto sekä digitalisaatio tukee tavoitteiden saavuttamista.

Maakunnille siirtyvää toimintaa tukevien tieto- ja viestintätekniisten palvelujen ja ratkaisujen käyttö ja digitalisaation kehitysaste vaihtelee suuresti tehtävälaittain. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestäminen ja tuottaminen edellyttää jo nyt digitaalisessa muodossa olevan tiedon käsittelyä ja käyttämistä. Myös muiden maakunnalle siirtyvien tehtävien osalta on toimialasta riippuen olemassa kansallisia järjestelmiä (esim. työvoimapalvelut) tai kunnallisia järjestelmiä (esim. lomituspalvelut), joiden kautta palveluita ohjataan. Muutoksessa on huolehdittava siitä, että eri tietojärjestelmistä kertyvä tieto on käytettävissä eri käyttötarkoituksissa, erityisesti johtamisessa.

Selvityshanke tuottaa tietoa Kustannus- ja vaikuttavuustiedon kehittäminen ja tietopohjatarpeet -muutosohjelman tueksi. Nykyinen soten kustannus- ja vaikuttavuustieto-ohjelma (KUVA) nivotaan yhteen osaksi VNK:n koordinoimaa maakuntatieto-ohjelmaa, jonka tarkoituksena on luoda perusteet maakuntia koskevalle tiedolla johtamiselle ja sitä tukevalle tiedonhallinnalle. Yhden muutosohjelman alaprojektin (6.) *Kansallisen ja maakuntien tietojohdamisen tilannekuva-huoneen kehittäminen* tarkoituksena on tukea johtamisen tietotarpeiden edellytyksiä. Tällä TEAS-selvityksellä voidaan tuottaa taustatietoa myös tämän työn tueksi. Selvityksen tuloksia on tarkoitus hyödyntää myös maakuntien muutosjohtamisen tukena.

Selvityksen tavoitteena on kartoittaa:

- Miten tietojohdaminen toteutuu tai suunnitellaan toteutuvan eri maakunnissa sekä yhteistyöalueilla ja mikä on sen merkitys johtamisen kehittämisessä, erityisesti tarvittavan osaamisen ja muutoksen johtamisen näkökulmasta?
- Millaisia tuloksia nykyisillä tietojohdatusmenetelmillä on saatu? Mitä hyväksi todettuja tiedolla johtamisen tapoja tai järjestelmiä voitaisiin hyödyntää muissakin maakunnissa tai yhteistyöalueilla?
- Miten maakunnat ovat varautuneet poikkihallinnolliseen tiedolla johtamiseen?
- Miten maakunnat ovat varautuneet maakunta- ja sote-uudistusten mukanaan tuomiin tiedolla johtamisen tarpeisiin? Millaisia koordinaatorakenteita tai -malleja sen tueksi on rakennettu tai on suunnitteilla? Mitkä toimijat, tekijät ja rakenteet ovat valmistelussa mukana ja mikä on niiden rooli?
- Miten tietoon pohjautuvasti sosiaali- ja terveystalveta jhdetaan ja miten tietohallintoa on tarkoitus sen pohjalta kehittää?

Ja selvittää:

- Millaisia muutostarpeita maakuntauudistus asettaa olemassa oleville tiedolla johtamisen käytännöille?
- Mitä toimiva tiedolla johtaminen edellyttää johtamiskulttuurilta?
- Miten tiedolla johtamisen tieto eri maakunnista saadaan valtakunnallisesti vertailukelpoiseksi?
- Miten tiedolla johtamisen ohjausta, seurantaa ja vaikuttavuutta maakunnissa voidaan vahvistaa?
- Mitä tiedolla johtamisen näkökulmasta pitäisi maakunnan ja yhteistyöalueiden näkökulmasta tehdä kansallisesti yhteistyössä?
- Millä tavoin tiedot tulisi mahdollisimman tehokkaasti saada johtamisen käyttöön ja mitä esteitä tehokkaalle käytölle on olemassa?
- Millaiset tiedot ovat relevantteja maakuntien eri tietojohdatusmenetelmien käytössä?
- Miten tietojohdatus voi tukea muutospöcessia, sen seurantaa ja ohjausta kansallisesti ja maakunnissa?

Tutkimusryhmän tulisi tehdyn selvitystyön pohjalta myös esittää konkreettisia ja toteuttamiskelpoisia kehittämisohdotuksia maakuntien tietojohdatusmenetelmien kehittämiseksi. Tarvittaessa hankkeen ohjausryhmä tarkentaa tutkimuskysymyksiä kevään 2018 aikana. Hankkeen liikkeellelähtövaiheessa sovietaan tutkimuksen raportoinnin aikatauluista, jotta nämä parhaalla mahdollisella tavalla tukevat poliittikkavalmistelua.

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

[Maakuntauudistus](#)

[Sote-uudistus](#)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Ennakointitietoa ja taustoitusta (ml. olemassa olevan tiedon meta-analyysit), strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa ml. tilannekuva-analyysit, toimintavaihtoehtojen vertailua

6.5 Alueellinen tilinpitojärjestelmä ja kansantuotteen mittaaminen maakunnittain

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018 – 12/2018

Tietotarpeen kuvaus ja perustelut:

Aluetilinpito on kansantalouden tilinpidon alueellisesti laajennettu ja tarkennettu erittely. Kansantalouden kysyntä- ja tarjontaerät voidaan aluetilinpidon menetelmin jaotella seutukunnittain, maakunnittain ja suuralueittain – jopa kunnittain. Aluetilinpidon yksittäiset erät ovat samat kuin kansantalouden tilinpidossakin: yksityinen ja julkinen kulutus, investoinnit, vienti sekä tuonti. Aluetilinpito tarjoaa mahdollisuuden seurata taloudellista kehitystä vuosittain alue- ja paikallistasolla sekä vertailla eri alueiden kehitystä toisiinsa yhteismitallisesti samalla menetelmällä tuotetulla erittelyllä. Siten aluetilinpidon tuottamaa tietoa voidaan käyttää hyväksi seurannassa, taloudellisessa ohjauksessa ja päätöksenteossa. Alueellinen tilinpito tuottaa tärkeää tietoa myös aluetason päättäjille itselleen.

Tällä hetkellä käytössä olevat alueittaiset kysyntä- ja tarjontataulut sekä panos-tuotos –taulukko, joita Tilastokeskuksen vuosittain julkaisema aluetilinpitotilasto hyödyntää ovat peräisin tilastovuodelta 2002. Toisin sanoen alueelliset tiedot alkavat menettää luotettavuuttaan, koska tuotantomenetelmät ja –rakenne sekä kysynnän erät ovat muuttuneet parin vuosikymmenen aikana paljon. Maakuntauudistus luo erityisen tarpeen tietojen ajantasaisuudelle ja luotettavuudelle, koska tietoja tullaan tarvitsemaan taloudellisen elinvoimaisuuden seurantaan sekä maakunnan vastuulla olevien palvelujen ohjaukseen sekä rahoitustarpeen mitoittamiseen. Julkisen ja yksityisen sektorin välisten tulonsiirtojen määrittäminen jää myös määritelmällisesti panos-tuotos-taulukoiden ulkopuolelle. Siksi olisi tärkeää kehittää myös kysyntä- ja tarjontatauluja täydentävät alueelliset sosiaalitalinpidon matriisit, jotka sisältävät eri sektoreiden toimijoiden väliset tulonsiirrot. Kyseisiä tauluja voidaan myös suoraan hyödyntää alueellisissa numeerisissa yleisen tasapainon makromallisissa, kuten VATT:n VERM-malli tai Helsingin yliopiston RegFinDyn-malli.

Kansantalouden tilinpito muodostaa aggregaattitason tiedot, jotka jakautuvat alueittaiseksi bruttokansantuotteeksi. Jakautuminen johdetaan maantieteellisiin taloudellisiin yksiköihin eri tietolähteistä. Näitä ovat mm. yritysrekisterin toimipaikka-aineistot, yritysten rakennetilastot, kuntien ja kuntayhtymien talous- ja toimintatilasto, valtion tilinpäätösaineisto, maatalouden yritys- ja tulotilasto, luottolaitosten tilinpäätösaineistot, henkilöverotuksen tilastot, asuntokantatiedot, kulutustutkimus ja ajoneuvorekisterit.

Maantieteellisten alueiden tarkastelu ja vertailu kiinnostaa valtion, maakuntien ja kuntien päätöksentekijöiden lisäksi myös useita tutkimuslaitoksia ja tutkijoita. Jos uudempaa tietopohjaa alueellisen tilinpidon menetelmälle ei saada, johtaa tietojen puuttuminen usein eri asiantuntijoiden näkemysten ja olettamusten perusteella rakennettuun kuvaan alueiden taloudellisesta suorituskyvystä. Menetelmän päivittäminen luo yhteismitallisen perustan seurannalle ja tutkimukselle jatkossa. Panos-tuotos –taulukon ja siitä johdettujen menetelmien uudistaminen osana aluetilinpidon järjestelmää mahdollistaa jatkossa tuotannon ja työllisyyden aluetilien laadintapohjan päivityksen virkatyönä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat alueelliset ja toimialoitteiset erot tuotanto- ja kustannusrakenteissa?

- Miten verot ja tulonsiirrot kohdistuvat ja jakautuvat alueellisesti?
- Mikä on paikallis- ja muun julkishallinnon kysynnän ja oman tuotannon rooli aluetalouksissa?
- Mikä on tuottavuuskehityksen tilannekuva alueellisesti?

Hankkeen tuotos:

Aluetilinpidon tuotantoa varten luodaan uusi panos-tuotos –taulukko ja menetelmä, jolla bruttokansantuote-erät voidaan tarkasti ja luotettavasti eritellä eri alueiden kontribuutioiksi kysyntä- ja tarjontaeristä koko kansantalouden tasolla. Lisäksi tuotetaan suoraan hyödynnettävissä oleva tietopohja alueellisille makromalleille.

Loppuraportin tulee kuvata, uutta päivitettyä menetelmää soveltaen bruttokansantuotteen jakautuminen maakunnittain.

Mahdolliset linkit valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

- Maakuntaudistus
- Hallituksen työllisyystavoite
- Kannustinloukkujen purkaminen
- Metsätalous
- Aluehallinto ja aluepolitiikka

Tietotuotannon pääasialliset muodot:

Ennakointitietoa ja taustoitusta sekä tilannekuva-analyysia

6.6 Maakuntaudistus ja uudet yhteistyörakenteet sivistyksen ja hyvinvoinnin edistämiseksi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €

Aikajänne: 2/2018 – 6/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Vuoden 2020 alussa toteutuva maakuntaudistus muuttaa merkittäväällä tavalla valtion, maakuntien ja kuntien välistä tehtävien ja resurssien jakoa. Aluekehittämissä järjestelmä uudistuu ja valtion ja alueiden yhteistyön ja vuoropuhelun luonne muuttuvat. Samassa yhteydessä uudistuu koulutuksen ja kulttuurin alueviranomaiskenttä, kun ELY-keskukset ja maakuntien liitot lopettavat toimintansa. Lisäksi liikunta- ja nuorisosektorin alueellinen hallinto siirtyy uuteen Luova-virastoon.

Selvityksessä tarkastellaan maakuntaudistuksessa käynnissä olevia uudistamisprosesseja sivistyssektorin näkökulmasta. Erityisenä huomionkohteena ovat maakuntaudistuksessa syntyvät koulutuksen ja kulttuurin yhteistyörakenteet ja toiminnot. Lisäksi selvitetään kunnan terveyden ja hyvinvoinnin edistämistehtävän yhteyspintaa liikunta- ja nuorisosektorin osalta suhteessa maakuntaan.

Nuorisotoimessa tunnistettuja yhteyspintoja on etenkin Ohjaamo-toiminnassa. Koulutuksessa yhteistyöaloja ovat mm. opiskeluhoito sekä 2. ja 3. asteen koulutuksen järjestäjien kanssa tehtävä

yhteistyö. Liikuntatoimessa tärkeää on liikuntaneuvonnan palveluketju kunnan ja maakunnan sote-palvelujen välillä. Vastaavia yhteyspintoja on myös kuntien ja maakuntien kulttuuriin liittyvissä tehtävissä.

Selvitystyö kytkeytyy hallitusohjelman maakuntauudistukseen sekä Osaaminen ja koulutus - kärkihankekokonaisuuteen ja [Sivistys- ja sotepalvelut lapsi- ja perhelähtöisiksi \(LAPE\) selvityshenkilökartoitukseen](#).

Hankkeessa:

- a) kartoitetaan koulutuksessa ja kulttuurissa maakunnissa olevat sekä maakuntalain ja ALKE-lain myötä käynnistettävät konkreettiset yhteistyörakenteet, yhteyspintapalvelut ja hyvät yhteistyön toimintamallit
- b) selvitetään toimivan ja yhtenäisen opiskeluhuollon muodostamista sekä uusien moniammatillisten yhteistyökäytäntöjen kehittämistä kunnan, maakunnan ja opetuksen järjestäjien välillä.
- c) kartoitetaan liikunta- ja nuorisotoiminnan alojen yhteistyörakenteita ja yhteyspalveluita sekä hyviä yhteistyön toimintamalleja kunnan ja maakunnan sote-palvelujen välillä.

Selvityksessä tehdään ehdotus siitä, mitkä olisivat sellaiset maakuntalain- ja ALKE-lain myötä käynnistettävät hyvän yhteistyön toimintamallit, joiden avulla toimet voitaisiin jatkossa järjestää tehokkaasti ja siten, että eri toimijoiden resurssit ja osaaminen voidaan hyödyntää tehokkaasti.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitkä ovat nykyiset ja maakuntauudistuksen myötä 1.1.2020 lähtien sekä maakuntalain ja ALKE-lain myötä uudet maakunnalliset yhteistyörakenteet ja toiminnot koulutuksessa, opiskeluhuollossa ja kulttuurissa sekä kunnan terveyden ja hyvinvoinnin edistämistehtävässä liikunta- ja nuorisosektorin osalta alueviranomaiskentän muuttuessa sekä ELY-keskusten ja maakuntien liittojen lopettaessa toimintansa
- Mitkä olisivat sellaiset maakuntalain ja ALKE-lain myötä hyvän yhteistyön toimintamallit, joiden avulla toimet voitaisiin jatkossa järjestää tehokkaasti ja siten, että eri toimijoiden resurssit ja osaaminen voidaan hyödyntää tehokkaasti sekä kehittää pitkäjänteisesti erilaisin yhteistyömuodoin

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys tukee maakuntalain ja ALKE-lain mukaista maakuntauudistuksen toimeenpanoa ja sillä on yhteys hallitusohjelman kärkihankekokonaisuuteen '[Osaaminen ja koulutus](#)' sekä [Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaan \(LAPE\)](#)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- maakuntauudistusta tukeva hyvien käytäntöjen kartoitus
- kartoituksessa saatujen toimintavaihtoehtojen vertailu
- politiikkatoimien arviointi

7. HALLITUKSEN KIVIJALKAHANKKEET

7.1 Valtion omistajaohjauksen muutosten vaikutusten arviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018–1/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Valtion omistamien yhtiöiden arvo on Suomessa poikkeuksellisen suuri. OECD:n mukaan eurooppalaisessa vertailussa Suomi on kärjessä. Suomen valtio omistaa osakkeita kaikkiaan yli viidessäkymmenessä merkittävässä yhtiössä. Valtion yhtiöomistuksen arvo vuonna 2016 oli noin 29 miljardia euroa. Omistukset voidaan jakaa kaupallisesti toimiviin ja erityistehtävayhtiöihin.

Valtion toiminta omistajana perustuu lakiin valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta (L 1368/2007, "omistajaohjauslaki"). Hallitus linjaa omistajapolitiikkaa mm. kerran hallituskaudessa annetuilla periaatepäätöksillä. Valtio-omistajan tavoitteena kaupallisesti toimivissa yhtiöissä on kulloinkin parhaan taloudellisen kokonaistuloksen saavuttaminen. Tätä arvioidaan kannattavuuden ja omistaja-arvon pitkäjänteisen kasvun perusteella. Valtion erityistehtäviä toteuttavissa yhtiöissä kannattavuuden lisäksi pyritään hyvään yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen kokonaistulokseen, jota arvioidaan ensisijaisesti sen perusteella, miten ja millaisilla kustannuksilla yhtiö täyttää yhteiskunnallisen palvelutehtävänsä. Omistajapolitiikan toimeenpanemiseksi valtio harjoittaa omistamiinsa yhtiöihin kohdistuvaa omistajaohjausta. Omistajaohjauksella tarkoitetaan äänioikeuden käyttämistä yhtiökokouksissa sekä muita toimenpiteitä, joilla valtio osakkeenomistajana myötävaikuttaa omistamiensa yhtiöiden hallintoon ja toimintaperiaatteisiin.

Valtion omistajapolitiikassa ja omistajaohjauksessa tapahtui merkittäviä muutoksia noin 10 vuotta sitten, kun markkinaehtoisesti toimivien yritysten omistajaohjaus keskitettiin valtioneuvoston kansliaan. Uudistuksen keskeinen motiivi oli omistajaohjauksen eriyttäminen sääntely- ja viranomaistehtävistä. Tavoitteena oli myös yhdenmukaistaa omistajaohjauksen valmistelua ja toteuttamista. Hieman myöhemmin valtion ei-strategiset osakeomistukset sijoitettiin erilliseen holding-yhtiöön, Solidiumiin. Perusteena oli mm. omistajan mahdollisuus reagoida riittävän nopeasti markkinoilla tapahtuviin muutoksiin. Omistajaohjauslakia uudistettiin vuonna 2016 mm. mahdollistamaan erityisen valtion kehitysyrityksen perustaminen. Kehitysyrityksen tarkoituksena on uuden yritystoiminnan synnyttäminen, yhtiöiden pääomarakenteen vahvistaminen sekä yritysjärjestelyiden tehokas toteuttaminen.

Hankkeen tarkoituksena on arvioida vuoden 2004 jälkeen harjoitetun omistajapolitiikan ja omistajaohjaukseen tehtyjen uudistusten onnistuneisuutta yleisesti ja suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Tehtävä edellyttää julkilausuttujen tavoitteiden identifioimista ja kriittistä tarkastelua sekä valtion, yritysten että kansantalouden näkökulmasta. Hankkeen tulee sisältää ehdotus siitä, miten tavoitteiden saavuttamista voidaan käytännössä mitata. Yhtenä arviointimenetelmänä on kansainvälinen vertailu, jota voidaan hyödyntää sekä toiminnan vaikuttavuuden että vaihtoehtoisten toimintamallien arvioinnissa. Tutkimuksessa on myös syytä tarkastella valtion yritysomistuksen kehitystä ja perusteluita ottaen huomioon taloudellisen toimintaympäristön muutokset.

Tutkimuksessa tulee hyödyntää keskeisiä julkisia aineistolähteitä mm. omistajaohjauksen vuosiker-

tomukset, valtion omistajapolitiikkaa koskevat valtioneuvoston periaatepäätökset VTV:n tuloksellisuustarkastuskertomukset sekä olemassa olevat valtion yritysomistusta ja omistajaohjausta koskevat arvioinnit (mm. Solidium-työryhmä, 2015). Lisäksi hankkeen käytössä ovat VNK:n omistajaohjausyksikön kanssa hankkeen liikkeellelähtövaiheessa erikseen sovittavat luottamukselliset aineistot (muistiot, raportit ja tuloksellisuus-, vastuullisuus ja muut olennaiset seuranta-aineistot). Tutkimussuunnitelmasta riippuen kysymykseen voivat tulla myös keskeisten toimijoiden haastattelut (ohjaajat ja ohjattavat) sekä yritysaineistojen käyttö (esimerkiksi Tilastokeskuksen yritysrekisteri ja tilinpäätösaineistot). Kansainvälinen vertailu tulee perustua mahdollisimman ajantasaiseen aineistoon ja Suomen kannalta relevanttiin maajoukkoon. Tähän joukkoon lukeutunee ainakin Ruotsi, jossa valtion yritysomistus on myös mittavaa ja jossa on kokemuksia erilaisten omistajaohjausratkaisujen käytöstä (ks. esim. SOU 2012:14). Valtion omistajapolitiikkaan liittyviä tietolähteitä löytyy kootusti omistajaohjausyksikön kotisivuilta (<http://vnk.fi/omo>).

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten valtion yritysomistus on pääpiirteissään kehittynyt Suomessa ja mitkä ovat olleet kehityksen taustalla vaikuttavat periaatteet ja käytännön tekijät?
- Miten ja missä valtion omistajapolitiikka on määritelty? Mitkä ovat olleet sen tavoitteet ja niissä tapahtuneet keskeisimmät muutokset?
- Miten valtion omistajapolitiikkaa on toimeenpantu ja miten omistajaohjausta on kehitetty?
- Mitkä ulkoiset tekijät ovat muovanneet omistajapolitiikan ja -ohjauksen kehitystä?
- Miten valtion omistajapolitiikka ja sen toimeenpano suhteutuvat relevantteihin verrokkimaihin?
- Omistajapolitiikan ja -ohjauksen arviointi:
 - tavoitteiden selkeys ja relevanssi
 - toimeenpanon keinot, tehokkuus ja ongelmakohtat
 - tavoitteiden saavuttaminen
- valtion omistuksen ulkoisvaikutukset (mm. kilpailu/pääomamarkkinat/yhteiskuntavastuu)
- Miten vuoden 2016 periaatepäätöksen linjaukset näyttäytyvät suhteessa aikaisempiin omistajapolitiikan tavoitteisiin ja olemassa olevaan omistajaohjauksen organisointiin?
- Mitkä ovat valtion omistajapolitiikan vahvuudet ja heikkoudet ja miten omistajapolitiikkaa tulisi kehittää, jotta se olisi tuloksekkampaa ja vaikuttavampaa (ottaen huomioon valtion yritysomistuksen eri ulottuvuudet).

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: Hanke tuottaa tietoa seuraavan hallitusohjelman laatimisen tueksi ja tarjoaa samalla alustavan arvion vuoden 2016 periaatepäätöksessä määritellyistä omistajaohjauksen linjauksista.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi: politiikkatoimien arviointi

7.2 Strateginen pelotevaikutus, ydinaseet ja Eurooppa: kiristynyt ilmapiiri, koventunut retoriikka ja kehittyvät kapasiteetit

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €
Aikajänne: 3/2018-5/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Ydinaseet ovat julkilausutusti olennainen osa pelotetta, jonka turvin Nato-maat ja erityisesti niiden vastustajaksi yhä voimakkaammin itsensä asemoiva Venäjä pyrkivät suojelemaan suvereniteettiaan ja turvaamaan kansalliset intressinsä. Myös konventionaalinen sotilaallinen voima ja uudet kyvyt, kuten kyber, voivat toimia pelotteena.

Viime vuosien aikana Euroopan turvallisuustilanne on heikentynyt: Venäjä miehittää Krimin niemimaata ja jatkaa horjuttamistoimiaan Ukrainassa; Baltian ja Itämeren alueella on kasvatettu sotilaallinen kapasiteetti (ml. valmiutta) ja harjoitustoimintaa on aktivoitu. Retoriikka on koventunut, eikä uhkaavilta tilanteiltakaan ole välttytty. Ydinaseet, niiden merkitys pelotteena ja niiltä suojautuminen ovat nousseet agendalle tavalla, jota ei ole nähty sitten kylmän sodan päättymisen.

Venäjän ydinasejärjestelmien modernisointi on hyvässä vauhdissa; lännessä asejärjestelmien uudistamista suunnitellaan ja ohjustorjuntakykyä kehitetään. Samaan aikaan pyrkimykset ydinaseriisuntaan polkevat paikoillaan. INF-sopimus (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) on vaarassa romuttua kokonaan, eikä uuden START-sopimuksen jatkosta ole takeita.

Tutkimus tarkastelee pelotevaikutuksen merkitystä suurvaltasuhteisiin ja erityisesti eurooppalaiseen tilanteeseen liittyen sekä huomioiden siihen liittyvät poliittiset, strategiset, teknologiset kuin kansainvälisoikeudellisetkin näkökohdat. Hanke hyödyntää sekä kotimaista että ulkomaista asiantuntemusta.

Tutkimuskysymyksiä:

- Kylmän sodan aikainen strateginen asetelma tunnetaan hyvin, mutta mikä tilanne on tämän päivän Euroopassa?
- Mikä on pelotteen merkitys eurooppalaisessa turvallisuusjärjestelmässä?
- Minkälaista ydinasepolitiikkaa keskeiset toimijat harjoittavat ja miksi?
- Millä tavoin ydinaseet toimivat strategisena pelotteena ja miten uudet teknologiat (hypersooniset taistelukärjet, risteilyohjukset, torjuntajärjestelmät) ovat vaikuttaneet ja tulevat vaikuttamaan yhtäältä sotilasstrategiseen tilanteeseen ja toisaalta ydinaseiden pelotevaikutukseen erityisesti Euroopassa?
- Voiko ydinasejärjestelmien teknologinen kehitys madaltaa niiden käyttökynnystä?
- Miten tilanteeseen vaikuttavat konventionaaliseen varustautumiseen ja voimatasapainoon liittyvät mahdolliset muutokset sekä tavanomaisen aseteknologian kehittyminen?
- Miten erilaiset sopimusjärjestelyt ja niistä käytävät neuvottelut (valvonta, riisunta, rajoittaminen, leviämisen estäminen) näyttäytyvät pelotevaikutuksen analyysin näkökulmasta?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimus tukee Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittista suunnittelua sekä ennakointitoimintaa. Suomi edistää asteittaista ydinaseriisuntaa, jonka päämääränä on ydinaseeton maailma. Suomi kehittää aloitteita luottamusta lisääviksi toimiksi, joiden tavoitteena on ei-strategisten ydinaseiden aiheuttaman vaaran vähentäminen.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit

7.3 Kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän tila ja kehitystrendit

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 euroa

Aikajänne: 3/2018 – 5/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Monissa viimeaikaisissa analyyseissa on esitetty huoli sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän kohtaamista kasvaneista haasteista. Tämä koskee erityisesti kansainvälistä ihmisoikeusjärjestelmää. Vaikka ihmisoikeustilanne on monilta osin parantunut viimeisten vuosikymmenten ja vuosien aikana, raportoidaan ihmisoikeusloukkauksia jatkuvasti kaikkialla maailmassa. Vakavimmat loukkaukset tapahtuvat kriisialueilla sekä epädemokraattisissa valtioissa. Ihmisoikeudet ja niiden yleismaailmallinen luonne ovat viime vuosina joutuneet puolustuskannalle myös demokraattisissa länsimaissa, joissa erityisesti vähemmistöjen oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen ei ole itsestäänselvyys ja joissa ihmisoikeudet asetetaan usein vastakkain sellaisten arvojen kanssa kuten hyvinvointi, turvallisuus ja kansallinen identiteetti.

Euroopassa ja Suomessakin muuttoliiketilanne on herättänyt keskustelua turvapaikanhakijoiden ihmisoikeuksien toteutumisesta niin lähtö-, kauttakulku- kuin kohdealueillakin. Eurooppalaisissa valtioissa ehdotettu politiikkatoimenpiteitä, joiden seurauksena pakolaisten ja siirtolaisten ihmisoikeuksien toteutuminen voisi olla uhattuna. Terrori-iskut ovat voimistaneet vaatimuksia turvallisuusviranomaisten valtuuksien kasvattamisesta jopa Euroopan ihmisoikeussopimuksen kustannuksella. Julkistalouden säästökuurien on esitetty heikentävän kansalaisten taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Keskustelu YK:ssa paljastaa, ettei naisten oikeuksista, liittyen mm. seksuaali- ja lisääntymisterveyteen, vallitse poliittista yksimielisyyttä.

Ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonta on muutostilassa, mistä kertoo Euroopan ihmisoikeussopimus -järjestelmän reformi sekä YK:n ihmisoikeussopimusten valvontaelinten vahvistamisen uudistaminen. Valvontaelinten tavanomaisten uudistuspyrkimysten rinnalla on kuultu kuitenkin myös useilta tahoilta voimakkaita vaatimuksia mm. YK:n ihmisoikeusneuvoston uudistamiseksi. Uudistamispyrkimysten sekä niiden vastustamisen taustalla on sekä käytännöllisiä että poliittisia motiiveja.

Hankkeen avulla pyritään selkiyttämään keskustelua kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän tilasta ja kehitystrendeistä. Se taustoittaa ja arvioi ihmisoikeuksien toteutumista eri puolilla maailmaa, mutta myös valtioiden toimintaa ja näiden keskinäistä dynamiikkaa tärkeimmillä poliittisilla ihmisoikeusfoorumeilla (erit. ION). Erityinen huomio kohdistetaan Euroopan ja Suomen kannalta oleellisiin kysymyksiin.

Tutkimus tehdään empiirisen aineistoon sekä muiden tuottamaan arviointi- ja analyysitietoon nojaten, kansainvälisiä lähteitä ja kansainvälistä ihmisoikeusjärjestelmää tuntevien tahojen asiantunteudesta hyväksi käyttäen.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mikä on ihmisoikeuksien tila tämän päivän maailmassa?
- Millaisia toimeenpanon haasteita liittyy kansalais- ja poliittisten oikeuksien sekä toisaalta taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseen (vähemmistönäkökulma huomioiden)?
- Minkälaisia normien sisältöön, instituutioiden toimintaan, normiston toimeenpanoon ja toteutumiseen liittyviä moninaisia uhkia, haasteita ja rikkomuksia kansainväliseen ihmisoikeusjärjestelmään kohdistuu?
- Minkälaisia paineita kohdistuu erityisesti YK:n ihmisoikeusneuvostoon? Minkälaisia muutospaineita on odotettavissa lähitulevaisuudessa ja miltä suunnalta?
- Miten kestävän kehityksen tavoitteet näkyvät tai miten niiden tulisi näkyä kansainvälisillä ihmisoikeusfoorumeilla?
- Millä osa-alueilla haasteet ovat suurimmat?
- Miten sukupuolten tasa-arvoa ja naisten oikeuksia (ml. seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet) edistetään ja tulisi edistää ihmisoikeusfoorumeilla? Mitkä muutostekijät koskettavat erityisesti Eurooppaa, Euroopan unionia ja Suomea?
- Miten Suomen YK-toiminnan (ml. ION-jäsenyyden) kautta voidaan parhaiten edesauttaa positiivisia kehityskulkuja?
- Miten Suomi voi parhaiten edistää ihmisoikeuksiin liittyviä tavoitteitaan EU-, EN- ja ETYJ-yhteyksissä?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tietotarve liittyy hallitusohjelman sekä ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon tavoitteisiin edistää kansainvälistä vakautta, rauhaa, demokratiaa, ihmisoikeuksia, oikeusvaltioperiaatetta ja tasa-arvoa Suomessa, Euroopassa ja globaalisti. Tutkimuksen avulla tuetaan hallinnonalojen tulevaisuuskaatsien valmistelua sekä Suomen valmistautumista YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsenyyskampanjaan kaudelle 2022-2024. Tuloksia hyödynnetään myös Suomen toiminnassa muissa kv. järjestöissä kuten Euroopan neuvostossa ja Etyjissä.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- toimintavaihtoehtojen vertailua

7.4 Kansalaisten ja turvapaikanhakijoiden oikeusapupalvelujen saatavuus ja laatu

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 200 000 €

Aikajänne: 2/2018-3/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää ihmisten kokemuksia julkisen oikeusavun palveluista. Tutkimukseen sisältyisi mm kysely minkälaisiin asioihin he ovat tarvinneet oikeudellista apua, miten he ovat saaneet tietoa oikeusapupalveluista ja ovatko he saaneet tarvitsemansa avun.

Osana tutkimusta selvitetään turvapaikan hakijoiden kokemuksia julkisesta oikeusavusta, kuten siitä, miten he ovat saaneet tietoa oikeusapupalveluista, löytäneet palveluja tarjoavat tahot ja ovatko palvelut olleet riittäviä.

Lisäksi selvitetään talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden odotuksia ja tarpeita talous- ja velkaneuvonnasta, joka on siirtymässä vuoden 2019 oikeusaputoimistojen tehtäväksi.

Tutkimusta tarvitaan oikeusapupalvelujen strategista suunnittelua ja oikeusapulainsäädännön muutostarpeiden arviointia varten.

Tutkimuskysymyksiä:

Tiedonsaanti palveluista:

- Mistä asiakas on saanut tietoa oikeusavusta?
 - Onko tieto ollut riittävää/ymmärrettävää/oikeaa?
 - Ovatko palveluista kertovat verkkosivut ymmärrettävät, onko henkilökunta osannut kertoa asiasta ymmärrettävästi (ml. kustannukset)?
 - Minkä kanavien avulla asiakas haluaa saada palvelua? Onko esim. halukas käyttämään sähköisiä tai etäpalvelua?
- Osaako asiakas arvioida itse, onko hänellä oikeus oikeusapuun?

Palvelujen saavutettavuus:

- Onko odotusaika ajan saamiseksi ollut kohtuullinen?
- Onko avustaja ollut tavoitettavissa riittävän hyvin?
- Onko asiakas saanut palvelua helposti omalla äidinkielellään?
- Onko tarvittava tulkkaus ollut sujuvasti saatavilla?
- Ovatko toimipisteet hyvien kulkuyhteyksien päässä ja toimitilat asianmukaiset?
- Onko asiakas ohjattu tarvittaessa käyttämään muita palveluja ja onko avustaja huomannut muun avun kuin oikeusavun tarpeen?

Palvelujen toimivuus:

- Onko kohtelu ollut asianmukaista, ammattitaitoista ja luottamusta herättävää?
- Onko asiakas oman kokemuksensa mukaan saanut tarvitsemansa avun oikeusaputoimistosta/ yksityiseltä avustajalta?
- Ovatko asiakkaalle syntyvät kustannukset ennakoitavissa?
- Onko toimeksiannon hoitaminen tapahtunut kohtuullisessa ajassa?
- Onko oikeusapupäätös ymmärrettävä?

Muut kysymykset:

- Jos oikeusaputoimisto tarjoaisi sovittelupalveluja, olisiko valmis käyttämään niitä ja millaisissa asioissa?
- Miten palvelut toimivat ja mitä parannettavaa niissä mahdollisesti on?

Tutkimuksessa tulisi soveltuvin osin eritellä, onko kyseessä turvapaikka-asia, onko palvelun tarjoaja ollut oikeusaputoimisto vai yksityinen avustaja, eriteltynä asia-, ikä-ryhmittäin ja alueittain, jne. Kysymykset soveltuvat myös oikeusapu- ja edunvalvontapiirien muihin palveluihin, yleiseen edunvalvontaan ja talous- ja velkaneuvontaan.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Turvapaikan hakijoiden tilanteeseen on kiinnitetty huomiota maahanmuuton ministeriryhmässä. Talous- ja velkaneuvonta on päätetty siirtää hallituksen kehyspäättöksellä oikeusaputoimistojen tehtäväksi vuoden 2019 aikana.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- politiikkatoimien arviointia

7.5 Lähiympäristön laatu koetun turvallisuuden lisäämisessä ja rikosten ehkäisemisessä

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018- 3/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Lähiympäristön suunnittelulla voidaan parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta sekä vähentää rikosten tekomahdollisuuksia. Hyvä lähiympäristö myös koetaan turvalliseksi. Lähiympäristön viihtyisyydellä ja turvallisuudella on suuri merkitys hyvinvoinnille sekä alueiden arvon säilymiselle, elinvoimalle ja kilpailukyvyille. Uusia lähiympäristöjä suunniteltaessa ja vanhoja lähiympäristöjä uudistettaessa luodaan turvallisempia tiloja, jotka tarjoavat vähemmän rikostilaisuuksia ja joissa ihmiset tuntevat olonsa turvallisemmaksi ja viihtyvät siellä. Esimerkiksi julkiset tilat suunnitellaan suurille käyttäjämäärille, jolloin syntyy enemmän luonnollista valvontaa tai jalankulkuväylät ja alikulkutunnelit valaistaan hyvin, jotta mahdollisille rikoksentekeijöille ei jää piilopaikkoja. Ongelmallisia lähiympäristöjä ovat yksipuoliset, ajoittain autioituvat kaupunkialueet, joilla vain joinakin vuorokauden aikoina on ihmisvirtojen luomaa luonnollista valvontaa ja turvaa. Näitä ovat esimerkiksi alueet, joilla on paljon toimistotiloja, mutta ei asuinrakennuksia ja palveluita. Sekoittamalla erilaisia asuntotyypppejä ja asuntojen hallintamuotoja voidaan ehkäistä lähiympäristöjen väestö- ja sosiaalisen rakenteen yksipuolistumista ja sosiaalista eriytymistä.

Lähiympäristöllä tarkoitetaan ihmisten päivittäisen toiminnan kannalta tärkeää ympäristöä, jota luodaan mm. asemakaavoituksen, rakennusten ja kaupunkitilojen suunnittelun yhteydessä.

Kaupungit vastaavat monista keskeisistä toiminnoista, joilla on vaikutuksia lähiympäristön turvallisuuteen. Näitä ovat alueiden käyttö, suunnittelu ja rakentaminen sekä asumispolitiikka. Turvalli-

suusvaikutusten arviointi edellyttää mm. kaupungin rakennusvalvonnan, kaavoituksen, teknisen toimen sekä pelastustoimen ja poliisin tehostettua yhteistyötä.

Turvallisuusseikkojen huomioon ottaminen jo suunnitteluvaiheessa on taloudellisesti kannattavaa. Se saattaa rakentamis- ja tai korjausvaiheessa tuottaa hieman lisää kustannuksia, mutta nämä kustannukset tulevat nopeasti takaisin onnettomuuksien, tapaturmien, rikosten ja ilkvallan määrän vähentyessä sekä myöhemmin tehtävien korjaustarpeiden vähentymisenä. Kansainvälisesti on olemassa esimerkkejä (esim. Business Improvement Districts –ohjelmat), joissa yhteisö on otettu mukaan suunnitteluun ja erilaisilla mm. tilannetorjunnan keinoilla on saatu suuria kustannushyötyjä turvallisuuden parantamisessa.

Hankkeen tavoitteena on selvittää, miten lähiympäristön suunnittelulla voidaan parantaa turvallisuutta ja ehkäistä väkivaltaa ja muita rikoksia sekä asuinalueilla että julkisissa ja puolijulkisissa kaupunkitiloissa, mm. koulualueilla ja kauppakeskuksissa. Lähiympäristön turvallisuuden varmistaminen on vaativa tehtävä varsinkin niitä tiivistettäessä, mikä on usein tarpeen taloudellisen tehokkuuden ohella myös ekologisista ja sosiaalisista syistä. Tiivistämistarve ja -mahdollisuus koskevat erityisesti kasvavia kaupunkiseutuja.

Tilanne lähiympäristöjen suunnittelun osalta muuttuu ELY -keskusten toiminnan päättyessä ja maakuntahallinnon alkaessa. On tarpeen selvittää, miten kestäväällä tavalla turvallisten lähiympäristöjen säilyttämisen ja kehittämisen edellytykset jatkossa turvataan.

Hankkeessa rakennetaan tilannekuva kokoamalla katsaus kirjallisuudesta ja hyvistä toteutuneista suunnittelutapauksista. Niiden perusteella vertaillaan vaihtoehtoja ja määritellään uusia suunnitteluperiaatteita, joita testataan reflektoiden käynnissä oleviin kaavoitus- ja suunnitteluprosesseihin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten lähiympäristön suunnittelussa otetaan huomioon turvallisuusnäkökulmat ja rikosten ja ilkvallan ehkäisy? Mitkä tekijät ensisijaisesti ohjaavat suunnittelua? Mitkä edistävät ja mitkä estävät turvallisuusnäkökulmien ja rikosten ehkäisyn huomioon ottamista? Miten asukkaat osallistetaan suunnitteluprosessiin?
- Mitä yhteistyömuotoja tulisi aktivoida tai ylläpitää eri ministeriöiden, maakuntien ja kuntien sekä toimijoiden kesken?
- Voidaanko ottaa käyttöön muuta kuin informaatio-ohjausta (kunta - maakunta, poliisi/muu viranomainen - kuntakaavoittaja)?
- Miten ohjausvälineitä ja ohjausta sekä menettelytapoja on kehitettävä, jotta kunnat ja maakunnat pystyvät varmistamaan kilpailukykyisen lähiympäristön laadun?
- Mitkä ovat turvallisen lähiympäristön kustannushyödyt ja miten tätä näkökulmaa voitaisiin hyödyntää suunnittelussa paremmin?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Turvallisesti yhdessä –kansallinen rikosentorjuntaohjelma (OM 30/2016), Sisäisen turvallisuuden strategia 2017

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

- ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- kustannusanalyysit.

7.6 Rikoksilla oireilevien nuorten palveluiden tehokkuus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018-1/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Nuorten syrjäytymisen ennalta estämiseen ja rikoksilla oireilevien nuorten tukemiseen panostetaan paljon. Työtä tehdään lastensuojelun, etsivän nuorisotyön, työvoimaviranomaisten ja järjestöjen toimesta, ja meneillään on monenlaisia hankkeita. Kuitenkin meillä on vain vähän tietoa näiden hankkeiden vaikuttavuudesta nuorten elämään ja siitä, kuinka kustannustehokkaita nämä hankkeet ovat. Jotta rikoksia ehkäisevään toimenpiteeseen kannattaa ryhtyä, tulee sen myös vähentää rikollisuuden haittoja vähintään yhtä paljon kuin toimenpiteen toteuttamisesta aiheutuu kustannuksia.

Sisäisen turvallisuuden strategiaan on kirjattu ehdotus, jonka mukaan nuorten syrjäytymiskehitykseen puututaan mahdollisimman varhain moniammatillisin keinoin sekä tuetaan ja levitetään viranomaisten sekä lasten ja nuorten parissa toimivien järjestöjen yhteistyöhön perustuvia syrjäytymistä ennalta estäviä toimintamalleja kuten Ankkuri-malli ja Ylihyvä juttu -toimintamalli. Lisäksi ehdotetaan, että laaditaan syrjäytymiseen liittyvän rikollisuuden vähentämisen toimintamalli, jossa rikosprosessiin sovitetaan yhteen eri viranomaisten toiminnot ja muiden, ennalta ehkäiseviä palveluita tuottavien tahojen toimenpiteet koordinoitusti ja yksilön tarpeet huomioiden. Toimintamallissa eri vaiheiden toimenpiteet ottavat yksilöllisesti huomioon tekijöiden rikollisuuteen vaikuttavat keskeiset seikat. Toimintamalli huomioi erityisesti rikoksilla oirehtivat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret miehet. Toimintamalli pannaan toimeen valtioneuvoston alaisten viranomaisten osalta ohjauksen keinoin ja muiden kanssa yhteistyömenettelyillä. Hallituksen toimintasuunnitelman toteutuksessa vuosille 2017–2019 on yhtenä tavoitteena toteuttaa toimenpiteet lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten määrän vähentämiseksi.

Tämän hankkeen tavoitteena on selvittää syrjäytymisvaarassa olevien rikoksilla oirehtivien nuorten tukipalvelujen tehokkuutta ja kustannushyötyjä. Hankkeessa kirjataan auki, miten nykytilanteessa kartoitetaan rikoksilla oireilevien yksilölliset tukitarpeet ja miten nämä tarpeet otetaan huomioon tukea tarjottaessa. Lisäksi kartoitetaan, miten hyvin nykyiset palvelut vastaavat rikoksilla oireilevien nuorten yksilöllisiä tarpeita, ovatko palvelut tehokkaasti ja laajasti käytössä, mitkä niiden kustannushyödyt ovat ja miten palveluja voidaan kehittää.

Hankkeen tutkimuskysymyksiä täsmennetään hankkeen ohjausryhmässä sisäisen turvallisuuden strategiassa OM:n vastuulle esitetyn turvallisuuden tukemiseen liittyvän toimenpiteen toteuttamisen yhteydessä. Tutkija kytketään hankkeeseen heti alkuvaiheessa ja tutkimuksen tuloksia hyödynnetään kehitettäessä toimintamallia rikoksilla oirehtivien nuorten palveluun ohjaamiseen ja tukemiseen ja mahdollisuuksien mukaan mallin arvioinnissa. Kysymyksenasettelua tarkennetaan yhdessä toteuttajan kanssa liikkeellelähtövaiheessa.

Tutkimus toteutetaan haastattelemalla viranomaisia ja rikoksilla oireilevia nuoria.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitä tietoa aiheesta on käytettävissä ja miten tätä voidaan hyödyntää suunniteltavissa toimenpiteissä?
- Miten viranomaiset kartoittavat rikoksilla oireilevien yksilölliset tarpeet? Onko tarpeiden arviointi systemaattista? Miten nämä yksilölliset tarpeet otetaan huomioon palveluihin ohjattaessa? Onko olemassa kansainvälisiä, Suomeen sovellettavia kartoittamisen malleja (esim. Baro Helsingin lastensuojelu)?
- Miten hyvin nykyiset palvelut esim. Ankkuri, Ohjaamo, Ylihyvä juttu, etsivä nuorisotyö, työpajatoiminta, luottohenkilötoimintamalli yms. ottavat yksilölliset tarpeet huomioon ja miten hyvin ne ovat kyenneet tukemaan rikoskierteessä olevia nuoria rikoksettomuuteen?
- Kuinka hyvin nämä palvelut tavoittavat rikoksilla oireilevat nuoret, jotka eivät ole helposti tavoitettavissa eivätkä "kiinnity" palveluihin? Millaisia keinoja käytetään nuorten tavoittamiseen ja miten nuorten tavoittamisessa hyödynnetään yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa? Miten kiinnittymistä voitaisiin nuorten näkökulmasta parantaa?
- Mikä on nykyisen rikosprosessi- ja rangaistusten täytäntöönpanoketjun ja sen käytäntöjen ennalta estävä vaikutus (esim. syyttäjän puhuttelu) uusintarikollisuuteen?

Hankkeessa voidaan suunnitella myös toteutettavissa oleva tutkimuksellinen koeasetelma, jolla voitaisiin kartoittaa eri toimenpiteiden vaikuttavuutta. Lisäksi selvitetään toimintamallien kustannus-hyötyjä.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hankkeen tuloksia hyödynnetään Hallituksen toimintasuunnitelman toteutuksessa vuosille 2017-2019, missä yhtenä tavoitteena on toteuttaa toimenpiteet lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten määrän vähentämiseksi sekä Sisäisen turvallisuuden strategian nuoriin kohdistuvan toimenpiteen toteutuksessa.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Voivat olla esimerkiksi:

- ennakointitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit,
- strategian toimeenpanoa tukevaa tietoa, mukaan lukien tilannekuva-analyysit,
- toimintavaihtoehtojen vertailua,
- kustannusanalyysijä.

7.7 EU turvallisuusyhteisönä - arvo- ja asenneperusta

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018–9/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

EU luotiin Euroopan turvallisuuden takaajaksi ja siitä kehittyi myös globaalin turvallisuuden edistäjä. EU-turvallisuustoimet ovat vahvistuneet sisäisen turvallisuuden sektorilla ja globaalikysymyksissä ja puolustusulottuvuuden kehittyminen on edistänyt EU-turvallisuusyhteisön kehittymistä. 2000-luku on osoittautunut hyvin haasteelliseksi toiminta- ja turvallisuusympäristön muutosmoninaisuuden seurauksena. EU on ristiaallokossa ja turvallisuusyhteisönä murroksessa.

Poliittiset päätöksentekijät kehittävät EU-turvallisuusyhteisöä reaktiivisessa suhteessa turvallisuusympäristöön ja perustuen jäsenmaiden poliittiseen tahtoon. Poliittinen tahto puolestaan heijastelee kansalaisten pysyvämpää asenneilmastoa ja heilahtelevaa sosiaalista mielialaa, jotka asettavat odotuksia ja rajoitteita politiikalle. Viimeaikaiset tapahtumat ja kehityskulut - arabimaailman epävakaus ja turvapaikkakriisi, euroskeptisyys, geopolitiittinen muutos, ilmastonmuutos, mediaympäristön muutos ja popularisoituminen, nationalistinen populismi, oikeusvaltioperiaatteen kyseenalaistaminen, talouskriisit, terrorismi ja väkivaltainen radikalisaatio, Venäjän toiminta, Yhdysvaltojen poliittinen epävakaus - synnyttävät kansalaisten keskuudessa odotuksia ja vaatimuksia ja toisaalta kritiikkipohjaa.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten kansalaiset ymmärtävät ja kokevat EU:n turvallisuusyhteisönä (tietämys, merkitys ja sisältö)? Onko EU-turvallisuusyhteisöä olemassa kansalaisten näkökulmasta?
- Millaiset arvot ja asenteet tukevat ja mitkä heikentävät turvallisuusyhteisöä?
- Millaisia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia on valtioiden/yhteiskuntien välillä niiden asenneilmastossa ja sosiaalisessa mielialassa? Millaisia suomalaisia erityispiirteitä on löydettävissä?
- Miten ja millaiset arvot ja asenteet suuntaavat eurooppalaista ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa (esim. äänestyskäyttäytyminen)?
- Mitkä ovat asenne- ja arvoympäristön asettamat rajoitteet ja mahdollisuudet turvallisuuden keskeisillä politiikkaloilla?
- Miten voidaan tukea EU-turvallisuusyhteisön vahvistumista kansalaisen näkökulmasta: miten myönteisiä kehityskulkuja vahvistetaan ja miten kielteisiä torjutaan?
- Mikä on turvallisuusyhteisön nykytila ja kehittymisen suunta arvo- ja asenne näkökulmasta?

Hankkeessa analysoidaan esimerkiksi keskeistä asenne- ja arvotutkimusta ja määritetään näiden yhteyttä EU-turvallisuusyhteisön edellytyksiin, mahdollisuuksiin ja rajoituksiin turvallisuuden keskeisillä politiikkaloilla.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: Ulko- ja turvallisuuspolitiittinen selonteko, Puolustus selonteko, Sisäisen turvallisuuden strategia, maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikka, EU-politiikka (myös pj-kautta taustoittava)

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi: Taustoitukset, toimintaympäristöanalyysi, ennakoiva tieto

7.8 Yhdysvallat-Kiina-Venäjä ja muuttuva maailmanjärjestys - vaikutukset Euroopalle ja Suomelle

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €
Aikajänne: 2/2018–10/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Globaali toimintaympäristö on muutoksessa. Kansainvälinen vakaus on heikentynyt ja kasvaneesta keskinäisriippuvuudesta huolimatta kansainvälinen yhteistyö on vaikeutunut. Kansainvälinen järjestelmä on sääntö- ja sopimusperusteinen, mutta sitä sävyttää moninaiset ristivedot, järjestelmää ylläpitävät ja sitä hajottavat voimat. Keskinäisriippuvuuden eri ulottuvuudet, uudet esimerkiksi teknologiaan, energiaan ja tuotantotalouteen liittyvät toimintamallit ja ratkaisut vaikuttavat voimakkaasti kansainvälisen järjestelmän dynamiikkaan.

Suurvaltadynamiikka ei ole menettänyt merkitystään: Yhdysvaltojen, Kiinan ja Venäjän toiminta ja keskinäiset suhteet määrittävät järjestelmän vakautta. Suurvaltojen keskinäiset voimasuhteet muuttuvat pakottaen ne asemoimaan itsensä muuttuvassa järjestelmässä. Kiina on nouseva suurvalta ja Venäjä pyrkii säilyttämään asemansa voimatekijänä. Yhdysvaltain johtoasemaan perustunutta liberaalia järjestelmää kyseenalaistetaan, sen rinnalle luodaan vaihtoehtoisia järjestelyitä ja instituutioita; alueelliset valtakeskittymät voimistuvat; vanhojen liittoumien kestävyyttä koetellaan. Uudessa tilanteessa suurvallat saattavat turvautua yhä useammin voimapolitiikan menetelmiin.

Globaalin toimintaympäristön ja suurvaltojen keskinäisen dynamiikan muutokset vaikuttavat Suomen kansainväliseen asemaan, turvallisuuteen ja toimintakykyyn sekä mahdollisuuksiin hyötyä avoimesta kansainvälisestä talousjärjestelmästä.

Tutkimuksen avulla luodaan selkeä kuva muodostumassa olevasta kansainvälisestä järjestelmästä, suurvaltojen asemasta ja keskinäisistä suhteista, sekä tärkeimmistä vaikutuksista mm. vakauteen, liittosuhteisiin, järjestelmän sääntöperustaisuuteen, arvopohjaan ja toimintatapoihin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten USAn suhteellinen valta-asema kehittyy? Miten USAn isolationismin ja internationalismin variaatiot vaikuttavat järjestelmään?
- Millaiseksi Kiinan asema kehittyy (potentiaali, kv. toiminnan suunta ja intensiteetti)?
- Miten Venäjä jatkaa suurvaltidentiteetin vahvistamista ja miten sen asema kehittyy?
- Mitkä ovat edellä mainittujen valtioiden keskinäiset dynamiikat ja miten ne vaikuttavat kansainväliseen järjestelmään (mm. liittosuhteet, arvopohja, sääntöperustaisuus, maailmantalous)?
- Mitkä ovat dynamiikkojen vaikutukset turvallisuuteen ja vakauteen?
- Millaisia uusia dynamiikkoja (esim. hybridivaikuttaminen) on ennakoitavissa sodan ja rauhan rajan edelleen hämärtyessä? Entä syntyykö uusia konfrontaatiopintoja tai eskalaatiopisteitä?
- Millaisia ovat globaalihallintaan (toimijat, instituutiot, muodot) kohdistuvat muutospaineet ja minkälaiset kehityskulut ovat todennäköisiä?

- Mikä on muuttuvan suurvaltadynamiikan vaikutus Euroopan unioniin? Mikä on EU:n asema muodostuvassa järjestelmässä?
- Miten edellä mainitut kehityskulut vaikuttavat Suomen turvallisuuteen, asemaan ja toimintaedellytyksiin eri toimialoilla?

Hanke arvioi ja vetää yhteen olemassa olevaa tietoa kansainvälisen järjestelmän kehityksestä ja suurvaltadynamiikasta vastaten yllä tunnistettuihin tietotarpeisiin sekä analysoiden ja kiteyttäen vaihtoehtoisia kehityskulkuja. Tutkimuksen toteuttaminen edellyttää laajapohjaista tutkimusryhmää. Lisäksi suositellaan kansainvälisten asiantuntijoiden käyttöä.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: Puolustuselonteko, Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, yhteinen ennakointitoiminto, lisäksi käynnissä sääntöperustaista liberaalia järjestelmää sekä Venäjän ja Kiinan suhteita tarkastelevia tutkimushankkeita (UM).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi: ennakoivan tietopohjan tuottaminen (suurvaltasuhteet, kansainvälinen järjestelmä, EU ja Suomi - turvallisuus ja vakaus).

7.9 Yksilön toimintakyky, resilienssi ja kokonaisturvallisuus

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 300 000 €
Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Resilienssi voidaan yleistäen määritellä yksilön ja yhteiskunnan ominaisuudeksi, joka auttaa selviämään muutostilanteissa. Yksilön ominaisuutena resilienssi on lähellä Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa käsiteltyä henkistä kriisinkestävyttä. Yksilön kautta resilienssi-ominaisuus kanavoituu väestön ja yhteiskunnan ominaisuudeksi. Yhteiskunnan turvallisuusstrategian mukainen materiaallinen ja institutionaalinen varautuminen sekä toimintakykyinen ja resilientti väestö muodostavat yhteiskunnan kriisinkestävyden perustan.

Yhteiskunnan arvot ja asenteet ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisten muutosten kanssa. Yhteiskunnan jatkuva muutos asettaa puolestaan muuttuvia vaatimuksia niin yksilöille kuin yhteisöille. Entiset vahvuudet voivat muuttua heikkouksiksi ja päinvastoin. Keskeisenä resilienssin kasvualustana pidetään luottamusta yhteiskuntaan, sen instituutioihin ja jäseniin sekä osallisuuden ja toimintakyvyn tunnetta.

Tutkimus- ja ennakointitiedon perusteella on tunnistettu useita kehityskulkuja, jotka voivat heikentää luottamusta oikeusvaltioon tai yhteiskunnan sisäistä luottamusta ja yhteenkuuluvuutta (esim. arvojen heterogeenisuus, eriarvoistuminen, eriytyminen, luottamus koulutukseen, medialukutaidon puutteet, osallisuus yhteiskuntaan). Näillä puolestaan on selviä liittymäpintoja turvallisuuden tunteeseen sekä haluun osallistua turvallisen yhteiskunnan rakentamiseen. Kielteinen kehityskulku voi heijastua epäsuotuisasti esim. maanpuolustusasenteisiin, sisäiseen turvallisuuteen ja rikosten määrään. Muutokset voivat heikentää myös kykyä toimia yhteiskunnan hyväksi. Lisäksi yksilön resilienssiin voi liittyä ilmiöitä ja kehityskulkuja, joita ei ole toistaiseksi tunnistettu tai analysoitu.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mistä tekijöistä yksilön resilienssi suomalaisessa yhteiskunnassa muodostuu (ml. fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky)?
- Minkälaisia yksilön osaamista, taitoja, kykyjä ja valmiuksia tarvitaan nykyisessä toiminta- ja turvallisuusympäristössä? Minkälaisia kehityskulkuja on nähtävissä, joihin tulisi varautua?
- Miten yksilön resilienssiä voidaan arvioida, seurata ja kehittää?
- Miten edistetään ja vahvistetaan resilienssiä?
- Miten vahvistetaan osallistumista ja osallistamista turvallisen yhteiskunnan rakentamiseen?

Tutkimuksen tuloksena tulee määritellä käsite yksilön resilienssi suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa sekä luoda arviointi- ja seurantamalli yksilön resilienssille. Hankkeessa tulee tarkastella eri väestöryhmiä tarkoituksenmukaisella tavalla jaoteltuna. Kansainvälistä tutkimusta tulee hyödyntää. Hanke edellytetään toteutettavaksi monitieteisellä konsortiolla. Hankkeen tavoitteena on tuottaa laaja-alaista ja monipuolista tietoa päätöksenteon tueksi. Tutkimuksen tulee tuottaa konkreettisia toimenpide-ehtotuksia.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: Hallitusohjelma (varautumisen keinot), Yhteiskunnan

turvallisuusstrategia, Sisäisen turvallisuuden strategia, Puolustuselonteko, Kansallinen rikosentor-juntaohjelma, Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi: Taustoittava ja ennakoiva tieto, toimen-pidesuositukset.

7.10 Kestävän kehityksen innovaatiot Agenda 2030 toimeenpanon tukemiseksi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018–12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Agenda 2030 edellyttää kaikkien eri toimijoiden mukaantuloa, jotta kehityshaasteisiin olisi mahdol-lista vastata vuoteen 2030 mennessä. Se edellyttää yksityissektorin osallistumista sekä uudenlaisia kestävän kehityksen innovaatioita. Kestävää kehitystä edistävien tuotteiden, palvelujen ja osaami-sen markkinat tulevat kasvamaan globaalisti erittäin voimakkaasti¹. Esimerkiksi Business & Sus-tainable Development Commission arvioi, että Agenda 2030 luo yrityksille globaalisti 12 biljoonan dollarin markkinat. Tarkastelu perustuu neljään sektoriin, jotka ovat ruoan tuotanto ja maatalous, kaupungistuminen, energia ja materiaalit sekä terveys ja hyvinvointi.

Suomalaiset yritykset ja tutkimuslaitokset ovat aktiivisia kehittämään uusia, kestävän kehityksen mukaisia ratkaisuja ja innovaatioita em. sektoreilla mutta myös muilla, kuten uusien teknologioiden hyödyntäminen (ympäristö, koulutus, terveys, pankkisektori), katastrofivalmius, viranomaisjärjes-telmät, vesi ja sanitaatio sekä uusiutuvan energian tuotanto.

On tarpeen saada kokonaiskuva em. sektoreiden innovaatioista sekä selvittää, mitkä ovat kestävän kehityksen innovaatioiden markkinamahdollisuudet sekä tuottaa tietoa siitä, mitkä ovat Suomen vahvuudet markkinatarpeisiin vastaamisessa.

Tutkimuksen tuottaman tiedon avulla voidaan kehittää olemassa olevia politiikkatoimia, jotta tuki-mahdollisuuksia voidaan tarkentaa erityisesti suomalaisittain vahvimmille sekä globaalisti nouseville kestävän kehityksen kasvusektoreille. Lisäksi tutkimus tuottaa tietoa siitä, millaisia uusia politiikka-toimia tarvitaan sekä siitä, millaisia yhteistyömalleja sekä klustereita tarvitaan yritysten, kv. järjestö-jen, julkisten toimijoiden ja kansalaisjärjestöjen kesken Agenda 2030 tavoitteiden toteuttamiseksi.

Lisäksi selvitys tuottaa tietoa kestävän kehityksen innovaatioiden kaupallistamisesta sekä siitä, mit-kä ovat näiden innovaatioiden kaupallistamisen esteet ja pullonkaulat.

Tutkimuskysymyksiä:

- Millaisia kestävän kehityksen innovaatioita Suomessa on kehitetty Agenda 2030:n kehityshaas-teisiin vastaamiseksi, ja millaiset markkinanäkymät näille innovaatioille on? Selvityksessä hyö-dynnetään keskeisiä tutkimuksia (esim. Luke, Syke, GTK, VTT yliopistot ja korkeakoulut) sekä rahoittajien kehittämishoelmia (mm. Tekes ja UM).
- Mitkä yritykset ovat näitä innovaatioita kehittäneet?

¹ Better Business, Better World. January 2017.

- Mitä tarvitaan, jotta em. innovaatioista syntyy kaupallistettavia vientituotteita ja -palveluita sekä kokonaisvaltaisia ratkaisuja?
- Miten yritysten ja tutkimuslaitosten välistä yhteistyötä voidaan edistää/millaisia ekosysteemeitä tarvitaan em. tavoitteen saavuttamiseksi? Selvityksessä tulee tarkastella myös globaalia yhteistyötä ja rahoitusmahdollisuuksia.
- Miten politiikkatoimia ja julkisia palveluja (esimerkiksi Business Finlandin palvelut) pitää kehittää, jotta em. innovaatiot ja yritykset pääsevät paremmin kansainvälisille markkinoille?
- Miten politiikkatoimia ja julkisia palveluja (esimerkiksi Business Finlandin palvelut) pitää kehittää, jotta em. innovaatiot ja yritykset pääsevät paremmin mukaan kv. järjestöjen, julkisten toimijoiden ja kansalaisjärjestöjen hankintoihin ja ohjelmiin?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Selvitys tukee hallitusohjelman mukaista kehityspoliittista selontekoa sekä hallituksen kestävän kehityksen suunnitelmaa (Agenda 2030). Tietotarve kohdentuu sen toimenpiteeseen 1.6. "kestävän kehityksen innovaatiot" sekä poikkileikkaavaan periaatteeseen B2 (johdonmukaisuus ja globaali kumppanuus/ vahvistetaan globaalia kumppanuutta).

Selvitys tukee elinkeino- ja innovaatiopolitiikkaa ja tuottaa tietoa sen kehittämiseksi - erityisesti siihen, miten voidaan ratkaista yhteiskunnallisia, globaaleja kehityshaasteita sekä miten vaikuttavuusliiketoimintaa (business with impact) pitäisi kehittää.

Lisäksi selvityksellä on mahdollisuus tuottaa lisätietoa Agenda 2030 –toimeenpanosuunnitelman indikaattoreiden kehittämiseen, mm. "resurssiviisas talous ja hiilineutraali yhteiskunta", "luonnon ja ympäristön tila", "globaali vastuu ja johdonmukaisuus" sekä "koulutus ja osaamisen kehittäminen" -teemojen tiedontuotannon osalta.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Ennakointitieto ja taustoitus, ml olemassa olevan tiedot meta-analyysit, haastattelut, työpajat sekä kyselyt. Tietotuotannon tulee olla julkaisukelpoisena raporttina, tiivistettynä powerpoint-esityksenä sekä sen julkistamiseksi tulee järjestää rajattu/julkinen keskustelutilaisuus.

8. MUUT

8.1 Tutkimustiedon hyödyntäminen lainvalmistelussa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 150 000 €

Aikajänne: 2/2018-2/2019

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Tietoon perustuva valmistelu ja siihen liittyvä päätöksenteko ovat keskeisiä hyvän lainvalmistelun periaatteita. Hyvän lainvalmistelun tulee perustua laaja-alaiseen ja luotettavaan tietoon hankkeen kannalta merkityksellisistä tosiseikoista ja oikeusjärjestyksen vaatimuksista. Vaikka tutkimustietoa olisi tarjolla runsaasti, lainvalmistelijan näkökulmasta haasteena voi olla muun muassa tiedon hajainen saatavuus sekä se, ettei valmistelijalla ole riittäviä valmiuksia tai aikaa kartoittaa ja perehtyä aihetta koskevaan tutkimustietoon. Haasteita voi myös liittyä siihen, miten tutkimustieto saadaan kanavoitua valmistelun ja sitä koskevan päätöksenteon oikeisiin vaiheisiin.

Tutkimustiedon hyödyntämisestä päätöksenteon tukena on viime vuosien aikana toteutettu useita tutkimuksia ja selvityksiä. Sen sijaan tarkempi analyysi siitä, millainen rooli tutkimustiedolla on lainvalmistelussa ja yksittäisissä hankkeissa, on jäänyt vähemmälle. Aihepiiriä koskevissa aikaisemmissa tutkimuksissa on muun muassa havaittu, että valmistelun tiukat aikataulut ja resurssien puute voivat asettaa rajoitteita tutkimustiedon käytölle. Mahdollisesti samoista syistä johtuen lainvalmisteluun liittyvää ohjeistusta ja suosituksia ei ole pystytty täysimääräisesti toteuttamaan valmistelussa.

Tässä hankkeessa tarkastellaan tutkimustiedon hyödyntämistä lainvalmistelussa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa. Tutkimustieto ymmärretään hankkeessa laajasti sisältäen tutkimuskirjallisuuden lisäksi monipuolisen tutkijoiden asiantuntemuksen hyödyntämisen. Tutkimuksessa selvitetään laajemmalla analyysillä, miten tutkimustietoa ja tutkijoiden asiantuntemusta on käytetty ministeriöiden lainvalmisteluhankkeissa. Samassa yhteydessä tarkastellaan, miten tutkimustieto on vaikuttanut valmistelua koskeviin päätöksiin. Keskeisenä tavoitteena tutkimuksessa on kartoittaa hyviä käytäntöjä tutkimustiedon hyödyntämisestä sekä selvittää mahdollisia haasteita ja esteitä tutkimustiedon käytölle käytännön lainvalmistelutyössä. Tutkimushankkeen tavoitteena on siis tuottaa tietoa tutkimustiedon käytön nykytilasta lainvalmistelussa sekä tarjota konkreettisia, hyviksi havaittuja käytäntöjä, joilla tutkimustiedon hyödyntäminen saadaan nivottua osaksi lainvalmistelua.

Lainvalmistelun prosessioppaassa (<http://lainvalmistelu.finlex.fi/>) on kuvattu lainvalmisteluhankkeen eteneminen ja sen vaiheet. Tietoa tulisi käyttää systemaattisesti valmisteluprosessin ja sitä koskevan päätöksenteon eri vaiheissa. Prosessikuvausta hyödyntäen hankkeessa tarkastellaan tutkimustiedon hankkimista ja hyödyntämistä lainvalmistelun eri vaiheissa, aina hankkeen esivalmistelusta jatkovalmisteluun saakka.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten ja missä lainvalmistelun vaiheissa tutkimustietoa ja tutkijoiden asiantuntemusta hyödynnetään?
- Mihin tarkoitukseen ja kenen käyttöön tutkimustietoa tuotetaan (esim. valmistelijalle taustatiedoksi, tukemaan poliittista tai hallinnollista päätöksentekoa)?
- Miten tutkimustieto on vaikuttanut lainvalmistelun sisältöön ja päätöksiin (käynnistäminen ja lähtökohdat mukaan lukien)?

- Millaista tutkimustietoa lainvalmistelussa käytetään (kansainvälinen, kotimainen, vertaisarvioitu, selvitykset, satunnaistetut koeasetelmat)?
- Kuinka yleisesti lainvalmisteluhankkeita varten on teetetty tutkimuksia/selvityksiä? Mistä ja kenen toimesta tällaisia tutkimuksia/selvityksiä tilataan (hallinnonalan tutkimuslaitokset/ yliopistot/itsenäiset tutkijat/ konsulttityö)?
- Millä muilla tavoin tutkijoiden ja tutkimuslaitosten asiantuntemusta käytetään valmistelussa (mm. kuulemiset, lausunnot)?
- Miten tutkimustieto esitetään lainvalmisteluhankkeissa ja miten sen käyttö on dokumentoitu?
- Perustellaanko hankkeissa tehtäviä päätöksiä tutkimustietoon viitaten?
- Onko tutkimustiedon käytössä hallinnonalakohtaisia eroja? Onko tutkimustiedon teettäminen ja käyttö lainvalmistelussa yleisempää hallinnonaloilla, joilla on omia sektoritutkimuslaitoksia?

Lisäksi hankkeessa kartoitetaan tarkemmin:

- lainvalmisteluhankkeita, joissa tutkimustieto ja tutkijoiden asiantuntemus on onnistuttu hyödyntämään tuloksellisesti. Tarkoituksena on koota hyviä käytäntöjä ja ohjeistusta siitä, miten tutkimustietoa ja tutkijoiden asiantuntemusta voidaan hyödyntää mahdollisimman hyvin.
- lainvalmisteluhankkeita, joissa tietopohjan rakentaminen on ollut erityisen haasteellista eikä tutkimustietoa ja tutkijoiden asiantuntemusta ole pystytty hyödyntämään. Tarkoituksena on kartoittaa mahdollisia esteitä tai haasteita tutkimustiedon käytölle.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Rinnakkainen hanke lainsäädännön arviointineuvoston arvioinnin kanssa. Molemmissa tarkastelussa lainsäädännön laatu.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Hyvien käytäntöjen kartoitus, taustoitus ja tilannekuvan luominen

8.2 Ympäristöverotus

A) Eri pakkausmateriaalien verokohtelu juomapakkausverotuksessa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 120 000 €

Aikajänne: 2/2018 – 12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomessa kannetaan virvoitus- ja alkoholijuomien pakkauksista juomapakkausveroa. Vero koskee juomapakkauksia, jotka eivät kuulu panttiin perustuvaan palautusjärjestelmään. Juomapakkausveron piiriin eivät kuulu nestepakkaukskartongista valmistetut pakkaukset, joille on erillinen tuottajavastuuseen perustuva keräys- ja kierrätysjärjestelmä.

Juomapakkausvero otettiin käyttöön nykymuodossaan vuonna 2005, ja sen tavoitteena on ohjata erityisesti sellaisten veron piiriin kuuluvien pakkausten käyttöön, jotka ovat käytöstä poistamisen

jälkeen uudelleenkäytettävissä tai hyödynnettävissä materiaalina ja jotka toisaalta kertakäyttöisinä ja pantittomina voisivat tyypillisesti päätyä roskina ympäristöön. Nykyisin erilaiset juomapakkausmateriaalit ovat kuitenkin kehittyneet ja markkinoille on tullut materiaaleja, joiden voidaan ominaisuuksiltaan ja kierrätettävyydeltään nähdä vastaavan esimerkiksi veron ulkopuolelle rajattua nestepakkauskartonkia. Lisäksi erilaisten materiaalien kierrätysvaihtoehdot ja -edellytykset ovat todennäköisesti kehittyneet aiempaan verrattuna.

Juomapakkausten materiaalikierrätyksen tehokkuuden sekä juomapakkausmateriaalien kilpailuneutraaliuden varmistamiseksi tarvitaan kartoitus ja arvio nykytilasta sekä tietoa verokohtelun mahdollisista kehittämistarpeista ja vaihtoehdoista.

Tutkimuskysymyksiä:

- Miten nykyinen verokohtelu vaikuttaa juomapakkausten uudelleenkäytön ja materiaalikierrätyksen tehokkuuteen ja juomapakkausmateriaalien kilpailuedellytyksiin, ja syntykö erilaisesta verokohtelusta markkinavääristymiä?
- Miten verokohtelua voisi kehittää ja minkälaisilla ohjaukskeinoilla voitaisiin edistää uudelleenkäytön ja materiaalikierrätyksen tehokkuutta sekä varmistaa eri juomapakkausmateriaalien kilpailuneutraalisuus?
- Onko veropohjaa tarpeen laajentaa veron ohjausvaikutuksen lisäämiseksi ja kilpailuneutraaliteetti huomioon ottaen siten, että myös muita kuin nykyisessä verotaulukossa mainittuja juomia sisältävät juomapakkaukset olisivat veronalaisia? Miten ja millä perusteilla?
- Olisiko nykyistä järjestelmää, jossa vain nestepakkauskartonki on suljettu verotuksen ulkopuolelle, tarpeen uudistaa?
- Onko toimiva panttiin perustuva palautusjärjestelmä ainoa mahdollinen peruste verottomuudelle?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa osaamista pakkausmateriaaleista ja niiden kierrätettävyydestä sekä taloudellisten ohjaukskeinojen kvantitatiivisesta arvioinnista. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Hallitusohjelman kiertotalouden kärkihankkeen toimeenpano: Kiertotalouden uusien ratkaisujen vauhdittaminen taloudellisella ohjauksella (Kiertotalouden tiekartta) & pakkausjätteen kierrätyksen lisääminen (Valtakunnallinen jätesuunnitelma 2030, luonnos).

YM 21/2014: Juomapakkausten pantillisten palautusjärjestelmien toimivuus ja kehittämistarpeita

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Kirjallisuusanalyysi, ennakoitietoa ja taustoitusta, mukaan lukien olemassa olevan tiedon meta-analyysit, toimintavaihtoehtojen vertailua, politiikkatoimien arviointia

8.2 Ympäristöverotus

B) Dieselpolttoaineen verotuen vaikutusten arviointia

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 100 000 €
Aikajänne: 2/2018 – 12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Liikenteen polttonesteiden verotusta muutettiin vuoden 2011 energiaverouudistuksen yhteydessä siten, että polttoaineiden litrapohjainen valmistevero muutettiin polttoaineen energiasisältöön eli lämpöarvoon perustuvaksi energiasisältöveroksi sekä poltosta syntyvään hiilidioksidin ominaispäästöön perustuvaksi hiilidioksidiveroksi. Liikennepolttoaineiden hiilidioksidiveron laskentaperustetta täsmennettiin vuonna 2012 siten, että biopolttoaineiden lisäksi fossiilisen moottoribensiinin ja dieselöljyn hiilidioksidipäästössä otetaan huomioon polttoaineen elinkaarenaikainen keskimääräinen kasvihuonepäästö.

Kaikkien fossiilisten ja bioperäisten liikennepolttoaineiden hiilidioksidiveron määrän laskentaperuste on hiilidioksiditonniin arvo 62 euroa sekä jokaiselle tuotteelle ominainen hiilidioksidipäästökerroin. Energiasisältövero on joulea kohti polttoaineesta riippumatta lähtökohtaisesti sama. Lähipäästöiltään perinteisiä fossiilisia polttoaineita parempien polttoainelaatujen energiasisältöverosta myönnetään alennus, joka vastaa päästöhyödyn laskennallista arvoa vuoden 2010 laskentakriteereillä.

Dieselöljylle laskettua energiasisältöveroa kuitenkin alennetaan vielä kiinteällä summalla 25,95 senttiä litralta. Sitä korvaavien biopolttoaineiden veroa alennetaan vastaavasti. Pääosin hyötyliikenteen kuluttaman fossiilisen ja bioperäisen dieselöljyn energiasisältöveron taso ei siten vastaa edellä mainittuja perusteita eikä ole yhtä korkea kuin pääosin henkilöautoliikenteessä käytettävän moottoribensiinin ja sitä korvaavien bioperäisten polttoaineiden energiasisältövero. Dieselöljyn lievemmällä verotuksella on haluttu alentaa muun muassa kuorma-autoliikenteen ja sitä kautta vientiteollisuuden sekä linja-autoliikenteen kustannuksia. Koska dieselöljyn energiasisältövero on matalampi kuin veron ympäristöperusteet edellyttäisivät eikä dieselhenkilöautojen suosimiselle ole ympäristö- eikä muitakaan perusteita, dieselkäyttöisistä henkilöautoista kannetaan ajoneuvoveron käyttövoimaveroa, jolla tasapainotetaan bensiinin ja dieselöljyn erilaisesta verokohtelusta aiheutuvia kustannuseroja autoilijoille keskimääräisellä vuotuisella ajosuoritteella (25 000 km). Dieselöljylle syntyy siten verotuki, jota verosanktioksi luokiteltava henkilöautojen käyttövoimavero osittain kompensoi.

Hankkeessa selvitetäisiin dieselpolttoaineen verotuen vaikutukset sen tavoitteisiin verraten. Hankkeessa arvioitaisiin verotuksen vaikutuksia raskaalle liikenteelle, muulle dieselpolttoainetta kuluttavalle liikenteelle ja kuljetuspalveluja käyttäville yrityksille sekä vaikutuksia julkiseen talouteen sekä ympäristölle. Hankkeen keskeinen tuotos on kvantitatiivinen analyysi verotuen taloudellisesta merkityksestä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Minkälainen dieselöljyn verotuesta suoraan hyötävien alojen, kuten raskaan tieliikenteen yritys- ja markkinarakenne sekä kilpailutilanne (kansainvälisesti ja suhteessa muihin kuljetusmuotoihin, erityisesti rautatieliikenteeseen) ovat? Miten ne ovat kehittyneet viime vuosina?
- Millainen on raskaan tieliikenteen kustannuskilpailukyky (lyhyen aikavälin kilpailukyky) ja rakenteellinen kilpailukyky (pidemmän aikavälin kilpailukyky) ja mitä vaikutuksia polttoaineen hinnalla

siihen on?

- Mikä on dieselöljyn verotuen vaikutus kuljetuspalveluja käyttäville yrityksille, erityisesti vientiteollisuudelle?
- Mitkä ovat dieselöljyn verotuen vaikutukset julkiseen talouteen ja ympäristölle?
- Onko nykyinen dieselöljyn verotuki rakenteeltaan ja tasoltaan perusteltu, vai olisiko sille asetetut tavoitteet mahdollista saavuttaa muilla tavoin?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa ekonomistiosaamista ja kokemusta empiirisestä analyysistä. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimus liittyy hallitusohjelman kärkihankkeeseen kilpailukyvyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla (yrittäjyysjärjestelmän kehittäminen).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Tilannekuva-analyysi, politiikkatoimien arviointi (ex post)

Kirjallisuusanalyysi/olemassa olevan tiedon meta-analyysi; tilastolliset ja ekonometriset analyysit, laadulliset menetelmät

8.2 Ympäristöverotus

C) Konesalien sähköverotuen arviointia

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 60 000 €

Aikajänne: 2/2018 – 10/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Sähkövero on Suomessa porrastettu kahteen veroluokkaan. Veroluokan I vero on 2,24 senttiä ja veroluokan II 0,69 senttiä kilowattitunnilta. Veroluokan I veroa kannetaan esimerkiksi kotitalouksissa, palvelutoiminnoissa, julkisella sektorilla, maa- ja metsätaloudessa ja rakentamisessa käytetystä sähköstä. Alemman veroluokan II veron piiriin kuuluu teollisuudessa käytetty sähkö, jolla tarkoitetaan mineraalien kaivuuta sekä tavarantoimittajien valmistusta ja jalostusta. Lisäksi teollisuuden rinnastetaan ammattimainen kasvihuoneviljely. Vuoden 2014 alusta sähköverolakia muutettiin niin, että myös konesaleissa kulutetusta sähköstä kannetaan alennettu, sähköveroluokan II mukainen vero. Alennettu sähköverokanta määritellään verotueksi.

Suomen hallituksen laajempina tavoitteena oli vahvistaa ICT-sektoria ja sen työllistämismahdollisuuksia, ja yhtenä toimenpiteenä nähtiin digitaalisen talouden perusinfrastruktuurina toimivien konesalien liiketoimintaympäristön kohentaminen. Sähköveron alentamisen veroluokkaan II nähtiin edistävän Suomessa toimivien konesaliyritysten mahdollisuutta laajentaa konesalitoimintoja sekä

edesauttavan uusien konesalitoimijoiden sijoittumista Suomeen. Lisääntyneiden investointien odotettiin myös lisäävän rakennusalan sekä teknisiä palveluita tarjoavien pienten ja keskisuurten yritysten työllisyyttä. Lisäksi toimenpiteen nähtiin parantavan Suomen houkuttelevuutta konesalien sijoituskohteena ja siten osaltaan toimia yhtenä kanavana Suomen teollisen rakenteen uudistamisessa ja uusien liiketoimintamallien perustana.

Alemman sähköverokannan tavoitteena oli kannustaa Suomessa toimivia yrityksiä kehittämään toimintaansa ja perustamaan konesaleja toimintaympäristöön, jossa kokonaisedellytykset konesalitoiminnan harjoittamiselle ovat hyvät. Eräänä tavoitteena oli myös edistää kehitystä, joka johtaisi kohti konesalien parempaa energiatehokkuutta ja pienempää hiilijalanjälkeä. Siten nähtiin perusteltuna tukea suurien yksikkökokojen muodostusta ja kohdentaa verovaikutus vain konesaliliiketoimintaa päätoimenaan harjoittaville yrityksille. Tämä edistäisi konesalitoiminnan keskittämistä suuriin yksiköihin. Pienten konesalien sulkeminen veronalennuksen ulkopuolelle olisi myös hallinnollisesti perusteltua käytännön soveltamistilanteiden monimutkaisuuden takia.

Tutkimuksessa selvitetään konesalien alennetun sähköverokannan aiheuttaman verotuen vaikutuksia sille asetetun tavoitteisiin verrattuna. Lisäksi selvitetään tuen rakenteen toimivuutta ja tuen kohdistumista. Hankkeen keskeinen tuotos on kvantitatiivinen analyysi verotuen taloudellisesta merkityksestä.

Tutkimuskysymyksiä:

- Minkälainen konesalitoiminnan yritys- ja markkinarakente sekä kilpailutilanne ovat? Miten ne ovat kehittyneet viime vuosina? Miten alan investoinnit ja työllisyys ovat kehittyneet muihin toimialoihin verrattuna?
- Millainen on Suomen konesalialan kustannuskilpailukyky (lyhyen aikavälin kilpailukyky) ja rakenteellinen kilpailukyky (pidemmän aikavälin kilpailukyky)?
- Mikä on alennetun sähköverokannan merkitys konesalialalle ja onko se tehokas tapa saavuttaa sille asetetut tavoitteet?
- Ovatko alennuksen ehdoksi asetettu yli viiden megawatin laitetilä, jossa yritys harjoittaa tietopalvelutoimintaa, tietojenkäsittelyä, palvelintilan vuokrausta ja siihen liittyviä palveluja pääasiallisena elinkeinotoimintanaan, edelleen tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukainen vai tulisiko määrittelyä muuttaa?
- Mikä on Suomen houkuttelevuus konesalien sijaintimaana verrattuna eräisiin kilpaileviin maihin (etenkin Ruotsi, Norja ja Tanska) ja erityisesti mikä on sähköverotuen merkitys siinä?

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta laajaa ekonomistiosaamista ja kokemusta empiirisestä analyysistä. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Tutkimus liittyy hallitusohjelman kärkihankkeeseen kilpailukykyyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla (yritystukijärjestelmän kehittäminen).

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Tilannekuva-analyysi, politiikkatoimien arviointi (ex post)

Kirjallisuusanalyysi/olemassa olevan tiedon meta-analyysi; tilastolliset analyysit, laadulliset menetelmät

8.3 Kansantalouden keskipitkän aikavälin kasvuedellytysten arviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 120 000 €

Aikajänne: 2/2018 - 12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Suomen talouskasvu on finanssikriisin jälkeen ollut aiempaan verrattuna hyvin vaimeaa. Koti- ja ulkomaiset arviot tulevien vuosien kasvusta ovat myös vaatimattomia. Talouspolitiikan mitoituksen ja julkisen talouden rahoituksen suunnittelun kannalta tulevalla kasvulla on suuri merkitys. Mikä on Suomen talouden kasvupotentiaali seuraavan 10 vuoden aikana?

Kansantalouden potentiaalisen tuotannon arviointi on keskeinen lähtökohta hallituksen talouspolitiikan toimien ja finanssipolitiikan mitoituksen arvioinnissa. Potentiaalista tuotantoa ei kuitenkaan voida mitata suoraan. Tutkimushankkeessa vertaillaan potentiaalisen tuotannon arviointimenetelmiä kansallisen talouspolitiikan valmistelun tarpeiden kannalta. Hankkeessa tuotetaan erilaisilla hyvin perustelluilla menetelmillä tuotantokuiluestimaatteja Suomelle. Hankkeessa on tarkoitus löytää vaihtoehtoja komission tuotantofunktio menetelmälle, sillä EU-komission yhteisen tuotantofunktion perustuvan potentiaalisen tuotannon arviointimenetelmän on väitetty tuottavan suhdanteesta riippuvia tuotantokuiluestimaatteja.

Tutkimuskysymyksiä:

- Mitä eri menetelmiä voidaan käyttää potentiaalisen tuotannon arvioinnissa? Mitkä ovat eri menetelmien hyvät ja huonot puolet?
- Millä perusteilla Suomen potentiaalista tuotantoa arvioiva malli pitäisi valita?
- Tuottavatko vaihtoehtoiset potentiaalisen tuotannon arviointimenetelmät vähemmän myötäsyklisiä tuotantokuiluestimaatteja? Millaisia reaaliaikaisia ominaisuuksia näillä estimaateilla on?
- Millaisia estimaatteja rakenteellisesta julkisen talouden rahoitusasemasta vaihtoehtoiset tuotantokuiluestimaatit tarjoavat suhteessa muuhun näkemykseen rakenteellisesta rahoitusasemasta? Johtavatko toiset estimaatit myötäsyklisempään rakenteellisen rahoitusaseman tulkintaan kuin toiset?

Tutkimusryhmän tulee esittää konkreettisia kehittämissuhteita siitä, millainen potentiaalisen tuotannon menetelmä olisi Suomen kansantalouden erityispiirteet huomioiden toimivin kansallisen talouspolitiikan valmistelun tarpeisiin.

Hankkeen menestyksellinen toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta osaamista aikasarja-analyysistä ja makrotalouden vaikutussuhteista. Hakijoiden tulee ilmoittaa hakemuksessaan, mitä aineistoja heillä on käytettävissään analyysiä varten. Hankkeessa tulee noudattaa hyvän tieteellisen käytännön periaatteita.

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Työllisyyden ja talouskasvun edellytysten kartoittaminen sekä talouspolitiikan toimien ja finanssipolitiikan arvioinnin kehittäminen.

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Tilannekuva-analyysi, kirjallisuuskatsaus, vaihtoehtojen arviointia

8.4 Vertailulaboratoriotoiminnan yhteiskunnallisen roolin muutos ympäristömittauksissa

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 80 000 €

Aikajänne: 2-3/2018–9/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Kansallisella vertailulaboratoriolla tarkoitetaan ministeriön nimeämää tai Suomen valtion ja kansainvälisen järjestön välisellä sopimuksella nimitettyä laboratoriota, jonka tehtävänä on palvella muita alan laboratorioita niiden laadun ja pätevyyden ylläpidossa koulutuksella ja neuvonnalla sekä järjestämällä laboratorioille vertailumittauksia eli ulkoisia laadunarvioiteja. Lisäksi vertailulaboratorioiden tehtäviin kuuluu vertailumittauslaitteistojen ylläpitoa sekä menetelmien kehittämistä ja menetelmästandardointia.

Hyvin järjestetty vertailulaboratoriotoiminta muodostaa perustan laadulla ja tiedolla johtamiselle julkisessa hallinnossa. Tarkoituksenmukaisesti järjestetty toiminta auttaa kohdistamaan resurssit tehokkaasti samalla, kun vertailulaboratoriopalvelujen laatua voidaan kehittää, palvelujen yhdenmukaisuutta lisätä ja riskienhallintaa tehostaa. Vertailulaboratoriotoiminnan kehittämisen avulla kehitetään yleistä laatu- ja vastuullisuusajattelua ja mahdollistetaan monimuotoinen palvelutoiminta yhteiskunnan eri toiminnoissa.

Uusien teknologioiden tulo alalle tilanteessa, jossa vertailulaboratoriotoimintaa hoidetaan useissa eri tutkimuslaitoksissa ja viranomaisorganisaatioissa eri puolilla valtionhallintoa, tarjoaa tilaisuuden tarkastella vertailulaboratoriotoimintaa ja sen rakenteita uudesta näkökulmasta. Ympäristöanalytiikan luonne on tulevina vuosina merkittävästi muuttumassa sekä hallintouudistusten että teknologisen kehityksen myötä. Esimerkiksi satelliittiteknologioiden kehittyminen mahdollistaa uudenlaisten, digitaalisten etäanalysointi- ja mallintamismenetelmien käyttöönoton ympäristötiedon seurannassa. Vertailulaboratoriotoiminnan tulee edistää uudistuvien menetelmien käytettävyyttä ja luotettavuutta. Lisäksi toimintaan vaikuttavat laajat, nopeasti muuttuvat yhteiskunnalliset ilmiöt, kuten ilmastonmuutos, kaupungistuminen ja rakennettuun ympäristöön liittyvät parametrit, biodiversiteetin muutokset sekä esimerkiksi kierto- ja biotalouden kehitys. Ympäristöalan ja vertailulaboratoriotoiminnan kansainvälinen yhteistyö ja yhteistyöhön vaikuttamisen tarpeet ja -tavat asettavat omia vaateitaan vertailulaboratorioiden toiminnalle. Samaan aikaan, kansallisten hallintoreformien myötä, mittaus-tiedon tuottamisen tapa muuttuu vahvasti aikaisempaa verkostomaisempaan, yhteistuotannollisempaan ja kansalaisyhteiskunnallista suosivampaan suuntaan. Vertailumittaus-toiminnan tulee uudistua

toimintaympäristön muutosten edellyttämällä tavalla. Ympäristötoimialan vertailulaboratoriotoiminnan yhteiskunnallista vaikutusta sekä toiminnan ja organisoitumisen mukautumistarpeita suhteessa muuttuvaan toimintaympäristöön tulisi siksikin analysoida tarkemmin.

Tutkimuskysymyksiä:

- Saadaanko kansallisella vertailulaboratoriotoiminnalla aikaan tuloksia ja vaikuttavuutta, johon toiminnalla pyritään eri asiakasryhmien (esim. kansalaiset, yritystoiminta, hallinto) näkökulmasta?
- Onko jokin potentiaalinen vaikuttavuushyöty jäänyt huomiotta tai toteutumatta?
- Onko toiminnalla ristiriitaisia vaikutuksia?
- Millä aikajänteellä ja tavoilla uusien teknologioiden ja yhteiskunnallisten muutosten odotetaan muuttavan toimialaa ja sitä kautta vertailulaboratoriotoiminnan roolia?
- Mitkä tekijät tukevat kehitystä, entä mitä voidaan nähdä alan tulevaisuuden haasteina?
- Mitkä ovat toimintaympäristön muutoksiin vastaamisen tärkeimmät edellytykset? (organisoituminen, toimintatavat, yhteistyömuodot, sopeutuminen mittaustoiminnan paradigman muutokseen?)
- Miten kansallinen vertailulaboratoriotoiminta ja sen kehittäminen suhteutuu muiden EU-maiden pyrkimisiin ja organisoitumiseen?
- Miten muualla on varauduttu uusien teknologioiden edellyttämiin toimintamuutoksiin?
- Onko nähtävissä, että alalle olisi syntymässä uusia, disruptiivisia toimintamalleja?
- Olisiko nykyisille juridisille organisoitumismuodoille vaihtoehtoja?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan:

Keskushallinnon uudistus, maakuntauudistus, JTS-miljardi, TULA-uudistus, digitalisaatio

Aihealueelta on lukuisia aikaisempia selvitysraportteja, esim: Ympäristöministeriön moniste 142/2004, Maa- ja metsätalousministeriö, selvitysraportti 2006, Valtiovarainministeriö, selvitysmiesraportti 30.11.2007, Työryhmämuistio MMM 2007:6, Bearing Point Oy, 2008, Valtiovarainministeriön julkaisu 7/2010

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Tilannekuva-analyysi nykymuotoisesta toiminnasta ja sen toimivuudesta hyödyntäen uuden ja olemassa olevan tiedon (aikaisemmat selvitykset, asiakaskyselyt jne.) meta-analyysia

Muuttuvan toimintaympäristön asettamiin haasteisiin vastaavien toimintapa- ja organisoitumisvaihtoehtojen ennakoivaa vertailua.

8.5 Lainsäädännön arviointineuvoston työn liikkeellelähden arviointi

Käytettävissä olevan määrärahan yläraja: 125 000 €

Aikajänne: 2/2018 -12/2018

Tietotarpeen tausta ja tarvekuvaus perusteluineen:

Hallitus perusti joulukuussa 2015 lainsäädännön vaikutusarviointielimen, jonka tehtävänä on varmistaa lainsäädännön vaikutusarviointien laatu. Neuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja hallituksen esityksistä ja niiden vaikutusarvioinneista. Tavoitteena on lisäksi lisätä lainvalmistelun ja erityisesti hallituksen esitysten vaikutusarviointien laatua. Lisäksi pyritään kehittämään yleistä lainvalmistelukulttuuria kuten hallituksen esitysten ja lainvalmistelun aikataulutusta ja suunnittelua.

Neuvosto valitsee itsenäisesti arvioitavat hallituksen esitysluonnokset. Valinnassa painotetaan taloudellista ja yhteiskunnallista merkittävyyttä, mutta tavoitteena on myös ministeriökattavuus ja se, että lausuntoja annettaisiin laajuudeltaan erikokoisista hallituksen esitysluonnoksista.

Valtioneuvoston kanslia asetti neuvostolle tulostavoitteeksi ottaa käsiteltäväksi vähintään 20 hallituksen esitystä vuonna 2016. Vuonna 2017 tulostavoite on 35 hallituksen esitysluonnosta. Vuoden 2016 aikana lainsäädännön arviointineuvosto otti käsiteltäväksi yhteensä 21 hallituksen esitysluonnosta, ja vuoden 2016 loppuun mennessä valmistui 12 lausuntoa. Vuonna 2017 on tähän mennessä valmistunut 16 lausuntoa. Vaikutusarviointineuvoston tehtävänä on arvioida erityisesti taloudellisia vaikutuksia ml. vaikutukset ihmisten ja yritysten toimintaan (hallinnollinen taakka) sekä vaikutukset kuntien tehtäviin ja velvoitteisiin.

Arvioinnin tavoitteena on toiminnan kehittävä arviointi ja arviointineuvostotyön analyysi kansainvälisessä kehityksessä. Työn liikkeellelähdevaiheessa tutkijoille toimitetaan tarvittava aineisto ja heidän oletetaan tutustuneen neuvoston vuosikertomukseen ja muuhun julkiseen aineistoon neuvoston toiminnasta.

Tutkimuskysymyksiä:

- Onko neuvostolla ollut vaikutusta hallituksen esitysten laadun ja vaikutusarviointien laadun sekä lainvalmistelukulttuurin parantamisen kannalta? Mitkä ovat eri yhteistyötahojen näkemykset vaikutuksista? (ml. lainvalmistelijoiden näkökulma, päättäjien ja keskeisten sidosryhmien näkökulma, erityisesti sääntelyn kohteena olevat tahot kuten yritykset, kunnat ja heidän etujärjestönsä).
- Onko toimintamalli ja voimavarat riittävät tavoitteiden saavuttamiseksi?
- Miten neuvosto on onnistunut arvioinnin kohteiden valinnassa?
- Miten arviointien valmistelu on toiminut?
- Ovatko eri vaikutustyyppit tulleet riittävässä määrin huomioiduksi?
- Millaisia kehittämissuhteita neuvosto on tuottanut?
- Ovatko lausunnot olleet hyödyllisiä? Miten neuvoston lausunnot on koettu ministeriössä kuin sidosryhmissä? Onko lausunnot nähty hyödyllisiksi ja ovatko lausuntoja saaneet tahot kokeneet, että lausunnoissa on keskitytty olennaisimpiin asioihin ja niillä on parannettu esitysluonnosta?
- Miten lausuntojen hyödyllisyyttä ja käytettävyyttä voisi edelleen parantaa?
- Miten neuvoston lausunnot on huomioitu?
- Mitkä ovat muut olennaiset kokemukset ja havainnot 2 ensimmäisen toimintavuoden pohjalta?
- Miten liikkeellelähtö, organisointimalli ja vaikutukset suhteutuvat kansainvälisesti vastaaviin elimiin?

Yhteydet hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmaan, valtioneuvoston strategioihin ja muuhun selvitys- ja tutkimustoimintaan: Neuvoston perustaminen on osa hallituksen "sujuvoitetaan säädöksiä" –kärkihanketta

Tietotuotannon pääasialliset muodot ja raportointi:

Tilannekuva-analyysi ja politiikkatoimien arviointi

Toteuttajalta toivotaan väliraporttia kesällä 2018.